

Dr. İsmail ALTINÖZ

DULKADIR EYÂLETİNİN KURULUŞU VE GELİŞMESİ

Kahramanmaraş
Belediyesi

**Bu Kitap Kahramanmaraş Belediyesi'nin
Bir Kültür Hizmetidir.**

**DULKADIR EYÂLETİNİN
KURULUŞU VE GELİŞMESİ**

Dr. İsmail ALTINÖZ

· EDITÖR

Serdar YAKAR

Belediye Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

KAPAK TASARIM

Gökhan GÖNEN

BASKI

Halim Ofset

12 Şubat Statyum Altı

No : 2/F KAHRAMANMARAŞ

Tel: (0344) 235 08 00

ISBN NO

978-9944-5764-3-7

İLETİŞİM ADRESİ

Kahramanmaraş Belediyesi

Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü

Tel: (0344) 228 46 00

Belgegeçer: (0344) 228 46 99

e.posta: basinyayin@kahramanmaras.bel.tr

İkinci Basım: Nisan 2011

Dr. İsmail ALTINÖZ

**DULKADIR EYÂLETİNİN
KURULUŞU VE GELİŞMESİ**

KAHRAMANMARAŞ BELEDİYESİ
2011

1967 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı ilde tamamladı. Yüksek öğrenimine Hacettepe Üniversitesi Zonguldak Mühendislik Fakültesi Maden Mühendisliğinde başladı (1986). Bir yıl burada eğitim gördükten sonra, 1988 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 1992 yılında mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Ana Bilim Dalında başladığı yüksek lisans çalışmasını, "*Dulkadir Beylerbeyiliğinin Teşekkülü ve Gelişmesi*" adlı teziyle 1995'te bitirdi. Bunu takip eden yıllarda Boğaziçi Üniversitesi'nde başladığı doktora eğitimini "*Osmanlı Toplumunda Çingeneler*" teziyle İstanbul Üniversitesi'nde tamamlayarak Dr. ünvanını aldı. Osmanlı Toplumsal Tarihi konusunda yurtiçi ve yurtdışı yayınları bulunan Altınöz'ün, kalite konusunda da çeşitli dergilerde yayımlanmış bilimsel makaleleri bulunmaktadır. Özellikle Osmanlı'da Kalite konusu araştırma sahasıdır. Evli ve üç çocuk babası olan Altınöz, hâlen İngiltere'de Birmingham Üniversitesi'nde postdoktora çalışmalarına devam etmektedir.

* i.altinoz@bham.ac.uk, ialtinoz@hotmail.com

*Bu ilk kitabımı; ümmî olmasına rağmen bana okuma
aşkını kazandıran, ilk ve başöğretmenim rahmetli
babamın aziz ruhûna ithaf ediyorum.
Ruhu şâd olsun!..*

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	9
ÖNSÖZ.....	13
KISALTMALAR.....	17

GİRİŞ

1-“Dulkadır” İsminin Menşei ve Yazılışları.....	19
2-Coğrafi Konumu.....	21
3-Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Maraş	22
a)Türk Hâkimiyetinden Önceki Devir.....	22
b)Türk Fethi ve Selçuklular.....	24
c)Dulkadiroğulları Beyliği	28

BİRİNCİ BÖLÜM

DULKADIR BEYLERBEYLİĞİNİN TEŞEKKÜLÜ.....	41
1-Dulkadır Beyliğinin Ortadan Kaldırılışı.....	41
2-Dulkadır Vilâyetinin Osmanlı İdâri Düzeninde Yerini Alması.....	52
3-Dulkadır Beylerbeyliğinin Kuruluşu.....	71

İKİNCİ BÖLÜM

DULKADIR BEYLERBEYLİĞİNİN İDÂRÎ YAPISI.....	85
1-Târihi Gelişimi.....	85
2-İdârî Durumu.....	89
3-İdârî Taksimat.....	97
a) 1523 Tahririne Göre İdârî Taksimat.....	98
b) 1526 Tahririne Göre İdârî Taksimat.....	99
I.Maraş Kazası.....	99

II.Elbistan Kazası.....	103
III.Kars Kazası.....	105
IV.Zamantu Kazası.....	107
c) 1527 Tahririne Göre İdârî Taksimat.....	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEYLERBEYİLİKTE İSKÂN VE YERLEŞME.....	109
1-Beylerbeyilikte Osmanlı Dönemindeki Yerleşme Özellikleri.....	109
2-Şehir ve Kasabalar.....	116
3-Kır Yerleşmeleri (Köyler ve Mezraalar).....	124
SONUÇ.....	129
EKLER.....	133
BİBLİYOGRAFYA.....	151

TAKDİM

Sanatın, edebiyatın ve kültürün başkenti olan, yetiştirdiği şair ve yazarları ile sürekli gündemde kalan şehrimiz Kahramanmaraş Evliya Çelebi'nin de dediği gibi "şehr-i azîm" ve "Türkmen otağı"dır. Malazgirt zaferinin hemen akabinde Türkmen boyları bu topraklara gelmişler ve tüm bir Anadolu'ya ve hatta Avrupa'ya bu topraklardan dağılmışlardır.

Türkmenin özüdür Maraşlı...

Ve de Türkmenin başkenti...

Konar göçer bir hayat tarzını benimseyen, belli bir coğrafyaya bağımlı kalmak istemeyen bu Türkmen toplulukları 1337'de Dulkadir Türkmen Beyi Zeyneddin Karaca Bey tarafından bir araya getirilmiş ve bir beylik hüviyeti kazandırılmıştır. Dulkadir Beyliği topraklarında yaşayan Türkmenlerin çoğunluğu Oğuzların Bozok koluna mensup Bayat, Beydilli Avşar ve Cerit boylarından oluşmaktaydı. Anadolu Selçuklu Beylikleri içinde en son kurulanlardan biri olan Dulkadir Beyliği, 1337'den 1515'e kadar 178 yıl hâkimiyet sürmüştür. Bu beylik, Osmanlı devletine Ramazanoğulları Beyliği'nden sonra en son katılandır.

1515-1522 tarihleri arasında Osmanlılara tabi olarak yedi yıl daha varlığını sürdürmüştür.

Dulkadirlilerin 11 beyi hâkimiyet sürmüş olup bunlar;

Zeyneddin Karaca Bey,

Halil Bey,

Sevli (Suli) Bey,

Sadaka Bey,

*Nasreddin Mehmet Bey,
Süleyman Bey,
Melik Arslan Bey,
Şahbudak Bey,
Şehsüvar Bey,
Alaüdddevle Bozkurt Bey
Ve
Şehsüvaroğlu Ali Bey'dir.*

Mücadeleci bir yapıya sahip olan Dulkadir beylerinin yarısından fazlası Osmanlı ve Memluklarla girdikleri mücadelede hayatlarını kaybetmişlerdir.

Kuruluş döneminde Dulkadir Beyliği, kuzeyde önce Eratna sonra Kadı Burhaneddin, güneyde Memluklar, batıda Kilikya Ermenileri, Ramazanoğulları, Karamanoğulları, Doğuda Akkoyunlu ve Karakoyunlu gibi devlet ve beyliklerle komşuydular. Daha sonraları Osmanlı, Timur Devleti, Safevi ve Memluklar gibi büyük güçlerin arasında önemli siyasi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu güçlü siyasi teşekküllerle boy ölçüşmeye kalkışmışlardır.

İlk başlarda Memlukların yanında yer alan bu beylik zaman zaman Osmanlılarla birlikte hareket etmiştir. Alaüdddevle Bozkurt Bey zamanında gücünün zirvesine ulaşan Dulkadir Beyliğinin sınırları: *Maraş, Elbistan, Afşin, Göksun, Andırın, Pazarcık, Kayseri, Zamantı (Pınarbaşı), Sarız, Köstere (Tomarza), İncesu, Kırşehir, Ankara, Kırıkkale, Keskin, Bozok (Yozgat), Malatya, Darende, Doğanşehir, Harput (Elazığ), Çemişkezek, Besni, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Kahta, Gerger, Diyarbakır, Urfa, Çermik, Rumkale (Halfeti), Ayıntap (Antep), Bulanık (Bahçe), Gündüzlü, Amik Ovası, Antakya, Güğercinlik (Islahiye Bölgesi), Trablusşam, Sis (Kozan), Kars-ı Zulkadiriye (Kadirli), Üzeyr (Payas) ve Ayas'a (Yumurtalık)* kadar genişlemiştir. Ayrıca Çorum, Çankırı ve Sivas gibi yerlere kadar Dulkadir Türkmenleri yerleşmişlerdir.

Maraş bölgesi hem doğudan, hem de Halep ve Şam üzerinden Anadolu'ya gelen Türkmenlerin uğrak yeri idi. Bu bakımdan Maraş'a Türkmenlerin Anadolu'ya dağılma yeri denilebilir. Memluklar ve Osmanlılar tarafından Maraş ve Elbistan bölgesi *Vilayet-i Türkman*, bölgeye hâkim olan Dulkadir Beylerine de *Türkmen Beyi* denmiştir. Yukarıda ismi geçen şehirler Dulkadir şehri olmuş, buralarda günümüze kadar Dulkadir Türkmenlerinin torunları yaşamaya devam etmişler ve günümüzde kendilerini *Dulkadirli* olarak görmektedirler. Dulkadirlielerin hâkim olduğu: Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir; Konya (Ereğli) ve Malatya (Doğanşehir) gibi yerlerde *Dulkadirli Dernekleri* bulunmakta olup, bu dernekler bölgelerinde Dulkadir kültür ve geleneklerini yaşatmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca Şah İsmail'in Anadolu'daki faaliyetleri sırasında Dulkadir ülkesinden bazı Türkmenler ona katılarak İran'a gitmişlerdir. Günümüzde İran'da Dulkadir Türkmenler varlıklarını sürdürmektedirler.

Dulkadir Beyliği Osmanlı Devleti tarafından 1522'de tamamen ortadan kaldırılmasına rağmen, bu beyliğin yönetici ailesi kaybolmamış ve Osmanlı yönetiminde önemli görevler almışlardır. Balkanlarda ve diğer Osmanlı topraklarında bu aileye mensup birçok kişi hizmet etmiştir. Hâlâ günümüzde aile mensupları özellikle Maraş'ta varlıklarını sürdürmektedirler.

Dulkadir Beyleri imar faaliyetlerine büyük önem vermişlerdir. Dulkadir şehirlerinde başta cami, medrese, buk'a, hankâh, zaviye, türbe, han, hamam, köprü, çeşme gibi birçok mimarî eserler inşâ ettirilmiş olup, bunlar günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Dulkadir Beyleri bu eserlerin yaşaması ve fonksiyonunu devam ettirmesi için zengin vakıflar tesis etmişlerdir.

Dr. İsmail ALTINÖZ kardeşimizin "Dulkadir Eyâletinin Kuruluşu ve Gelişmesi" adlı çalışması 2009 yılında şehrimizde UKDE Kitaplığı içerisinde neşredilmişti.

Kısa zamanda tükenen bu eseri yeniden basmayı ve 29 Nisan - 1 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilecek olan Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu'nda dağıtmayı uygun bulduk. Yazarı ve yayıncısının da desteği ile bu amacımız gerçekleşmiş oldu. Emegi geçen herkese teşekkür ederken Sempozyumda sunulan tebliğlerin de en kısa zamanda kitaplaşacağı müjdesini burada vermek istiyorum.

Tüm gayret ve çabalarımızın ana hedefi üzerinde yaşadığımız bu memleketi daha ileriye götürmek ve adını tarihe altın harflerle yazdırmak azmidir.

Mustafa POYRAZ
Kahramanmaraş
Belediye Başkanı

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğunun tarihi incelenirken, bu devletin gerek siyâsi gerekse iktisâdi bakımdan incelenmesi araştırmacıların önemle üzerinde durdukları konulardan birisidir. Özellikle son zamanlarda siyâsî tarihin yanısıra sosyal, kültürel ve ekonomik durumları aksettiren çalışmalar yoğunluk kazanmaktadır. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğunun İdâri yapısının anlaşılabilmesi için bölge tarihlerinin de bilinmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi, Osmanlı idarî düzeninde eyâletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar da nahiyelere ayrılmış bulunmaktaydı. Bunların alt birimlerini ise, köyler ve mezraalar oluşturmaktaydı.

1337 yılında Oğuzların Bozok koluna mensup aşiretler tarafından kurulan Dulkadır Beyliği 1522 yılında Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesiyle iki asra yakın Maraş ve havâlisinde hüküm süren bir beylik olmuştur. Bu beyliğin Osmanlı Devletine son katılan beylik olması da üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Bizim bu çalışmamızda Dulkadır beyliğinin ortadan kaldırılmasından sonra bu bölgenin Osmanlı hakimiyetine geçiş dönemini ele almayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla çalışmamız, özellikle bu bölgenin Osmanlı hakimiyetine girdikten sonraki idâri yapısıyla ilgili olmuştur. Osmanlı idâri düzeninin bu bölgeye ne şekilde uygulandığını ve bir beylerbeyilik teşekkülünün ne zaman oluşturulduğunun açıklığa kavuşturulması böylece arzulanmıştır.

Bu bölgenin tarihi hakkında yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olması, başlangıçta bazı zorlukların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu bölge tarihiyle ilgili çalışmalar daha çok beylikler dönemine ait olup, Osmanlı dönemine ait pek orijinal çalışma bulunmamaktadır. Beylikler dönemi ile ilgili Mükrimin Halil Yinanç'ın orijinal çalışmaları bulunmakla birlikte, bu devre ait daha etraflı ve yararlı çalışma Refet Yinanç tarafından yapılmıştır. Biz de buradan yola çıkarak, beylik sonrası Osmanlı hâkimiyeti altındaki Maraş ve havâlisinin tarihini ortaya koymaya çalıştık. Ancak bu dönem, Osmanlı Devletinin erken dönemine rastlaması dolayısıyla ve Dulkadır Beyliğinin Osmanlı hâkimiyetine yeni girmesi nedeniyle belgelerin azlığı dikkati çekmektedir. Özellikle, Dulkadır Beylerbeyiliğinin kuruluşuna ait belgelere geç dönemlerde rastlanması bu fikri doğrular mahiyettedir.

1995 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalında Prof. Dr. Feridun M. Emecen'in danışmanlığında Yüksek Lisans tezi olarak tamamlamış olduğumuz bu çalışmada Dulkadır vilâyetinin Osmanlı idarî düzeninde ne şekilde yer aldığı bilinmesi açısından Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan, sosyal tarih bakımından büyük ehemmiyeti hâiz olan Tahrir Defterlerinden istifade edilmiştir. Ancak, erken devre ait belgelerin az oluşu, bu döneme ait yeterli bilgiyi vermediği gibi, daha sonra ki döneme ait defterlerinde çürümüş olması çalışmamızı hayli zorlaştırmıştır. Bunlara ilâve olarak, dönemin siyâsî olaylarını anlatan Osmanlı kroniklerine başvurulmuş olup, bunun sonucu oluşturulan sancakların tertibi ise, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki sancak listelerinden takip edilmiştir. Böylece, tahrir defterleriyle birlikte, sancak listeleri ve kronikler karşılaştırılmak suretiyle "*Dulkadır Beylerbeyiliğinin Kuruluşu*" ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Dulkadır beylerbeyiliğinin teşekkülüne geçmeden önce Dulkadır isminin menşei ve yazılışları, coğrafi konumu ve Osmanlı hâkimiyetine kadar Maraş tarihî kısaca giriş bölümünde verilmiştir. Birinci bölümde Dulkadır Beyliğinin ortadan kaldırılışı ile bu vilâyetin Osmanlı idâri düzeninde yerini alması ve Dulkadır Beylerbeyiliğinin kuruluşu ele alınmaktadır. İkinci bölümde beylerbeyiliğin târihî gelişimi, idâri durumu ve idâri taksîmât ele alınarak idâri yapı incelenmiştir. Son bölümde ise, beylerbeyilikte iskân ve yerleşme özelliklerine değinilerek, burada bulunan şehir, kasaba ve kır yerleşmeleri tahrir defterlerindeki kayıtlara göre incelenmeye çalışılmıştır.

Bu konuda yapmış olduğumuz kitap çalışması Maraş bölgesinin XVI. asırdaki siyâsî, iktisadî ve içtimâî bünyesini aydınlatması bakımından ileride yapılacak geniş muhtevalı araştırmalara zemin hazırlamasını ümit etmekteyiz.

Bu çalışmalarım esnasında beni yönlendiren ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Feridun M. Emecen'e teşekkürü bir borç bilirim. Dulkadır Beyliği dönemi ile ilgili yardımlarını gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Refet Yinanç'a şükranlarımı arz ederim. Ayrıca, bu çalışmamla ilgili olarak sürekli benimle her türlü paylaşımı gerçekleştiren ve müteaddid defalar kendisinin bilgi ve tecrübelerinden istifâde ettiğim Doç. Dr. Fikret Sarıcaoğlu'na teşekkür etmek benim için bir şükran borcudur. Arşiv çalışmalarım sırasında bizleri bilgilendiren ve kaliteli hizmet sunmayı amaçlayan başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi personeline, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ve Kütüphanesi'nde bizden yardımlarını esirgemeyen arşiv ve kütüphane personeline, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki çalışmalarımız esnasında yazma ve basma eserlerin kullanımı konusunda yardımlarını gördüğüm kütüphane müdürü Nevzat Kaya'ya ve İSAM kütüphanesi çalışanlarına ve Dulkadır konusunu çalışmaya başladığım andan itibaren sürekli olarak destek ve yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr.

Said Öztürk'e, Maraş tarihi konusunda kendisinden azami derecede istifade ettiğim değerli insan ve bilim adamı Yrd. Doç. Dr. Yalçın Özalp'a ve burada isimlerini sayamadığım şahıs ve kurum yetkililerine en içten teşekkürlerimi sunarım.

Geniş bir okuyucu kitlesi bulunmayan bilimsel kitapların ne yazık ki ikinci baskısı yapılamamaktadır. Elinizdeki kitap bilimsel bir çalışma olmasına rağmen okuyucunun ilgisini cezp etmiş, Aralık 2009 tarihinde birinci basımı gerçekleşen bu kitabın ilk ay içerisinde baskısı tükenmiştir. Okuyuculardan gelen yoğun talep üzerine kitabın ikinci baskısının yapılmasına karar verilmiştir.

K. Maraş ile ilgili kitapların basılması konusunda büyük gayret sarfeden ve Sosyal Belediyecilik sergileyen Kahramanmaraş Belediyesine ve değerli başkanı Mustafa Poyraz'a bu kitabın ikinci baskısını gerçekleştirmelerinden dolayı teşekkür ederim.

İsmail ALTINÖZ

KISALTMALAR

Bkz.	bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EI ²	Encyclopaedia of Islam (Second Edition)
göst. yer	gösterilen yer
h.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
İA	İslam Ansiklopedisi
İng.	İngilizce
İÜEFTD	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
İÜİFM	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
ktb.	Kütüphane
m.	Milâdi
mad.	madde
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
Neşr.	Neşreden
nr.	numara
s.	sayfa
TM	Türkiyât Mecmuası
TOEM	Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
ts.	tarihsiz
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TT	Tapu Tahrir
TTEM	Türk Tarihi Encümeni Mecmuası

TOEM	Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
ts.	tarihsiz
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TT	Tapu Tahrir
TTEM	Türk Tarihi Encümeni Mecmuası
TTK	Türk Tarih Kurumu
v.d.	ve devamı
VD	Vakıflar Dergisi
vr.	varak
yay.	Yayınlayan
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

1.“Dulkadır” İsminin Menşei ve Yazılışları*

Dulkadır adı Arapça, Farsça ve Türkçe kaynaklarda farklı şekillerde zikredilmektedir. Dolayısıyla, kelimenin menşeiini tesbit etmek isteyen araştırmacılar bu konuda bazı görüşler ileri sürerek, hem kelimenin etimolojisini yapmaya ve hem de neyi ifâde ettiğini tesbite çalışmışlardır. Bu konu üzerinde duran ve Dulkadıroğulları üzerine bir araştırma yapmış olan Refet Yinanç’a göre; bu ad çeşitli kaynaklarda Dulgadır, Dulkadir, Zulgadir, Zulkadir, Zilkadir, Tolgadır şekillerinde yazılmakta, Arap tarihçilerinin çoğunluğu Dulgadır veya Tulgadır şeklini tercih ederken, Farsça yazan tarihçiler bunu Zulkadir şeklinde kaydetmektedirler¹. Her iki şekilde de yazılabilen bu kelime, XIV. asırda teşekkül edip, Maraş ve Elbistan’da iki asra yakın hüküm sürmüş olan bir Türkmen hanedanının adıdır². Bu adın Osmanlı kaynaklarında

* Burada konumuz Dulkadır olduğu için “*Dulkadır*” kelimesi üzerinde durmayı tercih ettik. “*Maraş*” kelimesinin menşei üzerinde durmadık. Bu konuyu ilerideki bir çalışmamızda ele alacağız.

¹ Refet Yinanç, *Dulkadır Beyliği*, Ankara 1989, s.6.

² Mükrimin Halil Yinanç, “Dulkadırlılar,” *İA*, III, 654.

da Dulkadır Beyliğinden dolayı Dulkadır veya Dulkadriyye, bazan da Farsça'nın tesiriyle Zulkadır veya Zülkadriyye şeklinde zikredildiği görülmektedir. Bir kelimenin çeşitli dillerde farklı şekillerde teleffuz edilmesi, o dilin kurallarıyla ilgili bir durumu yansıtmaktadır. Binâenaleyh bunun değişik şekillerde yazılışı, kelimenin menşei hakkında birtakım farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmış görülmektedir.

Bu konu üzerinde ilk duran araştırmacılardan biri olarak kabul edebileceğimiz, Arifi Paşa'ya göre³, Dulkadır; Cengiz istilâsı üzerine Orta Asya'daki yurtlarını terkederek Anadolu'ya göç eden bir Türkmen aşiretinin adıdır.

Bu bilgiyi de nazarı itibara alan R. Yinanç'ın eserinde⁴, Arifi Paşa'dan naklen Halil Edhem tarafından zikredilen beyliğin ilk çağdaşlarından müverrih İbnü'l Verdî'nin kaydettiği imlâ ile son çağdaş İbn İyas'ın kaydettiği Dulgadır şekli birbirine oldukça benzediği, Maraş Ulu Camii kitabesinin yapılan her iki yayınının da bu okunuşu verdiği, bununla beraber bir diğer kitâbede açıkça "Dulkadır" şeklinin görüldüğü, fakat zorlandığı takdirde 'd' (د) yerine 'z' (ز) yâni Dulkadır yerine Zulkadır okuma ihtimalinin de bulunduğu, baştaki 'z' harfinin belki de halk arasında yaygın olan Zulkadır etimolojisinden kaynaklandığı, bu fikrin dolaylı olarak Yunanca yazılışı ile de teyid edildiği, bunun da baştaki harfin 'z' olmadığını doğruladığı, Dulkadır ve Zulkadır kelimelerindeki 'k' harfinin 'g' şeklinde değişmesi iki harfin de 'ga' sesi vermesinden dolayı büyük bir farklılık arzemediği, zâten, bazen yarım uyaklı yabancı kelimelerin, çok değerli kaynak eserler telif etmiş olan Arap müverrihleri tarafından Arapça'ya adapte olunduğu ve Arapça telaffuz edildiği belirtilmektedir.

³ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zulkadır (Dulkadır) Oğulları Hükümeti", *TOEM*, 30. Cüz, İstanbul 1330, s.359.

⁴ Refet Yinanç, *Dulkadır Beyliği*, Ankara 1989, s.6-7.

Dulkadır kelimesinin anlamı konusunda yine Yinanç'ın R. Hartman'a dayanarak verdiği bilgiye göre⁵, Zulkadır kelimesi şekil olarak görünüşte bir işaret sıfatı olan 'zu' ile 'kadir' tamamlayıcısının birleşmesi sonucu "güçlü" anlamına gelen, bir isim veya unvanın halk etimolojisi gibi mülâhaza edilmelidir. A. Von Gabain, Dulkadır adının şapkalı veya şapka taşıyan anlamını ifâde eden 'Tulga' ve 'dar' kelimelerinin birleşmesinden meydana geldiğini ileri sürmektedir. Bu konuda Türkolog Louis Basin de, Dulgadır adının eski Türk dilinde acı çektiren, can yakan anlamını ifâde eden "dolga" kelimesinden geldiğini tahmin etmektedir, ("tolamak, dolgamak, dolgadı, dolgadır"), Faruk Sümer ise, Türkmenlerin İlhanlı hükümdarı Ebu Said'e Busad dediklerini göz önünde bulundurarak Dulkadır'ın Abdulkadir veya buna benzeyen bir ismin teleffuzzuna uydurulmuş bir şekli olabileceğini savunmaktadır⁶. Dolayısıyla diğer görüşler içerisinde akla en mâkul izah tarzının bu sonuncusu olması kuvvetle muhtemeldir. XVI. yüzyıla ait Maraş Tahrir Defterlerinde bu adı taşıyan şahıslara rastlanması ve günümüz Türkiye'sinde çeşitli ailelerin bu soyadı taşıması, bu fikri doğrular mahiyettedir. Biz de bu çalışmamızda Zülkadir veya diğer telaffuzlar yerine Dulkadır şeklinde yazmayı ve telaffuz etmeyi uygun bulduğumuzdan dolayı bu şekilde kullanmayı tercih ettik.

2.Coğrafi Konumu

Dulkadır Eyâleti bugünkü Kahramanmaraş ili ve ilçelerini içine alan bölgede kurulmuştur. Daha sonra bu eyâletin sınırları genişleyerek Adana, Anteb (Ayıntab), Adıyaman (Hısn-ı Mansûr), Malatya (Malatıyye), Kayseri

⁵ Aynı eser, s.7.

⁶ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1970, s.103; Refet Yinanç da yine Faruk Sümer'in bu izahını makûl bulmuştur. (R.Yinanç, *Aynı eser*, s.7)

(Kayseriye), Kırşehir (Kırşehri), Yozgat (Bozok) ve Kadirli (Kars), şehirlerini de içine aldığı görülmektedir. Bu eyâletin merkezini teşkil eden Maraş, coğrafi vaziyeti itibariyle, bulunduğu bölgede pek ehemmiyetli bir yol düğüm noktası rolünü üstlenmiş olup, eski devirlerden beri büyük bir ticaret merkezi hizmetini görmüştür⁷.

Maraş, Akdeniz bölgesinde bir vilâyet merkezi olup, Ahırdağının eteklerinde, kendi ismi verilen ovanın kuzeyinde, deniz seviyesinden 568 m. yükseklikte, meyilli bir arazi üzerinde yerleşmiş bulunmaktadır. Dağın yamaçlarından inen dereler, ovayı doğudan batıya doğru geçen Erkenez suyu vasıtasıyla, Ceyhan'ın ana kollarından biri olan Aksu'ya dökülmekte, Aksu ise; biraz daha batıda, Elbistan'dan gelen asıl Ceyhan suyuna kavuşmaktadır⁸.

Günümüzde de Kahramanmaraş vilâyeti sadece bir bölgeyle sınırlı kalmayıp -büyük çoğunluğu Akdeniz bölgesi olmak üzere- Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri üzerine yayılmış bulunmaktadır. XVI. yüzyıl tahrir defterlerindeki kayıtlara göre, Maraş sancağına bağlı merkez kaza ve Kars kazasının Akdeniz bölgesinde, Zamantı kazasının İç Anadolu'da, Elbistan kazasının da Doğu Anadolu bölgesinde yer aldıkları görülmektedir⁹. bkz. (harita 1)

3.Osmanlı Hakimiyetine Kadar Maraş

a) Türk Hâkimiyetinden Önceki Devir

Maraş ve yöresi Anadolu'nun en eski çağlarından beri önemli bir tarih ve yerleşim merkezi olmuş, İç Anadolu'yu

⁷ Besim Darkot, "Maraş", *İA*, VII, s.310.

⁸ "Aynı makale", göst.yer.

⁹ 932/1526 tarihli 998 numaralı tapu-tahrir defterinde kazaların sıralanışı şu şekildedir: "Kazâ-i Mer'aş, Kazâ-i Elbistan, Kazâ-i Kars, Kazâ-i Zamantu".

Suriye ve Mezopotamya'ya bağlayan kavşak yollar üzerinde olması, bu şehre askerî ve ticari yönlerden büyük önem kazandırmıştır. Ayrıca, Maraş ve ilçelerinde yapılan kazılarda Hitit, Asur, Roma ve Bizans dönemine ait kalıntıların bulunması, burasının büyük bir medeniyet merkezi olduğunu göstermektedir.

Maraş Anadolu'nun en eski şehirlerinden birisi olup, kuruluşu Hitit İmparatorluğu zamanına (M.Ö. 2000-1200) rastlar. Tarihte meşhur "Hitit Arslanı" Maraş kalesinde bulunan bir Hitit eseridir¹⁰.

Maraş'ta Hititlere ait çok sayıda yerleşim yeri olmakla beraber Maraş'ın ilk yerleşim yeri bugünkü Çokyaşar Köyü mevkiî ile Elmalar Köyü arasındır. Burası târihte doğu istikâmetinde geliştiği gibi Erkenez çayına doğru kuzey istikâmetinde de gelişmiştir. Maraş'ın en fazla kurulup yıkıldığı yerlerin başında burası gelir.

Hititlerden sonra Maraş Asurlulara bağlı bir krallık merkezi haline gelmiş, M.Ö. VII. yüzyılda Maraş ve çevresi bir Asur vilâyeti olmuştur¹¹.

M.Ö. 612 tarihinde Med Kralı Keyaksar tarafından Asurların ortadan kaldırılmasıyla, bütün Anadolu ile beraber Maraş bölgesi de Perslerin hâkimiyetine girmiştir. Daha sonra M.Ö. 333 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender'in istilâsına uğrayan Maraş, bu Kral'ın ölümünden sonra vârisleri Selekoslar'ın payına düşmüş ve M.Ö. 64 yılında Roma topraklarına katılmıştır¹².

¹⁰ Bu arslan şu anda İstanbul Arkeoloji müzesinde bulunmaktadır. İsmail Altınöz, *Dulkadir Beylerbeyliğinin Teşekkülü ve Gelişmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s.4.

¹¹ Şakir Yardımedici, *Maraş'ı Tanıyalım*, Özel Yayın, 25 Kasım 1968, s.3.

¹² *Kahramanmaraş İl Yıllığı*, K.Maraş 1973, s.22; Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1973, s.19.

Bizanslılar zamanında Germanika ismiyle anılan Maraş şehri 637 tarihinde Hz. Ömer'in halifeligi sırasında, Ebu Ubeyde Bin Cerrah'in mâiyyetindeki kumandanlardan Halid Bin Velid tarafından fethedilmiştir.

Emevi Halifelerinden Muâviye, Suriye'nin kuzeyinde Rumlara karşı savaşırken, harab bir halde bırakılmış olan Maraş şehrini de onartmış ve Emevilerin 750 tarihinde ortadan kalkmasıyla Abbasilerin eline geçen Maraş önemli bir karargah olarak kullanılmıştır¹³.

Harun el-Reşid (789-809) halife olduktan sonra, Maraş'ın güneydoğusunda bulunan Hades'e kadar gelmiş ve Toroslardan gelecek rum taarruzlarına karşı da Haruniyye kalesini inşa ettirmiştir¹⁴.

957 yılında Hemedânilerden Seyfû'd-devle Maraş'ı Bizanslılardan alarak, kendi ülkesine katmış, şehri o zamanki yerinden kaldırarak, bugün halk arasında Karamaraş denilen yerde, yeniden kurdurtmuştur. 962 yılında Maraş tekrar Bizans'ın eline geçmiş ve daha sonra Selçuklu Türkleri tarafından fethi gerçekleştirilmiştir.

b) Türk Fethi ve Selçuklular

1071 Malazgirt zaferiyle Türklere Anadolu kapıları açılmış, böylece Türkler Anadolunun iç kısımlarına kadar ilerleme imkânı bulmuşlardır. Maraş bölgesi de ilk defa 1085 yılında Emir Buldacı tarafından fethedilerek Türklerin hâkimiyetine girmiştir. Daha sonra bu bölgeye Haçlıların gelmesiyle birlikte Maraş ve Elbistan havalisi 1098 yılında Bizanslıların eline geçmiştir¹⁵.

¹³ Mükrimin Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *TTEM*, nr.5, (82.Cüz), s.283.

¹⁴ Guy Le Strange, "Anadolunun Târihi Coğrafyası", *Türk Yurdu*, IV/20, İstanbul 1926, s.151.

¹⁵ Yinanç, "Aynı makale", s.292.

Bu tarihten itibaren Maraş, Bizanslılar ile Selçuklular arasında sürekli el değiştirmiştir. Türklerin Elbistan'a kesin olarak yerleşmesiyle, Maraş'ta tutunamayacaklarını anlayan Ermeniler şehri Haçlı Kontuna teslim ederek bunlara tâbi olmuşlardır¹⁶.

1124 yılında Malatya'nın Danişmendli Emir Gazi tarafından fethinden sonra Elbistan ve havalisi de Danişmendlilerin eline geçmiştir¹⁷. Bu bölgeyi hâkimiyetleri altına alan Danişmendliler güneydeki Ermeni Haçlı mücadelesinden faydalanarak 1136'da Göksun'u 1139 tarihinde de Feke ve Geben kalelerini ele geçirmişlerdir¹⁸.

1143'te Sultan Mes'ud Danişmendlilerden Elbistan'ı 1149-1150 tarihinde Maraş, Göksun, Besni, Ayıntab ve Dülük şehirlerini alarak, Selçuklu topraklarına katmış ve Maraş merkez olmak üzere buraların yönetimini oğlu Kılıç Arslan'a vermiştir. Bundan sonra sürekli Danişmendlilerle mücadele eden Kılıç Arslan 1169-1178 yılları arasında Kayseri, Zamantı, Sivas ve Malatya şehirlerini zaptederek, Danişmendli hâkimiyetine son vermiş, Elbistan ve havalisinin idaresini oğlu Muğisüddîn Tuğrul'a verdiği gibi, Maraş'a da Emir Hüsâmeddin Hasan'ı vali olarak atamıştır¹⁹. 1201 yılında Saltukluların ortadan kalkmasıyla Elbistan merkeze bağlı bir vilâyet haline getirilirken, Maraş ise; XIII.yüzyılın ikinci yarısına kadar Emir Hüsâmeddin Hasan soyundan gelen valiler tarafından yönetilmiştir²⁰.

1240 yılında meydana gelen Babâi İsyanına Maraş ve çevresinde bulunan Türkmen cemaatleri de katılmışlardır. İsyanın elebaşısı bulunan Baba İshâk, Samsat yakınlarındaki

¹⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.1.

¹⁷ Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan", *İA*, IV, 225.

¹⁸ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s.174-175.

¹⁹ Mükrimin Halil Yinanç, "Danişmendliler", *İA*, IV, 294.

²⁰ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.2.

Kefersud nahiyesinde ikâmet etmekteydi. Bu isyanlar Sivas, Tokat ve Amasya'ya kadar sıçrayarak Selçuklu devletini bir hayli sarsmış, bu durumdan istifâde eden Moğollar 1243 yılında Selçukluları ağır bir yenilgiye uğratmışlar ve bunun neticesi olarak devlet otoritesinin zayıflamasını fırsat bilen bu bölgedeki Ağaçeri Türkmenleri şehirleri basmaya, köyleri soymaya ve kervanları vurmaya başlamışlardır. Çukurova ve Suriye'den gelen ticaret yollarını Anadolu içlerine bağlayan Maraş'ta da emniyetin ve asayişin kalmadığı gibi, halkın can ve mal güvenliği tehlikeye düşmüştür²¹. Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un Moğollara yenilmesinden sonra tahtı kardeşi Kılıçarslan'a bırakarak Bizans'a sığınmıştır. Bu arada Selçuklu idâresinin boşluğundan faydalanan Ağaçeriler tekrar eşkiyalık hareketlerine başladılar. Bunun üzerine Keykâvus'un veziri Ali Bahadır, Ağaçeriler üzerine gönderilerek isyan bastırıldı ve reisleri Cûti bey yakalandı. Böylece Maraş ve Elbistan havâlisinde asayiş tekrar sağlandı²².

1250 yılında Mısır'da Eyyübî hâkimiyetine son veren Memlûklar, Yakındoğu'da güçlü bir devlet konumundaydılar. 1260 tarihinde Filistin'de Ayn-Calut denilen yerde Moğolları ağır bir yenilgiye uğrattılar. 1071 Malazgirt zaferi Türklere nasıl Anadolu kapılarını araladıysa, aynı şekilde Memlûkların Moğolları yenmesiyle Suriye sınırlarını aşip, Anadolu içlerine kadar gireceklerdi. Nitekim Memlûkların bu emelleri gerçekleşirken, Selçuklular da artan Moğol baskısı altında çökmeye başlamışlardı. Anadolu İçlerine kadar giren Memlûklar, Moğollar ve Ermenilere ağır zayıatlar verdiriyorlardı. Maraş'ın güneyindeki Göynük kalesinde üstlenen Ermeniler tüccar kabilelerine saldırarak buradaki geçiş engel oluyorlardı. 1273 yılında Göynük kalesi Memlûk topraklarına katılırken, ertesi yıl Maraş'a yapılan

²¹ Aynı eser, göst. yer.

²² Faruk Sümer, "Ağaç-Eriler", *Belleten*, Sayı: 103, s.523-524.

taarruz netice vermemiş ve Memlûk kuvvetleri şehri ele geçirmeden geri dönmek zorunda kalmışlardır²³.

1277 yılında Moğol kuvvetlerini Elbistan civarında ağır bir yenilgiye uğratan Baybars Kayseri'ye kadar ilerlemesine rağmen tekrar Suriye'ye dönmek zorunda kalmıştır. Memlûkların Ermenilere karşı akınlarını engellemek isteyen Abaka Kayseri ve Elbistan civarından topladığı orduyu Suriye'ye sevketti. Moğol ordusunu Humus'ta karşılayan Memlûk Sultanı Kalavun, Türkmenlerin de yardımıyla Moğolları ağır bir yenilgiye uğratmıştır²⁴.

1292 yılında Amanos dağlarını aşan Memlûklar, Fırat üzerindeki Rum kaleyi fethettikleri gibi Kozan (Sis) üzerine yapılan bir seferde, Ermenilerle yapmış oldukları bir sınır düzeltmesi neticesi Maraş, Behisni ve Telhamdan şehirlerini elde ettiler. Bir müddet sonda Memlûk Sultanı Melik Eşref Halil'in öldürülmesinin ardından çıkan taht kavgalarından faydalanan Ermeniler Maraş ve Telhadum şehirlerini tekrar ele geçirdiler. Bu iki şehir beş yıl Ermenilerin hâkimiyetinde kaldıktan sonra 1298 tarihinde tekrar Memlûkların eline geçti ve bu bölge Türkmen Beylerine iktâ olarak verildi. Maraş, Dulkadir Beyliğinin kuruluşuna kadar, Halep valilerine bağlı Türkmen Beyleri tarafından idare edilmiştir. 1335'te Ebu Said Bahadır'ın ölümünü müteakip, Anadolu'da İlhanlı hâkimiyetinin çökmesiyle birlikte Sivas Eratnalıların eline geçmiş, Elbistan ve Maraş havalisine Dulkadir Türkmenleri hâkim olurken, Çukurova'ya da Ramazanlı Türkmenleri Hâkim olmaya başlamışlardır²⁵.

²³ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.4.

²⁴ Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan", *İA*, IV, 228.

²⁵ Mükrimin Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *TTEM*, nr.8 (85.Cüz), s.99.

c) Dulkadıroğulları Beyliği**

XIV. Asrın ilk yarısında Maraş ve Elbistan havâlisinde ortaya çıkıp, doğu'da Harput'tan batı'da Kırşehir'e, kuzey'de ise; Sivas'ın güneyindeki Gemerek ve Gürün'den başlayarak Hatay'a bağlı Hassa'ya kadar ki coğrafi alan içerisinde iki asra yakın hüküm süren Dulkadırlılar, Oğuzların Bozok koluna mensûb idiler²⁶.

Dulkadır Beyliği, Maraş ve Elbistan çevresindeki Bozok ve Ağaçeri Türkmenlerinin reisi konumunda bulunan ve sürekli Çukurova'daki Ermeniler üzerine akınlar yapan Dulkadıroğlu Zeyneddin Karaca Bey tarafından 1337 yılında kurulmuştur²⁷.

İlhanlı hükümdarı Ebû Said'in ölümünü müteakip Karaca Bey Elbistan'ı zaptetti ve Memlûk Sultanından onu nâib olarak tanıyan bir menşur (berât) elde etti (738/1337)²⁸. Anadolu'da Moğol hâkimiyetinin çökmesinden sonra Karaca Bey, hâkimiyet sahasını genişleterek Eretnaoğullarından Dârendeyi aldı. 1343 yılında Alâeddin Eretnanın ganimetlerini Halep'e taşıyan kervanın yolda Dulkadırlılar arasında yapılan savaşta Yıl-Buğa kuvvetleri yenilgiye uğradı. Karaca Bey Mısır'da meydana gelen iktidar değişikliklerinden her fırsatta faydalanarak bağımsızlığını kazanmak istiyordu. 1351 yılında Suriye valilerinin ayaklanması sırasında onları desteklemiş, bunun üzerine Mısır'da iktidara hâkim olan Emir Taz ve Emir Seyhu, Karaca Bey'i cezalandırmak için Dulkadırlılar üzerine sefere çıkmışlardır. 1353 yazında Döldül dağı eteklerinde meydana gelen savaşta büyük zayıat vererek Kayseri

** Dulkadıroğulları Beyliği hakkındaki en teferruatlı malumat, TTK yayınları arasında çıkan, Refet Yinanç'ın *Dulkadır Beyliği* adlı doktora çalışmasında bulunabilir.

²⁶ Refel Yinanç, "Dulkadıroğulları", *DİA*, IX, 553.

²⁷ "Aynı makale", göst. yer.

²⁸ J. H. Mordmann-[V. L. Menage], "Dhu'l-kadr", *EF*² (İng.), II. p.239.

taraflarına kaçan Karaca Bey, Eretnaoğlu Mehmed tarafından yakalanarak Memlûklara teslim edilmiştir. Kahire'ye götürülerek 11 Aralık 1353 tarihinde, işkence ile idam edildi²⁹.

Karaca Bey'in oğlu ve vârisi Halil, babasına yapılan bu ihanetin intikamını almak maksadıyla Eretnaoğullarından Harput'u alarak, Malatya'yı tehdit etmeye başladı. 1378 yılında Memlûk Sultanı Berkuk, Mübarek Şah emrindeki Halep ordularını Dulkadırlılar üzerine göndermiş, ancak Mübarek Şah, savaş meydanında katledildiği gibi, daha sonra gönderilen Malatya valisi Hattat Yıl-Buğa'da Halil Bey'in kuvvetleri karşısında mağlub olmuştur. Tekrar 1379 yılı başlarında Halil Bey, Halep valisi Timurbay kumandasındaki orduyu Ayaş (Yumurtalık)'ta, yine aynı yılın sonlarında Hacib Çöğen kumandasındaki orduyu da Maraş önlerinde hezimete uğratmıştır. Dulkadırlılar bu zaferlerden sonra Amik ovasına ve Tizin'e inerek Halep civarını yağmalamaya başlamışlar, bunun üzerine Memlûklar 1381 yazında Dulkadir ülkesine büyük bir orduyla sefer düzenlemişler, Maraş önlerinde yapılan savaşta Halil Bey ve kardeşi Sevlî Bey ağır bir yenilgiye uğrayarak Harput'a çekilmişlerdir. Bu yenilgi üzerine Halil Bey'in kardeşleriyle arası açılmış ve Memlûk Sultanı Berkuk'un talimatıyla Yağmuroğlu İbrahim ve maiyeti tarafından öldürülmüştür (1386)³⁰. Böylece Dulkadırlıların ikinci Beyi de babası gibi Memlûk cinayetine kurban gitmişti. Halil Bey'in türbesinin, Zamantı kalesinin eteğindeki Melik Gazi türbesi yanında bulunduğunu târihi kayıtlardan öğrenmekteyiz³¹.

²⁹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.18-19.

³⁰ *Aynı eser*, s.27.

³¹ Refet Yinanç - Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri II*, Ankara 1988, s.685; BOA, TT, nr.998, s.575.

Halil Bey'in ölümünü müteakip, Dulkadirli tahtına Sevli Bey geçti³². Dulkadirli ülkesini tamamen hâkimiyeti altına almak isteyen Berkuk, Sevli Bey'in üzerine bir ordu göndermiş, bu ordu Göksun civarında yenilince, tekrar 1387 yılında Yağmuroğlu İbrahim kumandasındaki Memlûk ordusunu Dulkadirli'lar üzerine sevk etmiş, ancak bu ordu da Maraş önlerinde Sevli Beğ tarafından hezimete uğratılmıştır. Sevli Beğ ile başedemeyeceğini anlayan Berkuk, bir müddet onun beyliğini tanımak zorunda kalmış, daha sonra ise; ona karşı Halil Bey'in oğlu Nasıreddin Mehmed Beyi desteklemeğe başlamıştır.

1389 yılında Nasıreddin Mehmed ile yaptığı muhârebe'de yenilen Sevli Bey, Develi'den dönüşünde Sultan Berkuk'a karşı ayaklanan Malatya valisi Mintaş ve Haleb valisi Yıl-Buğa ile ittifak yaptı. 1390 yılında kardeşi Osman ile Memlûkların elinde bulunan Anteb'i kuşattıysa da alamadı ve Elbistan'a dönerek Berkuk'un tâbiyetini kabul etmek zorunda kaldı. 1395 yılında Memlûklar Dulkadirli'ları ağır bir yenilgiye uğrattılar. Memlûk Sultanının talimatıyla Maraş civarında yaylaya çıkmış olan Sevli Bey zevcesi ile birlikte çadırda uyurken hançerlenerek öldürülmüştü. Bunun yerine Memlûk Sultanının tasvibiyle oğlu Sadaka geçti. Ancak, amcasının oğlu Nasıreddin Mehmed buna müsâde etmeyerek onunla mücâdeleye giriştiği gibi, Osmanlı Sultanı'ndan da yardım istedi. Nihayet Osmanlı padişahı Yıldırım Bâyezid duruma müdâhele ederek Sadaka'yı Elbistan'dan sürdüğü gibi Nasıreddin Mehmed Bey'i Beyliğin başına atadı³³. Böylece Osmanlı padişahının Dulkadir Beyliğinin işlerine karışması, Osmanlı-Memlûk anlaşmazlığının başlangıcını teşkil ettiği gibi, Osmanlı-Dulkadir yakınlaşmasını da gündeme getirdi.

³² Şimdiye kadar “*Süli*” olarak okunan bu adı Aynî, harekeleyerek “*Sevli*” şeklinde kaydetmiştir. (Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.28ⁿ)

³³ Refet Yinanç, “Dulkadıroğulları”, *DİA*, IX, 554.

Nasıreddin Mehmed tahta geçtiği yıllarda Timur kuvvetleriyle mücadele ederken, Osmanlılarla da dostluk ilişkilerini geliştirmeyi ihmal etmedi. Kızlarından birini Osmanlı şehzadesi Çelebi Mehmed'e vererek Osmanlı devletiyle kız alışı-verişinin temelini attığı gibi, oğlu Süleyman'ı da Çelebi Mehmed'in yardımına göndererek tahtı tek başına ele geçirmesine yardımcı oldu. Dulkadırlılarla Osmanlıların dostâne münâsebetlerinden endişelenmeye başlayan Memlûk Sultanı, 1414 yılında Dulkadir ülkesine sefere çıkarak Darende ve Anteb'i aldı. Ancak 1418'de Mehmed Bey Darende'yi aldığı gibi Besni'yi de topraklarına kattı. Daha sonra Karamanoğulları ile mücadele eden Nasıreddin Mehmed Bey Memlûklarla da dostluk ilişkilerini ihmal etmiyordu³⁴.

Kayseri'yi Memlûk kuvvetlerinin kendilerine teslim etmesiyle buraya hâkim olan Dulkadırlılar, bir müddet sonra Kayseri'yi Karamanlılar'a kaptırdılar (1435). 1436 yılında Elbistan'ı yağmalayan Memlûk ordusu Anteb'te Dulkadırlıları mağlub ettiği gibi, Karamanlılar tarafından tâkib edilen Osmanlılara sığınarak, oğlu Süleyman'ı II. Murad'a göndererek Karamanlılara karşı yardım istedi. 1437 yılında Osmanlı kuvvetlerinin yardımıyla tekrar Dulkadırlıların eline geçti. Yusuf'tan sonra Memlûk tahtına geçen Çakmak, Canibeğ'den dul kalan Nasıreddin Mehmed'in kızıyla evlenmiş (1440), bu evlilik sayesinde Dulkadırlılar 1429'da Akkoyunlulara kaptırdıkları Harput'u geri alma fırsatını yakalamışlardı. Nasıreddin Mehmed Bey 46 yıllık bir beylikten sonra 80 yaşını aşkın bir vaziyette vefat etti ve yerine oğlu Süleyman Bey geçti³⁵.

Süleyman Bey tahta geçtiğinde diğerlerine nazaran barışçıl bir politika izledi. Osmanlılar ve Memlûklarla babası

³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988, s.171.

³⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.55.

zamanında başlatılan evlilik münâsebetlerini Süleyman Bey de devam ettirdi. Kızlarından birini 1449'da ölen kızkardeşinin yerine Sultan Çakmak'a veren Süleyman Bey, ertesi yıl diğer kızı Sitti Hatun'u Osmanlı tahtının vârisi geleceğin Fatih'i, II. Murad'ın oğlu şehzade Mehmed'e verdi. Bu şekilde iki taraflı kurulan akrabalıkla, batı da Karamanlılardan, doğu'da ise; Akkoyunlu ve Karakoyunlulardan gelebilecek muhtemel bir tehlikeye karşı, devrin iki güçlü devletiyle dostluk münâsebetleri kurarak, hayatlarını garanti altına almışlardı. Haremde sofranın lezzetine ve hayatın zevkine doyamayan Süleyman Bey, zevkü sefâ'ya düşkün olduğu gibi ata binemeyecek derecede de şişmandı. 12 yıllık hâkimiyetinden sonra 1454 yılında öldü³⁶.

Süleyman Bey'in yerine geçen oğlu Melik Arslan, babası gibi Memlûk ve Osmanlılarla iyi geçinmek istediye de Akkoyunlular ve Karakoyunlular kendisiyle mücadele ettikleri gibi Harput'u da uzun Hasan'a terketmek zorunda kaldı. Melik Arslan, Memlûk Sultanı Hoşkadem'in emri üzerine Elbistan'da camiî içerisinde ibâdet ederken bıçaklanarak öldürüldü (1465)³⁷.

Şah Budak Bey, 1465 tarihinde Mısır Sultanı tarafından Dulkadır Beyliğinin başına geçirildi. Fakat Dulkadır Türkmenlerinin ileri gelenleri, kardeşinin katlinde parmağı olduğu gerekçesiyle Şah Budak'ı kabul etmedikleri gibi Fatih'e başvurarak Melik Arslan'ın öteki kardeşi Şehsuvar'ı kendilerine Bey olarak tayinini rica ettiler. Şehsuvar Bey ise; daha önce Osmanlı himayesine girmiş ve Çirmen sancak

³⁶ Aynı eser, s.55-57.

³⁷ Refet Yinanç, "Dulkadıroğulları", *DİA*, IX, 555; Aşıkpaşa-zâde, Melik Arslan'ın ölüm tarihini 862 olarak kaydeder (s.207); Diğer taraftan Arifi Paşa, Melik Arslan'ın uzun Hasan'a karşı yardım istemek üzere Kahire'ye gittiğini ve orada katledildiğini yazarak yanılmış (*TOEM*. VI, 321); Aynı hatayı İsmail Hakkı Uzunçarşılı (*Anadolu Beylikleri*, s.172) ve Selahattin Tansel (*Fatih'in Askerî Faaliyetleri*, s.332)'de tekrar etmişlerdir. (Refet Yinanç, *Dulkadır Beyliği*, Ankara 1989, s.61ⁿ)

beyliğinde bulunmuştu. Bunun üzerine Memlûklara karşı Dulkadırlıları himâyesi altına almak isteyen Fatih, Şehsuvar Bey'i Dulkadır Beyliğine tâyin ederek Elbistan'a gönderdi³⁸.

Fatih Sultan Mehmed tarafından Dulkadır Beyliğinin başına getirilen Şehsuvar Bey, Memlûk Sultanı Hoşkadem'in tâbiyet teklifini reddedince karşısına Memlûklar tarafından amcası Rüstem çıkarılmıştır. İkisi arasında yapılan savaşta Şehsuvar Bey amcasını yendiği gibi Besni, Gerger, Birecik ve Rumkale şehirlerini de ele geçirdi. Bu olaydan sonra Dulkadır Beyini cezalandırmak isteyen Hoşkadem'in üzerine ordular sevketti. Yapılan her iki muhârebe'de Memlûk ordusu yenildi. Şehsuvar Bey'in Memlûklara yardım eden Ramazanoğullarını Çukurova'da yenmesi Memlûk hükümdarını telaşlandırdı. Emir Yeşbek kumandasındaki Memlûk kuvvetleri 1471 yılında Şehsuvar Bey'i Savran deresinde yenerek Kadirli ve Kozan'ı Dulkadırlılardan aldılar. Ertesi yıl tekrar sefere çıkan Yeşbek Şehsuvar Bey'i Zamantı kalesine kadar tâkib etmiş ve bu arada Osmanlı hükümdarından da Şehsuvar'a yardım etmemesini rica etmiştir ve Şehsuvar Bey'e Karaman seferine katılmadığından dolayı kızgın olan Fatih'de yardım etmeyince, Şehsuvar Bey sığındığı Zamantı kalesinde Memlûk kuvvetlerince yakalanarak Kahire'ye götürülmüş ve burada Babü'z-Züveyle'de asılmıştır (1472)³⁹.

Şehsuvar Bey'in Babü'z-Züveyle'de idamını müteakip, Memlûklar ikinci defa olarak Dulkadır Beyliğinin başına Şahbudak Bey'i geçirdiler. Şah Budak Bey'in tahta çıkmasından bir süre sonra Şehsuvar Bey'in iğrenç bir şekilde idam edilmesine üzülen kardeşi Alâüddevle Bey, Amasya'da Şehzade Bâyezid'in yanına sığınmıştı. Alâüddevle Bey kızı

³⁸ Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyâsi ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1953, s.332-333.

³⁹ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadır (Dulkadır) Oğulları Hükümeti", *TOEM*, 31. Cüz, İstanbul 1331, s.429.

Ayşe Hatun' u Şehzade Bâyezid'e vermiş ve bu evlilikten 1467 yılında geleceğin padişahı Yavuz Sultan Selim dünyaya gelmiştir. Daha sonra Alâüddevle Fatih'in desteğini alarak 1480 yılında Şahbudak' ı yenerek Dulkadır tahtına oturdu.

Dulkadırlıların hâkim olduğu bölge öteden beri Osmanlılarla Mısırlılar arasında bir anlaşmazlık konusu olmuş, her iki devlet de bu beyliğin kendilerine tabî olmasını istemekteydiler. Oysa, Fatih Sultan Mehmed damad olduğu bu memlekete başkalarının el uzatmasını istemiyor, eğer bu toprakların bir tarafa bağlanması gerekiyorsa, o tarafın da Osmanlılar olacağını düşünüyordu. Çünkü, Mısır'a ulaşabilmek için bu topraklardan geçmek gerekiyordu. Fatih'in desteğini alarak Dulkadır tahtına oturan Alâüddevle Fatih'in ölümünü müteakip, yeni padişah II. Bâyezid ile de dostluk münâsebetlerine girişmekten de geri kalmadı⁴⁰.

Alâüddevle Osmanlı Devleti ile olan dostluğunu pekiştirmek için damadı II. Bâyezid'e karşı mücâdele eden Cem Sultan' ın takibine çıktı. Hatta Cem Sultan' ın Mısır'a kaçmasından sonra Memlûkların elinde bulunan Malatya'yı kuşattı ve bunun üzerine Memlûk Sultanı, Alâüddevle'ye karşı savaş açıtıysa da 1484 yılında Osmanlı kuvvetlerinin yardımıyla Memlûk ordusu büyük bir yenilgiye uğratıldı. Daha sonra Alâüddevle yüzünden Memlûk Osmanlı münâsebetleri iyice gerginleşti ve her iki devlet arasında Çukurova Bölgesi'nde yapılan savaşlarda Alâüddevle'nin her defasında Osmanlıların yardım istemelerine rağmen, çeşitli bahanelerle yardımda bulunmaması, Osmanlıların ağır mağlubiyetler almasına sebep oldu. 1491 yılında Osmanlı-Memlûk mücâdelesi sona erince her iki devletle de dost geçinmeye çalışan Alâüddevle Bey, öte yandan Memlûk Sultanı Kayıtbay ile anlaşıp oğlunu rehine (Kulluk) olarak

⁴⁰ Tansel, *Aynı eser*, s.331.

Mısır'a göndermekle kalmayıp kızını da Atabekü'l-Asâkir Emir Özbek'in oğluna vermekten çekinmemiştir⁴¹.

1501 tarihinde İran'da kurulan Safevi devletiyle -kendi içerisinde bulunan çok sayıda şiî unsurların da tesiriyle Şah İsmail- ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Çünkü, Türkmen grublar içerisinde şiî unsurlar da bulunmaktaydı. Şah İsmail her defasında Anadolu'ya gelmesinde bu gruplardan destek almaktaydı. Hatta Dulkadir hükümetinin hâkim olduğu bölgede gerdeğe girmek üzere bulunan bir gencin Şah İsmail'e kavuşmak amacıyla Erzircan'a doğru yola çıktığı rivayet edilir⁴². Çökmekte olan Akkoyunlu Devletinin toprakları üzerinde kurulan Safevi Devleti Osmanlı Devletini rahatsız ettiği gibi Dulkadir Beyliğini de rahatsız etmekteydi. Çünkü, bu devlet her iki ülke içinde tehlike unsuru olacaktı. Bu tehlikeyi farkedenden Alâüddevle Bey, kendi ülkesindeki kızılbaşların İran'a gitmelerine izin vermedi. Tam bu sırada Safevi hükümdarı Şah İsmail Alâüddevle Bey'in kızı Benlû Hatun'u kendisine zevce olarak istedi. Alâüddevle Bey ise; önce bu teklifi kabul etmesine rağmen, daha sonra onun Şiîliğini bahane ederek, kızı Benlû Hatun'u Akkoyunlu şehzadesi Murad ile evlendirdi⁴³. Alâüddevle bu davranışıyla Doğu Anadolu'da kurulabilecek bir şiî devletini Akkoyunlu hükümdarını da yanına alarak engel olmaya çalışıyordu. Ama muvaffak olamadı⁴⁴.

Alâüddevle'nin bu hareketine kızan Şah İsmail, Dulkadir ülkesine sefere çıktı. Şiîleri de etrafına toplayarak Osmanlı sınırına gelerek padişah'tan izin aldıktan sonra, Osmanlı topraklarından geçerek, Sarız yoluyla Elbistan'a girdi⁴⁵.

⁴¹ M.Şahabeddin Tekindağ, "II.Bâyezid Devrinde Çukurova'da Nüfuz Mücadelesi", *Belleten*, XXXI/123, Ankara 1967, s.368.

⁴² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.90.

⁴³ *Solakzâde*, s.319.

⁴⁴ Refet Yinanç, "Dulkadiroğulları", *DLA*, IX, 555.

⁴⁵ Şah İsmail'in doğrudan doğruya Alâüddevle üzerine gitmeyip Osmanlı ülkesinden geçmesi iki maksâdla açıklanır: Birisi, Alâüddevle'nin

Alâüddevle Bey ise; Şah İsmail'e karşı koyacak gücü olmadığından dolayı Turna dağına çekildi. Turna dağı eteklerinde ordugah kuran Şah İsmail, onun dağdan inmeyeceğini anlayınca Elbistan ve Maraş şehirlerini yakıp yıkarak intikamını aldı⁴⁶. Şah İsmail'in yapmış olduğu bu tahribat, Elbistan ve Maraş'ın şimdiye kadar gördüğü yıkılmaların en şiddetlisidir.

Hatta câmiler ve mezarlar dahi bundan nasibini almıştır⁴⁷. Şimdiye kadar Dulkadir Beyliğinin merkezi olan Elbistan bu vak'adan sonra ehemmiyetsiz bir şehir olmuş, bunun üzerine devlet merkezi Dulkadir Beyliğinin kışlağı olan Maraş'a taşınmıştır. 1509 ve 1510 yıllarında Safeviler ile Dulkadirlılar arasında yapılan savaşta iki oğlunu da kaybederek yenilgiye uğrayan Alâüddevle Safevilerle anlaşmak zorunda kaldı⁴⁸. Diğer taraftan Dulkadir Beyinin Yavuz Sultan Selim'in doğu seferi esnasındaki tavrı, Dulkadirlılar ile Safevilerin ittifak yaptığı fikrini ortaya çıkardı. Yavuz'un tahta çıkışını da tebrik etmeyen Alâüddevle'nin bu hareketi Osmanlı padişahının gözünden kaçmamıştı.

Bununla beraber Yavuz Sultan Selim Çaldıran seferi sırasında, Dulkadir sınırından geçerken Alâüddevle Bey'e, Osmanlılarla Dulkadirlıların aynı mezhepten olduklarını hatırlatarak sefere davet etmiş, Alâüddevle Bey ise, "kendisi gibi doksanlık bir pîr-i fâniyi sefere sürüklemenin hiçbir fayda sağlamıyacağını" bahane ederek sefere katılmamıştı. Halbuki,

hazırlanmasına vakit bırakmayıp hiç beklenmedik bir yerden taarruz etmesi, diğeri ise, Osmanlı hududunu geçip Osmanlı idaresindeki Alevileri tahrik ile onlara cesaret vermek istemesidir.

⁴⁶ Osmanlı kaynaklarına göre Şah İsmail, Alâüddevle Bey'in bir oğlu ile iki torununu ele geçirerek öldürdükten sonra ateşte kızarttıp köpeklerle yedirerek, Dulkadirlı Beylerinin mezarlarını kirletmiştir. (Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.93ⁿ)

⁴⁷ Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan", *İA*, IV, 229.

⁴⁸ Refet Yinanç, "Dulkadıroğulları", *DİA*, IX, 556.

Alâüddevle Şah İsmail ile ittifak halinde bulunmakta ve yeğeni Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Yavuz Sultan Selim tarafından himaye edilmesini kıskanmaktaydı. Şehsuvaroğlu Ali Bey ise; Alâüddevle'nin oğlu Şahruh'u veliaht tâyin etmesine kızarak, II. Bâyezid'e sığınmış ve daha sonra da Yavuz Sultan Selim'in cülusunu müteakip, Trakya'da Çirmen sancak beyliğine tâyin edilmişti. Bu olaylar karşısında Dulkadir Beyi tarafsız kalmadığı gibi, Osmanlı ordusunun ihtiyacı yiyecek ve hayvan yemi satışını yasaklayarak onların iâşe ve teçhizatlarını yağmalattırarak, Osmanlıları arkadan vurmuştur. Alâüddevle'nin bu hareketinden çeken Yavuz Sultan Selim Şah İsmail'e karşı sefere giderken ordunun gerisini emniyete almak maksadıyla Kayseri ile Sivas arasında kırkbin kişilik bir ihtiyat kuvveti bırakmıştır⁴⁹.

“Çaldıran zaferini müteakip, Amasya'ya dönen Yavuz Sultan Selim (Kasım 1514) Osmanlı ordusunu arkadan vuran Alâüddevle Bey'in hakkından gelmeye karar verdi. Seferde büyük hizmet ve gayret göstermiş olan Şehsuvaroğlu Ali Bey'i de hemen Kayseri sancakbeyliğine tâyin ederek Dulkadirli topraklarını işgal edildiği takdirde kendisine verileceğini vaâd etti”⁵⁰. Yavuz Sultan Selim, Ali Bey'i Kayseri sancağına tâyin ederken, Alâüddevle'nin yönetiminde olan Bozok sancağını da işgal etmesi durumunda orayı da kendisine vereceğini vaâd etmişti. Daha sonra Şehsuvaroğlu Ali Bey kış mevsiminin soğuk hava şartlarına rağmen burayı da ele geçirerek, orada bulunan Alâüddevle'nin oğlu Süleyman'ı öldürüp Yavuz Sultan Selim'e yollamıştır. Bunun üzerine Bozok'un da yönetimi Ali Bey'e verilmiştir.

⁴⁹ Yinanç, *Aynı eser*, s.96; Şahabeddin Tekindağ, “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi”, *TD*, Sayı:16, İstanbul 1972, s.59.

⁵⁰ R. Yinanç, *Aynı eser*, s.96-97.

Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaşı dönüşü Amasya'da kaldıktan sonra Kemah'ı kuşatmak üzereydi ki, Alâüddeve Osmanlı ordusunun zahire kollarını tekrar vurdu. Bu durum ise; Osmanlı ordusunun savaş gücünün sarsılmasına ve hayvanların yemsizlikten ölümüne sebep oldu⁵¹. Buna çok kızan Yavuz İran seferinden vazgeçerek Dulkadir Beyliği'ni ortadan kaldırmaya karar verdi. Böylece Alâüddeve kendi ölüm fermanını kendisi hazırlamış oluyordu. Osmanlı padişahı Kemah kalesinin fethini müteakip Dulkadir ülkesinin fethine girişti. Rumeli Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa komutasındaki otuz bin kişilik orduyu 5 Haziran 1515'te yola çıkararak Elbistan'a gönderdi. Şehsuvaroğlu Ali Bey bu orduya kılavuzluk ederek Elbistan'a doğru yol alırken, padişah da Kayseri yakınlarında bulunan İncesu'ya gelerek gelişmeleri izlemekteydi⁵². Hatta muhtemel bir Memlûk saldırısına karşı da Osmanlı donanması Akdeniz'e açılmıştı. Alâüddeve Bey ise, bu durum karşısında haremini ve hazinesini Turna dağına kaldırarak, Maraş yolu üzerindeki geçitleri tutmaya başladı. Her iki ordu, Göksün ile Andırın arasındaki Ördekli mevkiinde 13 Haziran 1515 tarihinde karşı karşıya geldi⁵³. Bu savaşta büyük yararlılık gösteren Ali Bey tahrik edici sözleriyle Türkmenlerin saf değiştirmesine neden oldu. Muharebenin tam ortasında Osmanlı ordusunda bulunan

⁵¹ Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s.104.

⁵² J.V. Hammer, *Devlet-i Osmaniyye Tarihi* III, İstanbul 1330, s.147; Kayseri'den Kırım Hanına yazılan 921 Cemâziyelevvel Evâsıt tarihli fetihnâme'de padişah'ın Dulkadirlılara âit Çebni kalesinde bulunduğu anlaşıyor. (Feridun Bey, *Münşeât* I, 264)

⁵³ Münecimbaşı'ya göre: Sinan Paşa'nın ordusu 30.000, Alâüddeve'nin ordusu ise; 25.000 kişiden oluşmaktaydı. (*Münecimbaşı*, III, 170); Hamza Gündoğdu, *Dulkadırlı Beyliği Mimarisi* adlı çalışmasında Yavuz ile Alâüddeve arasında Göksun ile Andırın arasındaki Ördekli mevkiinde yapılan savaşı "Artukabad Savaşı" olarak göstermesi büyük bir yanılğıdan ibarettir. Çünkü, Artukabad, bugünkü Tokat'ın Artova ilçesidir. Bu bilgiyi tarihî kayıtlar da doğrulamamaktadır. (Hamza Gündoğdu, *Dulkadırlı Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986, s.2)

seyislerden birisi elbisesinin güzelliğiyle dikkatleri üzerine çeken Alâüddevle'nin üzerine atılarak onu öldürdü. Bu öldürdüğü şahsın Dulkadir Beyi olduğunu anlayınca başını keserek Sinan Paşa'ya teslim etti. Alâüddevle'nin ölüm haberini alan Dulkadirlılar onun oğlu ile birlikte kardeşi Abdurrezzak'ı savaş alanında bırakarak dağlara kaçmayı tercih ettiler. Savaş sona erdiğinde Alâüddevle ile birlikte bir oğlu ve boy beylerinden otuzu savaş alanında telef olmuşlardı. Alâüddevle'nin kaybı bununla da kalmayıp, dört oğlu ve eşleriyle beraber kardeşi Abdurrezzak da esir düşmüştü (13 Haziran 1515)⁵⁴. Savaş sona erdiğinde Alâüddevle'nin başı Göksun'da Yavuz'a sunuldu⁵⁵. Alâüddevle'nin cesedi savaşın yapıldığı alanda kalmış dört oğlu ve bir kardeşi ile beraber mezarlığı oraya yapılmıştır. Üzerlerine türbe filan inşâ edilmeyen mezarların etrafı kireç ve taşla örülmüştür. Andırın dağlarının uzantısı sayılan Gökçebel dağının Çuhadarlı mevkiinde, yol kenarında bulunan bu mezarlar şu anda harab bir haldedir⁵⁶.

⁵⁴ Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, vr. 184^b.

⁵⁵ Padişah, bu kesik başları bir fetihname ile birlikte Hasan Bey adındaki bir zâtlı Memlûk sultanına gönderdi. (Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zulkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti", *TOEM*, 33. Cüz, İstanbul 1331, s.550; Ayrıca bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, Ankara 1983, s.273ⁿ)

⁵⁶ Alâüddevle, hâlen Maraş halkınca Aladan Devletli diye anılan ve şu anda Acemli mahallesindeki eski bir mezarlıkta medfun olarak bilinir. Üzeri açık olan bu eski mezarı, mahalle yapılırken Hatice Bülbül adındaki hayırsever bir vatandaş tarafından basit bir türbe şekline sokulmuş ve eskiden olduğu gibi adağı iyi gelen bir ziyaret olarak kabul edilegelmiştir. (Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1973, s.53-54); Hamza Gündoğdu, yukarıda adı geçen eserinde, Alâüddevle'nin mezarının Andırın kazasına bağlı Gökçebel köyünde olduğuna dâir görüşlere katılmadığını belirterek, kendisinin yerinde yaptığı saha araştırmasında böyle bir mezara rastlamadığını ve Arifi Paşa'da geçen bir kayda göre bu mezarın Maraş Ulu caminin güneyindeki hazire'de (yazar burayı hazine olarak kaydetmiştir) gömülü olduğunu belirterek ikinci bir hata yapmıştır. Oysa bizim yaptığımız saha

Yavuz Sultan Selim Dulkadırlıların başına Şehsuvaroğlu Ali Bey'i geçirirken, Alâüddeve ile vezirinin ve oğullarından birinin kesilen başlarını Memlûk Sultanı Kansu Gavri'ye gönderdi⁵⁷. Böylece Dulkadır Beyliği üzerindeki Memlûk nüfuzuna son verilerek, padişah adına hutbe okutulmak suretiyle Osmanlı hâkimiyeti tesis edilmiş oldu⁵⁸. Siyâsî ve iktisâdî yönden büyük önem arzeden Dulkadır topraklarının Osmanlı ülkesine katılmasından büyük memnuniyet duyan padişah⁵⁹, Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'yı -Dulkadır ülkesinin fethindeki başarısından dolayı- vezirlik makamına yükseltirken⁶⁰, Şehsuvaroğlu Ali Bey'i de üç tuğlu vezir unvanıyla buraya vali tâyin ederek ödüllendirdi⁶¹. Bu arada padişah, savaşta yararlılık gösteren her süvariye "birer akçe" ihsanda bulunarak memnuniyetini bildirdi⁶².

araştırmasında böyle bir mezarın harab da olsa Andırın kazasının Gökçebel mevkiinde varlığına şahit olduk.

⁵⁷ Memlûk Sultanı Kansu Gavri kesik başları görünce hayrete düşerek; "Bu başları bana niye göndermiş, bunlar Frenk başları mı ki, muvaffâkiyet eseri olarak bana gönderiyor" diye teessüründen hastalanmıştı. (İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, Ankara 1983, s.273)

⁵⁸ Kemah ve Dulkadır Fetihnameleri için bkz. Feridun Bey, *Münşeat* I, İstanbul 1274, s.407-411.

⁵⁹ Çünkü, Alâüddeve'nin hazinesinden ve Dulkadır topraklarının işgâlinde dolayı ele geçen ganimet İran seferindekinden çok fazla idi. Bkz. *Müneccimbaşı*, III, 458; Arifi Paşa, "Aynı makale", s.551.

⁶⁰ *Müneccimbaşı*, III, 458; Feridun Bey, *Münşeat* I, 409.

⁶¹ J.V.Hammer, *Devleti Osmaniyye Tarihi*, IV, İstanbul 1330, s.148.

⁶² *Müneccimbaşı*, Aynı eser, göst. yer; Hammer, Aynı eser, göst. yer.

BİRİNCİ BÖLÜM

DULKADIR BEYLERBEYLİĞİNİN TEŞEKKÜLÜ

I.Dulkadır Beyliğinin Ortadan Kaldırılışı

Dulkadır Beyliğinin Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesiyle birlikte buraların yönetimi Şehsuvaroğlu Ali Bey'e verildi¹. Zaten daha Önce de, Ali Bey'in babası Şehsuvar Bey, Fatih tarafından Dulkadırlıların başına yönetici olarak atanmıştı. Ancak Ali Bey, babasının Memlûklar tarafından Bâbü'z-Züveyle'de öldürülmesini müteakip, II. Bâyezid'e sığınmış ve Yavuz Sultan Selim zamanında kendisine Çirmen Sancak Beyliği verilmişti². Ali Bey, Çaldıran savaşında Osmanlı ordusunda öncü kuvvetler komutanı olarak yer almış ve Safevi kuvvetlerini kovalayarak padişahın yanında itibârını arttırmıştı. Ali Bey'in savaş kabiliyetini keşfeden Yavuz Sultan Selim, onu Dulkadır sınırında bulunan Kayseri sancağına tâyin ederken, Alâüddevle'nin Bozok valisi olan oğlu Süleyman Bey'i ortadan kaldırırsa, Bozok sancağının da kendisine

¹ "Alâüddevle'nin fermân-ı emânında olan Memâlik-i mahrûsası Şehsuvaroğlu Ali Bey'e virülüb, vâkî olan kılâ' has'a kayd olunup sancak tarikiyle sekizyüzbin ile mezkûr Ali Bey'e dirlik tâyin olunub ma'âda has'a kayd olunub gümüş madeni dahi var imiş hassâ-i hümayuna kayd itdiler". (T SMA, nr.5461)

² Refet Yinanç, *Dulkadır Beyliği*, Ankara 1989, s.99.

verileceğine dâir padişahın söz almıştı. Ali Bey bu vazifesini yerine getirerek Süleyman Bey'i ağır bir yenilgiye uğratmış ve başını padişaha göndermişti. Bu başarısından dolayı kendisine Kayseri Sancağı'na ilâveten Bozok Sancağı'nın da idaresi verilmiştir³. Bunlara ilâve olarak, Dulkadir ülkesinin fethi gerçekleştiği takdirde bu toprakların amcası Alâüddevle'den alınarak kendisine verileceği vaâd edilmişti. Nitekim, bir müddet sonra Dulkadir ülkesinin fethedilmesi ile birlikte bu vaâd gerçekleşti. Çünkü, Dulkadir ülkesinin fethinde Ali Bey'in büyük rolü olmuştu. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Osmanlılara tabî olmak üzere, Şehsuvaroğlu Ali Bey üç tuğlu vezir payesi ile Dulkadir Beyliğine vali tâyin edilmişti⁴. Ancak Ali Bey'in hâkimiyetini tanımayan Şahrûh Bey'in oğulları ona karşı isyan etmişlerse de, isyanın elebaşısı Ahmed Bey sığındığı Zamantı kalesinde yakalanarak öldürülmüş ve bu bölgede asayiş kısa zamanda Ali Bey tarafından sağlanmıştır⁵.

Yavuz Sultan Selim'e sadâkatla bağlı olduğunu her fırsatta ispatlamaya çalışan Ali Bey, Bıyıklı Mehmed Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusuna yardımcı olmuştu. Ancak her İki devletle -Memlûk ve Osmanlı- de iyi münâsebetler kurmayı ihmal etmiyordu. Çünkü, Memlûk Sultanı Kansu Gavri Dulkadir Beyliğinin Osmanlı nüfuzu altına girmesini hazmedemiyor ve Dulkadirlıların kendi egemenliği altında bulunmalarını sağlamak için de Ali Bey'in karşısına Alâüddevle'nin kardeşi Abdurrezzak'ı çıkarmayı ihmal etmiyordu. Hatta Memlûk Sultanı Yavuz'un sefer yapacağını öğrenmiş ve ordusunu Halep'te toplamış idi. Osmanlı kuvvetlerinin Doğu Anadolu'ya geçmesiyle birlikte, Abdurrezzak öncülüğündeki Memlûk ordusu Ali Bey'in

³ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* II, İstanbul 1972, s.17; *Müneccimbaşı*, III, 456-457.

⁴ J.V.Hammer, *Devlet-i Osmaniyye Tarihi* IV, İstanbul 1330, s.148; Sâdi B. Abdü'l-Müte'âlin, *Selimnâme*, TSMK, Revan kısmı, nr.1277, vr.154^a.

⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.99-100.

üzerine yürütmeyi planlıyordu ki, Osmanlı padişahı strateji değiştirerek Memlûk Sultanını şaşırttı⁶. Yavuz Sultan Selim Mısır'a yapacağı seferi kamufle ettiği gibi, Elbistan'a gelerek Ali Bey'i de yanına almış ve Mısır seferine koyulmuştu. Osmanlı kuvvetlerine kılavuzluk eden Ali Bey, Anteb'e kadar olan bölgeye Dulkadir kuvvetlerini yerleştirmiştir⁷.

Mısır seferi için padişahın Suriye'ye doğru ilerlediğini haber alan Kansu Gavri, Abdurrezzak'a beşbin kişilik ordu vererek Dulkadir ülkesine gönderdiği gibi kendisi de takviye kuvvetlerle birlikte yola koyuldu. Osmanlı ordusu Anteb'e yaklaşıncı Memlûkların Anteb valisi Yunus Paşa Osmanlılar tarafına geçti. Haleb'e üç konak mesafedeki Merc-i Dâbık denilen yerde 24 Ağustos 1516'da İki ordu karşı karşıya geldi⁸. Osmanlı ordusunun sağ kolunda Anadolu beylerbeyisi Zeynel Paşa, sol kolunda Rumeli beylerbeyisi Küçük Sinan Paşa ve merkezde padişah ile kapıkulu yaya ve atlılarıyla birlikte topçular bulunmaktaydı⁹. Ali Bey, ordunun sağ kolunda yer alan Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa'nın yanında yerini almıştı. Buna karşılık Memlûk ordusunda ise; Abdurrezzak ile birlikte Alâüddeve'nin torunu Şahrüh

⁶ Hatta Yavuz Sultan Selim Memlûk Sultanına yazdığı mektup'ta barışçıl politika izlediğini belirterek şöyle diyordu: "Sen benim babamsın, ben sadece senin izinle Alâüddeve ülkesine girdim. O bir âsi idi, babamla Sultan Kayıtbay'ın arasını açmıştı. İşinize gelirse Şehsuvaroğlunu muhâfaza ediniz, aksi halde bu sizin bileceğiniz iştir. Alâüddeve Bey'den aldığım yerleri size iade ediyorum, yeter ki Şah İsmail ile aramıza girmeyiniz." Bu sözleriyle padişah, İran üzerine sefer yapılacağını imâ ederken, Mısır seferine hazırlandığını açıklamıyordu. (Yinanç, *Aynı eser*, s.101)

⁷ *Müneccimbaşı*, III, 465; İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1983, s.284.

⁸ *Müneccimbaşı*, III, 462.

⁹ Osmanlı askeri düzeninde Anadolu'da yapılacak olan bir muharebe'de ordunun sağ kolunda Anadolu Beylerbeyi, sol kolunda ise; Rumeli Beylerbeyi yer almakta idi. Bunun aksi olduğu takdirde, yani Rumeli'de yapılan bir muharebe'de ordunun sağ kolunda Rumeli Beylerbeyi, sol kolunda ise; Anadolu Beylerbeyi yer alıyordu.

Bey'in oğlu Melik Arslan, Ali Bey'in tam karşısında yer almakta idi. Savaşın başlamasıyla birlikte Ali Bey, Melik Arslan'ın üzerine atılarak onu bir kılıç darbesiyle yere sermişti. Bunun üzerine bütün gücüyle Osmanlı ordusunun sağ koluna saldıran Memlûk ordusu ağır bir yenilgiye uğratıldı. Savaş alanında Memlûk Sultanı Kansu Gavri katledildiği gibi Abdurrezzak'ta esir alındı ve bu savaş Osmanlıların zaferiyle sonuçlandı¹⁰. Daha sonra Abdurrezzak affedilerek Osmanlı himayesine alınmış ve kendisine Köstendil sancağı tevdi edilmişti¹¹.

Bu zaferden sonra Mısır'a doğru ilerleyen Osmanlı kuvvetlerinin içinde yer alan Ali Bey, öncü kuvvetlerin yanında yer aldı. Yavuz Sultan Selim'in ordu komutanlarını ve devlet ricalini yanına çağırarak Şam'da toplantı yaparak, Mısır'ı alma ve geri dönme hususundaki görüşlerini aldığında, Ali Bey buna şiddetle karşı çıkarak, Mısır'ın mutlaka alınması gerektiğini beyân ederek padişaha görüşlerini açıklamıştı. Ali Bey'in bu kararında belki de babasının intikamını almak amacını güttüğü söylenebilir. Nitekim Mısır seferine karar verilmesiyle birlikte, Ali Bey'de yanındaki sekiz bin atlı ile, 20 Ocak 1517 yılında Bilbis (Bulbeys)'e yöneldi. Osmanlı ordusu Ridâniye önlerine geldiğinde Merc-i Dâbık'da olduğu gibi ordunun sağ kolunda yer alan Ali Bey, buraya kumanda eden Sinan Bey'in şehit düşmesiyle birlikte, oğullarından birini kaybetmişti (24 Ocak 1517)¹². Öte yandan artık başarıdan ümidini kesen Memlûk Sultanı Tomanbay, savaş alanını terkederken Ali Bey, onu amansız bir biçimde izledi. Tomanbay, Nil'i geçip kurtulmak amacıyla suya atıldığı sırada, derhal kemend atılarak yakalandı. Yavuz Sultan Selim,

¹⁰ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.102.

¹¹ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadır (Dulkadir) Oğulları Hükümeti," *TOEM*, 34. Cüz, İstanbul 1331, s.624.

¹² R.Yinanç, *Aynı eser*, göst. yer.

onun Ali Bey'e teslim edilmesini emretti¹³. Ali Bey, Tomanbay'ı Mısır sokaklarında gezdirip teşhir ettikten sonra, Şehsuvar Bey'in idam edildiği Bâbü'z-Züveyle'de asarak babasının intikamını aldı (13 Nisan 1517)¹⁴. Böylece Ali Bey, Hem padişahın yanında makamını pekiştirirken, hem de babasının intikamını almakla amacına ulaşmış oldu.

Osmanlı Devletinin Mısır'ı fethinden iki yıl sonra Anadolu'da Celâli isyanları patlak vermiş ve bu isyanların bastırılmasında Ali Bey'in büyük rolü olmuştu. Bozok Türkmenlerinden olduğu sanılan ve Amasya'nın Turhal kasabası halkından Celâl isminde dirlik sahibi bir kızılbaş ayaklanarak başına topladığı yirmi bin kişilik bir kuvvetle Tokat'a gelmişti. Bu isyancı önce Bozok'ta bulunan Ali Bey'in oğlu Üveys Bey'in evini bastığı gibi, daha sonra da Rum beylerbeyisi Sâdî Paşa'nın üzerine yürüdü. İsyancılarla çatışmaya giren Sâdî Paşa yenik düşerken, Dulkadırlılardan Zünnûn Bey'de şehit olmuştu¹⁵. Celâl'in Sâdî Paşa'ya karşı kazandığı zafer, hem onun şöhretinin artmasına sebep olurken, hem de etrafında taraftarlarının çoğalmasına sebep oldu. Bunun üzerine padişah, Rumeli beylerbeyisi Ferhad Paşa'ya vezirlik payesi vererek ayaklanmayı bastırmakla görevlendirdiği gibi, Karaman beylerbeyisi Hüsrev Paşa ve Rum beylerbeyisi Sâdî Paşa'ya haber göndererek, isyanın bastırılması için harekete geçmelerini emretti. Padişahın bu emri üzerine Kayseri'ye gelen kuvvetleriyle birleşerek Ferhad Paşa'yı beklemeden isyancıların üzerine saldırıya geçtiler. 24 Nisan 1519'da yapılan çarpışma'da Ali Bey büyük bir gayret sarfetmişti. İsyancıların elebaşı Celâl kaçmayı başardıysa da Ali Bey'in oğlu Üveys Bey tarafından yakalanarak Ali Bey'e teslim edildi. Ali Bey'de kendisine teslim edilen Celâl'in

¹³ Feridun Bey, *Münşeatü's-selâtin*, Haydar Çelebi Ruznâmesi I, İstanbul 1274, s.488; Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s.188-190.

¹⁴ Müneccimbaşı, III, 467; Hammer, *Aynı eser*, s.32.

¹⁵ İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, Ankara 1983, s.297.

başını kesmek suretiyle padişaha yollamıştı¹⁶. Ali Bey bu başarısıyla padişahın yanında seçkin bir yer edinirken, vezir-i azam Ferhad Paşa'yı da kıskandırmıştı.

Şehsuvaroğlu Ali Bey 1521 yılında Şam valisi Canberdi Gazâlî'nin başlatmış olduğu ayaklanmanın bastırılmasında da büyük rol oynadı. Yavuz Sultan Selim'in ölümünü müteakip, Canberdi Gazâlî yanına topladığı yirmi bin kişilik bir kuvvetle Haleb'e yöneldi. Canberdi'nin Haleb'i kuşatması üzerine Osmanlı Devleti'de bu isyanı önlemek için -daha önce olduğu gibi- vezir-i azam Ferhad Paşa'yı görevlendirdi. Ali Bey'e de ona yardım etme teklifinde bulundu¹⁷. Bunun üzerine Ali Bey, beraberindeki kuvvetlerle Haleb'e yönelip Canberdi Gazâlî'yi bozguna uğratarak şehri kurtarmış, daha sonra da Haleb beylerbeyisi Ahmed Paşa (Karaca) ile birlikte onu şiddetle tâkib ederek yapılan ikinci bir savaşta, kesin bir yenilgiye uğratmıştır. Daha sonra gelen Ferhad Paşa ve kendisine katılan kuvvetlerle birlikte Şam yöresinde son ve kesin bir çarpışmadan sonra onu bozguna uğrattılar. 27 Ocak 1521'de Şam yakınlarındaki Mastaba'da ağır bir yenilgiye uğrayan Canberdi'nin başı kesilerek İstanbul'a yollandı ve böylece Canberdi Gazâlî isyanı da önlenmiş oldu. İsyanın bastırılmış olduğu haberi İstanbul'a ulaşınca, Anadolu beylerbeyisi Ayaş Paşa, Şam Eyâleti Beylerbeyiliğine tâyin edildi¹⁸. İsyanın bastırılmasını müteakip Ali Bey Maraş'a dönerken, Ferhad Paşa'da Kanûni'nin emri ile hudûd

¹⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.103; Koca Nişancı Celâl-zâde, *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik* (Neşreden: P. Kappert), Wiesbaden 1981, vr.22^b; *Müneccimbaşı*, III, 471; Kemânkeş-i Üsküdârî, *Selimnâme*, Selim Ağa ktb., Kemânkeş, nr.384, vr.8^a – 8^b.

¹⁷ Feridun Emecen, "Canbirdi Gazâlî", *DİA*, VII, 142.

¹⁸ Celâl-zâde, *Tabakât*, vr.36^a – 37^b; Bostan, *Süleymannâme*, Süleymaniye ktb., Ayasofya nr.3317, vr.10^a - 10^b; *Müneccimbaşı*, III, 170.

boylarına asker toplamış olan Şah İsmail'e karşı Kayseri civarına ordu kurup beklemeye memur edilmiştir¹⁹.

Dulkadir Beyliğinin Osmanlı Devletine katılması üzerine, Yavuz Sultan Selim tarafından yarı bağımsız bir statü -hutbe ve sikke hariç bir takım imtiyazlar- ile Dulkadir vilâyetine vali olarak atanan Şehsuvaroğlu Ali Bey İran, Suriye ve Mısır seferinde hizmette bulunmuş, hatta İran seferindeki yararlı hizmetlerinden dolayı Gedik Ahmed Paşa'ya ait hazinedeki kılıçla ödüllendirilmişti. Nitekim, bu önemli görevlerinden dolayı Osmanlı teşrifatında ehemmiyet itibarıyla Kırım Hanlarıyla denk sayılmıştır²⁰.

Kanunî Sultan Süleyman'ın cülusunu müteakip, bütün beyler yeni padişahı tebrik için İstanbul'a gelerek bu vazifelerini ifâ ettikleri halde, Şehsuvaroğlu Ali Bey hediye göndermekle yetinmiş, bundan dolayı da Padişah'tan özür beyânında bulunmuştu²¹. Ali Bey daha önceleri İran, Suriye, Mısır ve Anadolu'daki Celâli isyanlarının bastırılmasındaki gösterdiği başarıyı Şam vâlisi Canberdi Gazâlî isyanında da gösterince, vezîr-i azam Ferhad Paşa'nın kendisine karşı duyduğu kıskançlık daha da artmış ve bu başarı, bardağı taşıran son damla olmuştur. Ona karşı kıskançlığını her fırsatta dile getirmeğe çalışan Ferhad Paşa, onun halkına baskı ve zulüm ettiğini, bir mecliste padişahın aleyhinde söz söylediğini ve hatta yakında isyan ederek istiklâlini elde edeceğini padişaha bildirmiştir. Bunun üzerine yalnız bir tarafın şikayetiyle iktifa etmeyen Kanûnî meseleyi yerinde incelemek için "bir kadı ile iki çavuş"dan oluşan bir tahkik heyetini Dulkadir vilâyetine göndermiştir. Fakat, hakkında

¹⁹ Jean-Louis Bacque-Grammont, "Neuf Lettres de Ferhad Paşa (1515-1521)", *Osmanlı Araştırmaları – The Journal of Ottoman Studies* - X, (İstanbul 1990), pp.84-86.

²⁰ İ.H.Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* II, İstanbul 1971, s.80.

²¹ Hüseyin Gazi Yurtaydın, *Kanûnî'nin Cülusu ve İlk Seferleri*, Ankara 1961, s.8.

yapılan şikâyet dolayısıyla tahkikat için gelenlerin Ali Bey tarafından öldürülmesi²², öteden beri Ali Bey'in başarılarını kıskanan Ferhad Paşa'nın amacına ulaşmasına yardımcı oldu. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in kat'i fermanını elde eden Ferhad Paşa, "serasker" tâyin edilerek -asıl maksad gizlenmek suretiyle- İran üzerine bir sefer açılacağını Ali Bey'e bildirmiş ve Sivas istikâmetinde yola çıkarak, Ali Bey'i Tokat taraflarındaki Artukabad²³ (Artova) denilen yerde karargahına davet etmiştir. Osmanlı Devletine hizmet etmeyi büyük bir şeref sayan Ali Bey, başına geleceklerden habersiz bir şekilde iyi niyet gösterisinde bulunarak Ferhad Paşa'nın dâvetine icabet etti. Ali Bey, Tokat'a evlâtlarıyla birlikte gitmesinin hayra alâmet olamayacağı yolundaki sözlere kulak asmayarak²⁴, çocuklarıyla beraber Tokat'a gitti. Nihayet, Ali Bey'i Artukabad (Artova)'da büyük bir ilgi ile karşılayan Ferhad Paşa ona mükemmel bir ziyafet vermiş, bu

²² Halbuki bazı muahhar menba'âlarda tahkik hey'etinin imhasından Ali Bey'in haberi bile olmadığı halde cinayetin Ferhad Paşa tarafından Ali Bey'e isnâd edilmek suretiyle tertib ettirilmiş olması ihtimâlden bahsedilmektedir. (İ.H. Danişmend, *Aynı eser*, s.81)

²³ Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi* adlı çalışmasında "Artukabad"ı Göksun ile Elbistan arasındaki bir bölge olarak göstermiş ve Şehsuvaroğlu Ali Bey'in iki oğluyla birlikte burada öldürüldüğünü yazarak tarihi bir sehve düşmüştür. (Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986, s.11) Oysa bahsettiği yer Göksun ile Elbistan arasındaki bölge "Turnadağ" adı verilen bir yerdir. Aynı hatayı daha önceki sayfalarda tekrarlayarak Yavuz ile Alâüddeve arasında Turna dağında yapılan savaşı, Artukabad savaşı olarak göstermiş ve tarihi coğrafya bakımından büyük bir yanlış içerisindedir olduğu görülmüştür. Ayrıca, Artukabad savaşı olarak kitabında belirttiği olaylar hem tarihi mekan olarak birbirini tutmamakta, hem de şahıs isimleri olarak birbirini tutmadığı görülmektedir. Aynı zamanda bu çalışma siyâsi tarih olarak da çok yanlışlarla doludur. Mesela: Bu yazar eserinde Şah İsmail'i Akkoyunlu hükümdarı olarak takdim etmektedir. (*Aynı eser*, s.11)

²⁴ Şehsuvaroğlu'nun evlâdları: "Mecmu'umuz birden gitmek alâmet-i hayr değildir. Siz giderseniz biz kalalım" dedikleri halde "Ben Âl-i Osman'ın doğrusuyum kimden ne bâkim vardır", cevabını verdi. (Âlî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, IV, 44)

ziyafet esnasında Ali Bey'i oğullarıyla birlikte öldürmüştür (26 Şaban 928/20 Temmuz 1522)²⁵.

Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ileride istiklâlini elde edeceğinden şüphe edilmesi ve Ferhad Paşa tarafından katledilmesi üzerine kesilen başı Rodos seferine çıkmış olan Kanûnî'ye gönderildi (Şaban 928/Temmuz 1522)²⁶. Ali Bey'in katlinde Ferhad Paşa'nın söylediği yalanların tesiri olduğunu tarihler yazmaktadırlar²⁷. Bazı kaynaklar Ali Bey'in öldürülmesiyle birlikte Dulkadır hanedanının neslinin sona erdiğini belirtmektedirler. Ancak bugün Maraş ve Yozgat'ta Alâüddevle, Şahrüh ve Süleyman Bey'in neslinden gelen Dulkadırlılara mensûb ailelerin bulunması bu fikri geçersiz

²⁵ Mehmed b. Mehmed, *Nuhbetü't-tevârih*, İstanbul 1276, s.57; *Peçevi*, I, 217; *Solak-zâde*, 440; Şehsuvaroğlu'nun cezasının verilmesi kararlaştırıldı bu görev üçüncü vezir Ferhad Paşa'ya verilerek buyuruldu ki; "Sivas'a vara, Karaman ve Rum Beylerini ve askerlerini toplayıp, müşavere için Şehsuvaroğlunu da oraya davet edip av kaydını göre". Emri Sultanî üzere bütün bunlar yapıldı. Sohbet ve ziyafete davet olunan Şehsuvaroğlu, oğullarıyla beraber katledildi. (Kemalpaşa-zâde, *Tevârih-i Al-i Osman*, X. Defter. [Haz. Sefâeddin Severcan], Basılmamış doktora tezi, Kayseri 1991, s.108)

²⁶ Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesi haberi ve kesilen başının Kanûnî'ye gönderilmesi konusunda kaynaklarda değişik rivayetler bulunmaktadır:

- Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürüldüğü haberi, Bostan'a göre; "Menteşe'de konakladığı sırada gelmiştir". (Bostan , vr.34^a)

- Haydar Çelebi'ye göre; "26 Şaban 928 Pazar günü Çine kasabası sahrasındaki konakta gelmiştir". (Feridun Bey, *Münşeat* , I, 530)

- Hasan Beyzade'ye göre; "Ayun sonunda Muğla yaylağındadır". (Hasan Beyzade, *Tarih* , IV)

- Peçuyulu'ya göre; "Yenişehir konağındadır". (Peçuyulu, I, 73)

- Karaçelebi-zâde'ye göre de; "20 Şaban tarihinde Yenişehir konağında gelmiştir". (Karaçelebi-zâde, *Süleymannâme*, 56-57)

²⁷ Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ve oğulları Üveys, Veled, Pir Ahmed ve İskender'in bir tertiple Artukova'daki Ferhad Paşa karargahına getirilerek İskender'den ma'âdasının katl edildiklerine dâir Ferhad Paşa'nın arzısı. (TSMA, nr.7097)

kılmaktadır²⁸. Hatta daha önceki dönemlerde Şehsuvaroğlu Ali Bey'in amcası Alâüddevlé'nin öldürülmesi üzerine Şah İsmail'e sığınan Alâüddevlé Bozkurt Bey'in oğulları Ali ve Mehmed Bey'ler daha sonra Osmanlı himayesine girerek Erzurum ve Çemişgezek sancakları kendilerine verilmiştir²⁹. Buna ilâve olarak, Şehsuvaroğlu'nun beş oğlundan ikisi Ferhad Paşa tarafından katledilmiş, geriye kalanlar ise Osmanlı Devletine büyük hizmetlerde bulunmuşlardır³⁰.

23 Ağustos 1521 tarihinde, Kanuni Sultan Süleyman Belgrad seferine çıkarken, Ali Bey Kanuni'ye yazdığı mektupta sefere çağrılmasını istemiş, savaşlarda cân-û gönülden savaşacağını Padişah'a bildirmişti. Ancak Padişah onu sefere davet etmeyerek, Belgrad'ın alınmasından sonra Ferhad Paşa ile birlikte Ali Bey'e de "zafer mektubu" göndermişti³¹. Bu zafer mektubundan anlaşıldığına göre; Ferhad Paşa'nın payesi her ne kadar vezir olsa da, Maraş Beyi olan Ali Bey'e müsâvidir. Burada Kanuni Sultan Süleyman tarafından kullanılan bir sıfatı dikkatlice değerlendirdiğimizde, "Hâkimlik arenasındaki yarışın galibi tarafından elde edilen sancağın sahibi" Ali Bey'in diğer beyler arasında özel bir yeri olduğunu görürüz. Bunun neticesi

²⁸ Hatta Çorum'un Sungurlu ilçesinin Boğaz köyünde Zülkadiroğullarının son evladı olarak bilinen Arslan Bey'in, bu bölgede yaşadığını, her yıl bu zâtın Maraş'a giderek Zülkadir oğullarının evladına ait vakıflardan hisse aldığı söylenmektedir. (Mesud Koman [yay.], *Şikâri Tarihi*, Konya 1946, s.4)

²⁹ *Müneccimbaşı*, III, 171.

³⁰ Şehsuvaroğlu Ali Bey ile beraber idam edilen oğullarının sayısı muhtelif kaynaklarda üç, dört ve beş olarak gösterilir. Bunlardan isimleri malûm olanlar: "Saru-Arslan" yahut "*Saru-Arslan Şah*" "*Divâne-Veled*" ve "*Üveys*" Beylerdir. (*Solak-zâde*, s.440; *Âli*, IV, 44)

³¹ Jean-Louis Bacque-Grammont, "Trois Lettres de Ferhad Paşa sur La Fin de Şehsuvaroğlu Ali Bey, Beylerbey de la Zu'l-kadriyye (1522)," *Varia Turcica*, XIX, Paris 1991, pp.241-256.

olarak bazı beylerbeyilerin bundan rahatsız olduklarını anlayabiliriz.

Ali Bey'in ne ile itham edildiği konusunda Osmanlı kaynaklarında değişik rivayetler bulunmaktadır. Bazı kaynaklar Ali Bey'in -yukarıda söylediklerimizden başka- Şah İsmail ile görüştüğünü, onunla anlaştığını yazmaktadırlar. Ancak Dulkadir Beyliği, Safevilerden gelebilecek muhtemel bir saldırıyı önleyebilecek güçte olan Osmanlı eyâletleri tarafından çevrili bulunmaktaydı. Fakat diğer bölgelerin beylerbeyileri gibi Ali Bey'de Safevilerin Osmanlılara karşı kullanabilecekleri bir askerî gücün olmadığını biliyordu. Osmanlı Devletinin oldukça güçlü bir durumda olduğu bir dönemde, Şah İsmail ile anlaşmayı göze alması, öte yandan Şah İsmail'in de böyle bir durumda Ali Bey'e sağlayacağı imkânların Osmanlılarınkinden daha fazla olamayacağı düşünülecek olursa, Safevi etkisini öne sürmenin doğru olmayacağı anlaşılabacaktır. Dulkadırlılardaki bazı Türkmenlerin ve hatta Ali Bey'in bazı aile fertlerinin kızılbaşlığa meyilli olabileceği muhtemelse de, Ali Bey'in bunlara karşı sert tavır aldığı da bilinmektedir. Bütün bunlar, Ali Bey'in Şah İsmail ile gizli bir anlaşma yapamayacağını, yapmasına da gerek olmadığını gösterir. Böyle bir anlaşmanın yapılması durumunda ise; Osmanlı tarihçilerinin bu olayın üzerine daha fazla gideceklerini de belirtmek icâb eder. Halbuki, kat'i bir belirleyici sebebi hiçbir ileri sürmemişlerdir.

Buraya kadar verilen bilgilerden yola çıkılarak Şehsuvaroğlu Ali Bey'in katlinde Ferhad Paşa'nın müessir bir rol oynadığı söylenebilir. Ferhad Paşa ve yanında bulunan bazı sancakbeyleri ve beylerbeyilerinin Ali Bey'in giderek artan etki ve nüfuzundan endişe ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim, ona gönderilen Belgrad fetihnamesinde Osmanlılara bağlı diğer yarı müstakil statüdeki beylere olduğu gibi Ali Bey'e de "Cenâb-ı celâlet-meâb ve sa'âdet nisâb kâm-bîn û kâm-yâb" şeklinde hitab edilmiş ve diğer beylerbeyiler ve hatta Ferhad Paşa'dan daha önemli bir mevki'de görülmüştür.

Doğru olan padişahın “kul”ları durumunda olan bu beylerin soylu bir hanedanın temsilcisi olan Ali Bey’e karşı olan teveccühe sed çekmek istemeleri, bu çerçeve içinde tabii görülmektedir. Zira bölgede kazanılan başarıların ona hamledilmesi, bu beyleri ve bilhassa Ferhad Paşa’nın içten içe düşmanlığına yol açmış olmalıdır. Kanûnî’nin ise, Ali Bey hakkındaki isnâdları tahkik için bir heyet göndermesi ve bu heyet mensûblarının Ali Bey tarafından öldürtülmesi, menfi tesir icra etmiş ve padişaha söylenilen dedikodulara hak vermesine yol açmıştır. Böylece Şehsuvaroğlu Ali Bey’in öldürülmesini müteakip, Dulkadır Beyliği ömrünü tamamlamış oldu. Onun öldürülmesinden sonra Anadolu’da “Osmanlı yiğit basandır” sözü ortaya çıktı³². Öte yandan asıl âmilin Osmanlıların Dulkadır Beyliğini tamamen kendi topraklarına ilhak etmek olduğu söylenebilir. Çünkü, sınırları güneyde Mısır’a, doğuda İran’a kadar uzanan bir imparatorluğun ortasında bağımsız yada yarı bağımsız bir beyliğin kalmasına Osmanlı devleti razı olamazdı. Nitekim, Şehsuvaroğlu Ali Bey’in öldürülmesiyle birlikte Dulkadır Beyliği ortadan kaldırılarak, Osmanlı idâri sisteminde yerini almıştır.

2. Dulkadır Vilâyetinin Osmanlı İdâri Düzeninde Yerini Alması

Yavuz Sultan Selim’in 1515 yılında Çaldıran Savaşı dönüşü Dulkadır topraklarını Osmanlı ülkesine ilhak etmesini müteakip, Dulkadır Türkmenlerinin başına -hutbeden ve sikkeden muaf olarak yarı müstakil bir statü ile tayin ettiği-Şehsuvaroğlu Ali Bey’i atayarak Osmanlı hâkimiyetini tesis etmişti. Ancak, Osmanlı topraklarına katılan Dulkadır vilâyetinde merkezî idare tam anlamıyla kurulamamış; burası yarı müstakil statü içerisinde, Dulkadır hanedanının devamı

³² Refet Yinanç, *Dulkadır Beyliği*, Ankara 1989, s.105.

sayılan Şehsuvaroğlu Ali Bey'e bırakılmıştı. Bir arşiv belgesinde daha önce Alâüddeve Bey yönetiminde olan bu bölgenin sekizyüzbin akçelik haslarla "sancak tarikiyle" Şehsuvaroğlu Ali Bey'e "dirlik" olarak verildiği belirtilmektedir³³.

Bu ifade, Dulkadir bölgesinin aslında tam anlamıyla Osmanlı toprağı olduğu anlayışının bir ürünüdür. Zira burası doğrudan Osmanlı merkezî idâresinin tabiriyle yani "sancak" olarak nitelendirilmekte ve geliri de tayin edilmektedir. Bu durumda Şehsuvaroğlu Ali Bey bir Osmanlı sancakbeyi gibi görülmek istenmekte ve onun bu statü ile merkezî idarede temsili düşünülmüş bulunmakta olduğu anlaşılmaktadır. Fakat gerçekte, bölgede timar sisteminin klasik ve tam haliyle uygulanmaması, buradaki "sancak" lafzının niteliğinin mahiyetini ortaya koymakta, yarı müstakil statü ile de herhangi bir çelişkiye yol açmamaktadır.

Aslında Osmanlı idaresine bir hazırlık görüntüsünde olan bu uygulama, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesiyle birlikte Dulkadir vilâyetinin Osmanlı idâri düzenine kolayca adapte edilmesiyle kendisini göstermiştir. Ancak Osmanlılar timar sisteminin tatbiki ile gerçekleştirdikleri idâri düzeni bir anda uygulamaya koymayarak, tedrici bir siyaset izlemişlerdir. Bunda muhtemelen bölgede olabilecek tepkiler hesaba katılmıştı. Beylerinin katli ile zaten gayrı memnun olan zümrelerin, Osmanlı düzeninin bütünüyle uygulanmasına karşı vakî olabilecek karşı hareketleri de hesaba katılmış olmalıdır. Fakat bu ara dönem ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

Buraya kadar bilgileri bir araya getirirsek, 1515 yılında Osmanlı topraklarına katılan Dulkadir Beyliği 1522 yılına kadar yarı özerk statüde bir vilâyet olarak Osmanlılara bağlı kalmıştır. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesini müteakip,

³³ TSMA, nr.5461.

Osmanlı idâri düzeninin bu bölgede tam olarak uygulanması icâb ederken, en azından bu vilâyetin sancaklara ayrılarak bir eyâlete bağlanması gerekirken, ilk önceleri böyle bir düzenlemeyle karşılaşmamaktayız. Bölgenin bir beylerbeyilik halinde Osmanlı idâri düzeninde yerini almamış olması ilginçtir. Tabii olarak bu durum Osmanlı Devletinin uygulamış olduğu siyasetin bir görüntüsüdür. Çünkü, bu bölge Bozok Türkmenlerinden oluşan bir yerleşim birimiydi. Bundan dolayı Dulkadir Beyliği döneminde de zaten sürekli karışıklıkların olduğu tampon bir bölge konumundaydı. Muhtemelen bu yüzden önceleri nasıl bir uygulama yapılacağı hakkında herhangi bir karar alınamamıştır. Ancak sancak olarak civardaki bir beylerbeyiliğe şeklen bağlı gösterilmiştir.

26 Şaban 928/20 Temmuz 1522³⁴ tarihinde Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesini müteakip, o dönemin kaynaklarına baktığımızda bu bölgenin beş sancağa ayrıldığı kaydedilir³⁵. Ancak sancakların ne şekilde tasnif edildiği gösterilmemiş ve idâri düzenlemeyle ilgili fazlaca bilgi de verilmemiştir. İdâri taksimat hakkında da bilgi yoktur³⁶. Oysa

³⁴ Bazı araştırma ve inceleme eserlerde Ali Bey'in ölüm tarihi 1521 yılı olarak gösterilse de, kaynaklarda 26 Şaban 928 olarak gösterilmesi Ali Bey'in ölüm tarihinin 20 Temmuz 1522'ye tekabül ettiğini gösterir. Bu bakımdan Ali Bey'in ölüm tarihini 1522 olarak almak gerekir, (*Bostan*, vr.34^a; Feridun Bey, *Münşeat* I, 530; Kemal paşa-zâde, *Süleymannâme*, vr. 51^b)

³⁵ "Şehsuvaroğlu Ali Bey'in tahtı eyaletindeki vilâyetler, beş sancağa bölünerek sultanın kadim bendelerine taksim olundu". (Kemalpaşa-zâde, *Tevârih-i Ali Osman X. defter* [Hazırlayan: Sefaettin Servercan], Basılmamış Doktora Tezi, s.108; "Çarşu ve şeş kûş-i mazbud ve merbut olub il ve boy eli inayetleri ve Şehriköy himây-ı himâyete melhuz ve mahfuz olub mâmure-i mezkûre beş sancak oldu ve hakân-ı heft-i kisvenin kadim bendelerine taksim olundu". (Kemalpaşa-zâde, *Tarih-i Sultan Süleyman*, Süleymaniye ktb., Fatih nr. 4221, vr.53^a-54^b).

³⁶ "Şehsuvaroğlu Ali Bey'in, *Sahâ-i vücuddan zillî ve ol-vilâyetten zulmü ref olucak hazret-i sâhib kıran Dulkadir Vilâyetin dahi sancaklara tevzi' idüb kullarına ihsan eyleyüb, virüb ol-vilâyetin ahâlisi dahi zilâl-i adalet*

bu bölgenin bir vilâyet haline getirilip, “beylerbeylik” şeklinde idare edildiği, bazı yazarlar tarafından ifade edilmekteyse de yaptığımız araştırmalarda böyle bir idâri düzenlemeye rastlanılmamıştır³⁷.

Çağdaş kaynaklardan Koca Nişancı Celâl-zâde, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik adlı eserinde³⁸, Dulkadir bölgesini bir beylerbeyilik olarak gösterir ve buraya bağlı sancakları verir. Fakat bunların daha sonraki dönemlere ait sancak listeleri olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu eserdeki bilgiler Dulkadir Beyliğinin ortadan kaldırılmasından hemen sonraki dönem için kullanılamamaktadır.

Kemalpaşa-zâde ise, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesini müteakip, onun tasarrufunda bulunan bölgenin beş sancağa ayrıldığını yazar ve buralara merkezden idareciler tayin edildiğinden bahseder, ancak fazla bilgi vermez³⁹. Aynı şekilde Bostan'da Dulkadir vilâyetinin sancaklara ayrılıp,

ve râfette asûde-i hâl oldılar” (Bostan, *Tarih-i Sultan Süleyman*, TTK ktb., nr.Y/18, vr.41^b)

³⁷ “Bu tarihten itibaren Dulkadir ülkesi beş sancaktan mürekkep alelade bir Osmanlı vilâyeti haline gelip, “Beylerbeyilik” şeklinde idare edilmiştir”. (İ. Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi II*, İstanbul 1971, s.82); Şaban 928/Temmuz 1522 tarihinden sonra bu bölge, merkezi Maraş olmak üzere, Dulkadiyye beylerbeyiliği diye yönetildi. (J.H.Mordmann [V.L. Menage], “Dhu'l-kadr, *EF*² (Ing.), II, p.240.

Burada İ. Hami Danişmend ve Menaga'nın tarihi kayıtlardaki beş sancaktan yola çıkarak bu bölgenin bir beylerbeyilik şeklinde yönetildiğine dâir hüküm vermeleri yanlıştır. Çünkü, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra beylerbeyilik yapıldığına dâir hükmü dönemin kaynakları doğrulamamaktadır. Bu durumda her iki yazar da yanılıya düşmüşlerdir. Aynı doğrultuda bkz. Halil İnalcık, *The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600*, London 1973, p.106.

³⁸ “Dulkadir vilâyetin dahi sancaklara tevzi' idüb kullarına ihsan idüb virüb o vilâyetin ahalisi dahi zilâl-i adalet ve râh-ı fet-de asûde hâl oldılar”.

³⁹ Kemalpaşa-zâde, *Tarih-i Sultan Süleyman*, Süleymaniye ktb., Fatih nr.4221, 53^a-54^b.

buralara yöneticiler tayin edildiğinden söz eder, fakat sancakbeylerinin isimlerini zikretmez⁴⁰.

Kitabî kaynaklardaki bu kâbil ifadelere karşılık, bölge ile ilgili tahrir kayıtları ve diğer arşiv kaynakları sözkonusu idâri taksimatın ilk devreleri hakkında daha değerli ipuçları vermektedirler. 1523 yılına ait olduğunu tesbit ettiğimiz Maraş tahrir defterinde bu bölge “*Vilâyet-i Dulkadriyye*” adıyla kaydedilmiştir⁴¹. Bu defterde vilâyet kelimesinin “eyâlet” veya “Beylerbeyilik” anlamında değil, bölge manasında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu tarihte, Dulkadir Beyliğinin hâkim olduğu sınırları muhafaza eden bu vilâyet, Maraş ve Bozok sancaklarından oluşmaktaydı. Maraş sancağı, sancak merkezi Maraş’tan başka Elbistan, Kars (Kars-ı Dulkadriyye, Kars-ı Maraş) ve Zamantu kazalarından oluşurken, Bozok sancağı ise; merkez Bozok ve Kırşehir kazalarından oluşmaktaydı⁴². Kaynaklarda zikredilen beş sancağın aslında bu yerleşim bölgelerini gösterdiği söylenebilir. Çünkü, kazalar önemli bir yerleşim merkezleridir. Burada bunlar sancak statüsünde görülerek bu sınıfa dâhil edilmiş olabilirler. Kaynaklardaki beş sancak ifadesinden yola çıkarak Şehsuvaroğlu Ali Bey’in öldürülmesinden hemen sonra Dulkadir Beylerbeyiliğinin kurulduğuna dâir bilgiler gerçeği yansıtmamaktadır⁴³. Yaptığımız araştırmalarda bu tarihlerde “Beylerbeyilik” deyimine rastlanmaması bu fikri doğrular mahiyettedir.

Şehsuvaroğlu Ali Bey’in Ferhad Paşa tarafından Artuk Abad (Artova)’da öldürülmesi üzerine onun yerine kimin

⁴⁰ Bostan, *Süleymannâme*, Süleymaniye ktb., Ayasofya nr. 3317, vr.46^a-96^a.

⁴¹ BOA, TT. nr.124, s.l. Ayrıca bkz. Ek II.

⁴² İlhan Şahin, “Dulkadir Eyaleti” *DİA*, IX, 552.

⁴³ Burada *İA* “Maraş” maddesi yazarı Besim Darkot, “Dulkadirlılar” maddesi yazarı J.H.Mordtman [M.Halil Yinanç] Şehsuvaroğlu Ali Bey’in öldürülmesinden hemen sonra Dulkadir Beylerbeyiliğinin kurulduğunu söyleyerek yanılmışlardır.

yönetici olarak bu bölgeye atandığı konusunda genel Osmanlı tarihlerinde bilgi yoktur. Ancak Şükrî-i Bitlisi⁴⁴ tarafından kaleme alınan Selimnâme adlı mesnevi tarzındaki Türkçe manzum eser, müellifinin Şehsuvaroğlu Ali Bey'e intisab etmesinden dolayı onun döneminde kaleme alınmıştır. Ancak Şehsuvaroğlu Ali Bey'e müntesib olan Şükrî-i Bitlisi'nin Selimnâme'sinde bu konuda bilgi verilmektedir. Burada yer alan ifadelerle göre, 26 Şaban 928/20 Temmuz 1522'de Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden sonra Dulkadir vilâyetinin yönetimi "dersââdette" şöhret bulmuş olan Koçi b. Halil Bey'e verilmiştir⁴⁵.

Şükrî, eserinde bu olayı şu şekilde dile getiriyor:

*Çün Ali Bin Şehsuvar oldu katl
Yerine nasb oldu Koçi b. Halil*

⁴⁴ Mahallî beylerden biri bulunan Şükrî-i Bitlisi, *Selimnâme*'sinin sonunda da belirttiği gibi daha gençliğinde Herat ve Kılan'ı dolaşmış ve hemen her fende tahsilini tamamladıktan sonra Dulkadirli Bey'i Şehsuvaroğlu Ali Bey'e intisab etmiş ve Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerine katılarak büyük yararlıklarda bulunan Dulkadirli Beyi'nin teşviki ve verdiği şifahi bilgilere dayanarak mesnevi tarzında ve Türkçe manzum bir Selimnâme kaleme almıştır. Bununla beraber Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Ferhad Paşa tarafından Artuk Abad'da öldürülmesi üzerine yerine getirilen Haliloğlu Koçi Bey'e kapulanan Şükrî Selimnâme'sini onun bildiklerine göre'de tashih edip, yeni bir revizyona tâbi tutmuş görünmektedir. Nitekim Selimnâme (el-fütûhatü's-Selimiyye)'sini makbul (maktûl) İbrahim Paşa vasıtasıyla Kanuni'ye takdim eden Şükrî ondan yirmi bin akçe bahşiş almış idi. Kaynaklardan anlaşıldığına göre Şükrî, Kanûni'nin Belgrad (1521) ve Rodos (1522) seferlerine katılmıştır.

Şükrî'nin Selimnâme'sinin tek özelliği diğer Selimnâmelerde bulamayacağımız Dulkadir Beyi ve bölgesiyle ilgili tarihî bilgiler bakımından zengin olmasıdır. Selimnâme'de Çaldıran başta olmak üzere savaşlar hakkında verilen haberler umumiyetle mevsuk ve geniş olup, diğer Selimnâmeleri tamamlamaktadır. Şükrî'nin manzum Selimnâmesini 1030 (1620)'de Çerkezler Kâtibi Yusuf nesre çevirmiş ve bazı beyitleri de değiştirmiştir.

⁴⁵ Şükrî-i Bitlisi, *Selimnâme*, TSMK, Hazine kısmı, nr.1597-1598, vr. 13^a.

Fatih Millet kütüphanesi, Ali Emirî kitapları arasında *Selinnâme-i Şükrî* adıyla kayıtlı bulunan bir başka nüsha da Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesi ve yerine kimin tayin edildiği şu şekilde anlatılmaktadır:

*Çün Şehsuvaroğlu Ali oldu katl
Yerine nasb oldu Koçi b. Halil*⁴⁶

Bu olayı, o dönemde ele alan bazı kaynaklar da doğrulamaktadır⁴⁷. Ancak Koçi Bey'in de altı ay gibi kısa bir süre bu görevde kaldığı tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır⁴⁸. Bu tarihlerde Maraş, Elbistan ve Bozok bir livâ ittihaz edilerek beylerbeyilik oluşturulduğuna dâir fikirlerin aksine bu sancaklar Rum beylerbeyiliğine bağlanmıştır⁴⁹. Ancak bu sancaklar Rûm beylerbeyiliğinin aslî sancakları olmayıp sonradan ilhak olunmuşlardır⁵⁰. Hatta bu sancakların Rûm beylerbeyiliğine sonradan katıldığını târîhî kayıtlardan öğrenmekteyiz. Nitekim Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ölümünü

⁴⁶ *Selinnâme-i Şükrî* (Cevri), manzûm, Fatih Millet ktb., Ali Emirî nr.1310, vr.10^b.

⁴⁷ “Şehsuvarzâde-i mezbûr düşüb başı dergaha gönderildi. Bâ'dehu vilâyet-i Zülkadr Dürr-i Sa'adette neşv-ü nemâ bulmuş Kul oğlu Kul Koçi Ağa nâm-ı ber makbule verildi.” (Çerkezler kâtibi, *Selinnâme*, Süleymaniye ktb., Es'ad Ef. nr.2146, vr.2^a; Çerkezler Kâtibi [Azmi-zâde], *Selinnâme*, TSMH. Hazine nr.422, vr.2^a)

⁴⁸ “Fi yiğirmi sekiz sene rebiülevvel sene-i selâsin ve tis'a mie müddet-i eyâlet-i altı ay oldu. 28 rebiülevvel 930”. Koçi Bey'in Dulkadir vilâyetinin başına geçiş tarihi Şaban 929 olarak gözükmektedir.

⁴⁹ Rûm Eyâletinin sancakları şu şekilde sıralanmaktadır: “*Livâ-i Sivas, Livâ-i Amasya, Livâ-i Karahisar-ı Şarkî, Livâ-i Çorum, Livâ-i Canik. Bu zikrolunan beş sancak kadimden Vilâyet-i Rûm sancaklarıdır. Bunlardan aşağısı sonradan ilhak olunmuştur*”. (Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, *Veliyüddin Efendi*, nr.1969, vr.120^b)

⁵⁰ Rûm Eyâletine sonradan ilhak edilen sancaklar ise şunlardır: “*Livâ-i Trabzon, Livâ-i Bayburd, Livâ-i Kemah, Livâ-i Gerger ve Kahta ve Behisni, Livâ-i Malatya, Livâ-i Divriği ve Darend, Livâ-i Kırşehir Ma'a Bozok, Livâ-i Elbistan, Livâ-i Mer'aş, Livâ-i Ulubor, Livâ-i İspir*”. (Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, *Veliyüddin Efendi*, nr. 1969. vr.120^b-121^a). Ayrıca bkz. Ek VI.

müteakip, Dulkadir vilâyetinin başına getirilen Koçi Bey'de yaptığımız araştırmalarda Rum beylerbeyiliğine sonradan katılan livalar arasındaki Elbistan sancakbeyi olarak görülmektedir⁵¹. Daha önce Dulkadir Beyliği sınırları içerisinde yer alan Bozok bölgesi de Kırşehir ile birlikte bu sancak listesine sonradan ilâve edilenler arasında yer almaktadır⁵².

Dulkadir Beyliğinin ortadan kaldırılıp, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra Osmanlı idâri düzeninde yerini alan Maraş ve Elbistan livaları Dulkadir nüfuzunun kırılması amacıyla hemen Rum beylerbeyiliğine bağlanmıştır. Maraş ve Elbistan livalarının Rum beylerbeyiliğine bağlanmasının sebebi, bu eyâletin coğrafi konumu ve diğer ilişkiler sebebi ile olsa gerektir. Çünkü, bu bölge stratejik önemi haiz olduğundan dolayı Osmanlı Devletini zor durumda bırakmaktaydı. Daha ileride de görüleceği üzere bu bölge de isyanlar eksik olmayacaktır ve Osmanlı padişahı yeni düzenlemelere gitmek zorunda kalacaktır. Bu yüzden Osmanlı Devleti beylik ortadan kaldırıldıktan sonra bu bölgede beylerbeylik teşkilatı kurmayıp, buradaki idarî birimleri başka beylerbeyiliklere bağlama yoluna gitmiştir.

Maraş ve Elbistan livalarının Rum beylerbeyiliğine bağlı kalmaları pek uzun sürmemiş, daha sonra buradan da ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine ilhâk edilmiştir⁵³. Zaten

⁵¹ 928/1522 tarihli bir sancak listesine göre; Rum Eyaletine sonradan ilhak olunan sancaklar arasında Elbistan ve Maraş sancak beylerinin isimleri şu şekilde geçmektedir: "*Livâ-i Elbistan, Benam-ı Koçi Beg Livâ-i Mer'aş, Benam-ı Mustafa Beg, Veled-i Kızıl Ahmed Beg*". (Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, *Veliyüddin Efendi*, nr. 1969, vr.120^b-121^a)

⁵² Livâ-i Kırşehir Ma'a Bozok, Benâm-ı Süleyman Beg (Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, *Veliyüddin Efendi*, nr. 1969, vr.120^b)

⁵³ 929/1523 tarihli bir sancak listesine göre; Maraş ve Elbistan livâlarının Karaman Eyaletine ilhak olunduğuna dâir şöyle bir kayıt geçmektedir: "*Livâ-i Elbistan ve Mer'aş sene 929 cemaziyelevvel-i ahîrisinin 23. günü Rûmdan ifraz olunup Karamana ilhâk olundu*". (Bâyezid Devlet

daha önceki dönemlerde Dukadır vilâyeti Karaman beylerbeyliği ile sınır oluşturmaktaydı. Kayseri II. Bâyezid döneminde Dulkadır Beyliğine bağlı bir yerleşim birimiydi. Ancak Kayseri'nin Osmanlılar tarafından fethini müteakip, yeni kurulan Karaman beylerbeyliğine bağlı bir liva olarak bağlanmış ve buranın paşa sancağı kabul edilmesi dolayısıyla beylerbeyinin Kayseri'de oturması emr olunmuştur⁵⁴. 23 Cemaziyelâhir 929/17 Nisan 1523 tarihinde Rum beylerbeyliğinden ayrılarak, Karaman beylerbeyliğine bağlanan Maraş ve Elbistan sancakları bu bölgedeki kargaşadan dolayı yine bu beylerbeyliğe bağlanmış olması gerekir. Çünkü, Karaman beylerbeyliği sancakları sayılırken, Maraş ve Elbistan sancakbeylerinin isimleri geçmemektedir⁵⁵. Bu da bize göstermektedir ki, Rum beylerbeyliğinden ayrılan bu iki sancak alel-acele Karaman beylerbeyliğine bağlanmış ve henüz sancak listeleri hazırlanırken bu sancaklara, sancakbeyi atanamamıştır. Esasen bir livanın müstakil beylerbeyiliklerden birine bağlanması veya ondan ayrılması, dönemin hâdiselerine göre değişmekte ve ayarlanmaktaydı. Maraş ve Elbistan livalarının önce Rum, daha sonra Karaman beylerbeyliğine

Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısım, *Veliyüddin Efendi*, nr. 1969, vr. 121^a); Bu sancak listesinde Ayıntab, Adana, Tarsus ve Sis livalarının Arab Eyaletine bağlı olduğu görülmektedir. *DİA*, “Elbistan” maddesi yazarı Mehmet Taşdemir'in, “Osmanlı idaresi altında bulunan Elbistan'ın bir kaza merkezi olarak Halep beylerbeylerine tâbi bulunduğunu”, söylemesi yazarın yanlış değerlendirme içerisinde olduğunu gösterir. Bu tarihlerde Elbistan, Maraş ile birlikte bir sancaktır ve Rum Eyaletinden ayrılarak Karaman Eyaletine bağlanmıştır.

⁵⁴ Tayyib Gökbilgin, “XVI. Asır Başlarında Kayseri Şehri Livası,” *Zeki Velidî Togan'a Armağan*, İstanbul 1950-55, s. 1.

⁵⁵ “Livâ-i Mer'âş ve Livâ-i Elbistan” adı altında kayıtlı bulunan 1523 tarihli sancak listesinde, bu iki sancağın tek bir sancak ittihaz edilerek, sancakbeylerinin isimleri zikredilmediği gibi, bu sancakların Karaman Eyaletine sonradan ilhak edildiği belirtilmiştir. (Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısım, *Veliyüddin Efendi*, nr. 1969, vr. 120^a-120^b)

bağlanması tatbikatta birtakım zorlukları da beraberinde getirmiştir⁵⁶. Ancak, Maraş ve Elbistan sancaklarının Rum beylerbeyiliğinden ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine ilhak edilmesini müteakip, Karaman beylerbeyiliği ile Dulkadir Vilâyetinin sınırını⁵⁷ çizen Kayseri şehri Karaman beylerbeyinin tahtı tayin edilip, beylerbeyinin burada oturması emr olunmuştur⁵⁸. Daha sonraki dönemlerde ise Karaman beylerbeyiliğine gönderilen 20 Receb/3 Nisan 1527 tarihli bir hükümde ise, Karaman beylerbeyiliğine ilhak olunan Dulkadir vilâyetindeki sipahilere buralardan timarlar verildiği belirtilmektedir⁵⁹. Daha önceleri Rum beylerbeyiliğine bağlı bulunan Maraş ve Elbistan sancaklarının Karaman beylerbeyiliğine ilhak edilmesiyle, Dulkadir vilâyetine sınır olan Kayseri livasının paşa sancağı ittihaz edilerek, Karaman beylerbeyinin burada oturmasının emr olunması ve buranın Karaman beylerbeyiliğinin yönetim merkezi haline getirilmesinin sebebi belki şu olabilir: Dulkadir vilâyetinde henüz beylerbeyilik teşekkül etmediğinden dolayı, bu bölgede bulunan Türkmen grublarının sık sık isyanlara katılmaları dolayısıyla ve burada timarlı sipahilerin dirliklerinin dağıtımında tatbikatta birtakım zorlukları da beraberinde getireceği düşünülerek böyle bir idâri düzenlemeye gidilmiş olabilir. Çünkü, Kayseri livası coğrafi bakımdan stratejik önemi haiz yollar üzerinde bulunmakta, Rumeliye veya diğer bölgelere yapılacak seferlerde ordunun toplanabileceği bir yerleşim yeri olduğundan, burasının beylerbeyilik merkezi yapılması doğal karşılanacaktır. Nitekim, daha sonra bu bölgede çıkan Baba-Zünnûn ve Kalender isyanlarında

⁵⁶ Tayyib Gökbilgin, "XV. ve XVI. Asırlarda Eyâlet-i Rum", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: VI (1965), s. 52.

⁵⁷ BOA, TT. 38 numaralı tapu tahrir defterinde Kayseri livasının sınırları çizilmiştir.

⁵⁸ Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısım, *Veliyüddin Efendi*, nr. 1969, vr. 121^a.

⁵⁹ Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısım, *Veliyüddin Efendi*, nr. 1970, vr. 51^b-52^a.

Karaman beylerbeyi bizzat görev alarak, duruma müdâhale etmiştir. Ancak, burada Dulkadır Beyliği sınırları içinde yer alan bu bölgede neden bir beylerbeyiliğin teşekkül etmediği suâli akla gelebilir. Fakat bu konu, o dönemin siyâsi olaylarıyla birlikte Osmanlı devletinin idarî düzeni incelenerek anlaşılabacaktır. Burada da siyasi hâdiselerin idârî düzenlemede önemli bir faktör olarak rol oynadığı söylenebilir.

Dulkadır vilâyetinin Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden sonra Maraş ve Elbistan'ın birer sancak ittihaz edilerek Rum beylerbeyiliğine bağlandığını görmüştük. Ancak burada gözden kaçan bir husus vardır ki; Maraş ve Elbistan livalarının Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ölümünden bir süre sonra Karaman beylerbeyiliğine bağlandığı şeklindeki görüştür ki, bu yanlıştır⁶⁰. Yukarıda da izah edildiği üzere Maraş ve Elbistan ilk başta Rum beylerbeyiliğine bağlanmıştır. Daha sonra buradan ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine bağlı olduğu sancak listelerinden ve târihi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Hatta bu durumu Karaman beylerbeyiliğine gönderilen bir hüküm de doğrulamaktadır⁶¹.

⁶⁰ Burada Tayyib Gökbilgin ve Ahmed Akgündüz Karaman Eyaleti nizamnâmesindeki bir hükümden yola çıkarak - "*Bundan akdem Zülkadriyye vilâyeti Karaman Beğlerbeğiline ilhak olundukda*"-Dulkadır Beyliğinin Osmanlı Devletine katıldıktan hemen sonra Karaman beylerbeyiliğine ilhak edildiğini ve daha sonradan müstakil bir eyâlet olduğunu söyleyerek yanlışlardır. (Tayyib Gökbilgin, "XVI. Asırda Karaman Eyâleti ve Lârende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri", *VD*, Sayı: VII (1968), s.29; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri* VI, İstanbul 1993, s.34")

⁶¹ Karaman Beylerbeyiliğine gönderilen hükümde aynen şöyle denilmektedir: "*Hâlâ Dergâh-ı sa'âdet-destgâhıma mektub gönderüb Vilâyet-i Zülkadriyyede olan Yeni-il (Rum eyâletine bağlı ve Sivas'a yakın bir sancak merkezidir) husûsî için Rum beğlerbeğisi arz idüb ol-bâda vârid olan ahkâm-ı şerife husûsî için i'lâm eylemiş idi*".

1- "*İmdi mukaddemâ Zülkadirlü taifesine kadimi tasarruf itdikleri yerleri verilmek emrolundığı kemâkân mukarrerdir. Amma Vilâyet-i mezburêde şol yerler ki, evvelden Rum vilâyetinden olub Rum defterinde mukayyed*

Bu hükümde Dulkadirli taifesinin Rum eyâletinde timarları olduğu belirtilmektedir. Bunların Rum Eyâletinin defterine kaydedilmesi gerektiği Zülkadriyye'ye yazılmamasının emrolunduğu bildirilmekte ve bunlardan da Rum beylerbeyinin sorumlu olduğu vurgulanarak bu bölgenin idâri bakımdan tamamen Rum beylerbeyiliğine bağlı olduğu zikredilmektedir. Ancak Rum beylerbeyiliğine bağlı Yeni-il bölgesinde Dulkadirli sipahilerinin timarları bulunmakta ve bu durum Rum ve Karaman beylerbeyileri arasında ihtilaf konusu olmaktadır. Şöyleki; daha önce bu bölgede timar tasarruf eden Dulkadir sipahilerine tezkirelerini Rum beylerbeyi vermekte olup, bunlar Rum beylerbeyiliğine bağlı bulunmaktadırlar. Fakat bir sefer vukuunda ise, Yeni-il'den timar tasarruf eden sipahiler de dâhil olmak üzere Dulkadirli sipahilerinin tamamı Karaman beylerbeyiliğine tabî olarak onunla birlikte sefere katılmaları bildirilmektedir⁶².

XVI. yüzyıla âit sancak listelerinden edindiğimiz bilgilere göre; Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi D.9772 numaralı sancak listesinde, Maraş, Elbistan ve Bozok sancakları gözükmemektedir⁶³. Çünkü, bu sancak listesi Şevval 927 Receb 928 (Eylül 1521-Haziran 1522) tarihinde

ve mestur olâ, ânin gibiler Zülkadriyelüye yazılmak emr olunmamıştır".

2- "Buyurdum ki, hükm-i şerifi vâcibü'l-ittibâim varıcaz zikrolunan Yeni-il şöyle ki, Rum defterinde evvelden mestür ve mukayyedse ve kadimden Zülkadirlü tasarruf iderse anlara verilen mufasssal hükm-i cihan mutâ' muktezâsınca kâdimi tasarruf idegeldükleri tımarlarını Rum Beğlerbeği defterinden tevcih eyleyüb tezkiresin viresin ki, berât-ı hümayun verile".

3- "Amma sefer vâki oldukda cümle Zülkadirlü bir tâife olub anın gibi Yeni-il'den timar tasarruf idenler, sâir Zülkadirlü ise bir yerde eşüb Karaman beylerbeyiliğine tâbi olub edâ-i hizmet eyleyeler, şöyle bileler". (Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, Nr. 1970, vr. 52^a-52^b)

⁶² Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1970, vr. 52^a-54^b.

⁶³ TSMA., D.9772 numaralı sancak listesi. Bu liste Ömer Lütfi Barkan tarafından neşredilmiştir. Ömer Lütfi Barkan, "H. 933-934 (M.1527-1528) mâli yılına ait bir bütçe örneği." *İFM*, XV/1-4 (1960), s.251-329.

hazırlanmış olduğundan Dulkadir Beyliğinin siyâsi bakımdan tamamen ortadan kaldırılmadığından dolayı bu sancaklar bu listede yer almamıştır. Hem de bu tarihlerde son Dulkadir Beyi Şehsuvaroğlu Ali Bey henüz hayatta olduğundan Dulkadir vilâyeti Osmanlı idâri düzeninde yerini alamamıştır. 26 Şaban 928/20 Temmuz 1522 tarihinde, yani bu sancak listesinin hazırlanmasından sonra Şehsuvaroğlu Ali Bey öldürülmüştür. Dulkadir Beyliğinin ortadan kaldırılmasından hemen sonra Maraş, Elbistan ve Bozok'un birer sancak ittihaz edilerek Rum beylerbeyiliğine bağlandığını, hatta Elbistan sancakbeyinin Koçi Bey olduğunu daha önce söylemiştik. Ancak, bu beylerbeyiliğe kısa bir süre bağlı kalan Maraş ve Elbistan livalarının 23 Cemaziyelevvel 929 /17 Nisan 1523 tarihinde Rum beylerbeyiliğinden ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine bağlandığını, Bozok livasının ise Rum beylerbeyiliğinin sancakları arasında kaldığını görmekteyiz. Ancak bu beylerbeyilige bağlanan sancaklar daha önceki Rum beylerbeyiliğindeki gibi bu beylerbeyiliğe kısa süreli bağlı kalmayarak uzun süre bu eyâletin sancakları arasında yer almıştır.

Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ölümünden sonra hazırlandığını tahmin ettiğimiz 124 numaralı Maraş tahrir defterinde "*Vilâyet-i Dulkadriyye*" adı altında Elbistan ve Maraş sancaklarının kaydedildiği görülmektedir. Maraş ve Elbistan sancağı bu tarihlerde Vilâyet-i Dulkadriyye'ye bağlı olarak gözükmektedir⁶⁴. Bu defterdeki kayıtlardan öğrendiğimize göre Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ölümünden sonra hemen bu bölgenin tahriri yapılmış, sancaklar oluşturulmuş ancak henüz eyalet teşkilatı kurulmamıştır⁶⁵.

⁶⁴ BOA, TT. 124, s.1, 50/1. Bu defterde Elbistan ve Maraş sancakları şu şekilde geçmektedir: "*Livâ-i Elbistan tâbi-i vilâyet-i Dulkadriyye, hâs hâ-ı Behram Beg mirlivâ-i Elbistan,- Livâ-i Mer'aş tâbi-i vilâyet-i Dulkadriyye, Hâs hâ-ı İskender Beg mirlivâ-i Mer'aş*". Ayrıca bkz. Ek II.

⁶⁵ Tayyib Gökbilgin, Maraş livasının Dulkadirli'lardan alınmasından hemen sonra bir süre Karaman eyâletine bağlandığını ve bir aralık bu

Çünkü buradaki bir kayıta bu bölgedeki Dulkadır sipahilerinin Rum eyâletinde timar tasarruf ettikleri bildirilmekle birlikte, Rum eyâletine bağlı olan Elbistan sancakbeyi Koçi Bey'in adı da geçmektedir. Bu da bize göstermektedir ki, Dulkadır Beyliğinin Osmanlı Devletine tamamen katılmasıyla Elbistan sancakbeyi Koçi Bey'in sonradan isminin geçmesi ve Dulkadır sipahilerinin Rum eyâletinde timar tasarruf etmeleri, bu bölgenin Osmanlılara katılmasından hemen sonra eyâlet teşkilatının kurulmadığı, dolayısıyla Elbistan ve Maraş sancaklarının Rum eyâletine bağlandığı fikrini doğrulamaktadır. 15 Safer 930/10 Aralık 1523 tarihli timar tevcihinde Elbistan sancakbeyi olarak Koçi Bey'in isminin geçmesi, bu şahsın bu tarihlerde de Elbistan sancakbeyi olduğunu göstermektedir⁶⁶. Buradaki bilgilerden öğrendiğimize göre; Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra, bu vilâyetin yönetiminin Koçi Bey'e verilerek timarları yazılmaya başlanmıştır⁶⁷. Ancak buradaki kayıtlardan anladığımıza göre; bu tarihlerde (7 Muharrem 929/20 Kasım 1522) Zamantu nahiyesinin Kayseri sancağına bağlı olduğu görülmektedir⁶⁸. Daha ileride de görüleceği

sancağı (Livâ-i Mer'âş ve Elbistan) 500 akçelik haslarla Yularkısdı Sinan Paşa'nın oğlu İskender Bey'in yönetiminde olduğu ve daha sonra ayrı bir eyâlet teşkil edildiğini söyleyerek yanılmıştır. (Ayn Âli, *Kavânin-i Ali Osman Der Hülâsâ-i Mezâmin-i Defter-i Divan* [Önsöz: Tayyib Gökbilgin], İstanbul 1979, s. 20)

⁶⁶ BOA, TT. 124, s.10. Koçi Bey'in aynı şekilde 23 Cemaziyelâhır 929/17 Nisan 1523 tarihli sancak listesinde Rum eyâletine bağlı Elbistan sancakbeyi olarak gözükmesi bu bilgileri doğrulamaktadır.

⁶⁷ BOA, TT. 124, s. 36. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesiyle birlikte Osmanlı Devleti merkezden buraya Koçi Bey'i atayarak timar tevcihlerinin verilmesi ve tahrirlerin yapılmasını gerçekleştirmiştir.

⁶⁸ BOA, TT. 124, s.40. Bu defterdeki kayıt aynen şu şekildedir: "*Nâhiye-i Zamantu der livâ-i Kayseriyye*". 38 numaralı tahrir defterinde de Zamantu nahiyesi Kayseri sancağına bağlı gözükmekte olup, aynı zamanda Kayseri sınırını da oluşturmaktadır.

üzere Zamantu, Dulkadriyye vilâyetinin kazaları arasında yer alacaktır⁶⁹.

Yine 124 numaralı Maraş tahrir defterinde şöyle bir hüküm yer almaktadır: “Mezkûr Alagoz vilâyet-i Rûm’da timar tasarruf idüb bâ’dehû hükm-i şerif ile Karamanda timara çıkub timar tasarruf idüb ma’zûl olmağın bu timar tevcih olundu”. Buradaki hükümden anladığımıza göre; önce Rum beylerbeyiliğinde timar tasarruf eden bir sipahinin (bu şahıs daha önceki kayıtlarda da Dulkadır sipahisi olarak gözükmektedir) daha sonra Karaman beylerbeyiliğinde timar tasarruf etmesi ve nihayetinde Dulkadır vilâyetinde timar sahibi olması, Maraş ve Elbistan sancağının Osmanlılara katılmasından hemen sonra bir beylerbeyilik teşekkül ettirilmeden önce Rum beylerbeyiliğine, sonradan Karaman beylerbeyiliğine bağlanarak daha sonra ise, müstakil bir beylerbeyilik haline geldiğini gösteren bir başka örnektir. Nitekim bu düşüncüyü diğer sancak listelerinin ve kanunnâmelerin doğruladığını daha önce belirtmiştik.

Tahrir defterlerindeki kayıtlardan öğrendiğimize göre, Dulkadır sipahilerinin Karaman eyâletinde timar tasarruf etmesi, Maraş ve Elbistan sancağının Karaman eyâletine bağlı olduğunu göstermektedir⁷⁰. Aynı şekilde Karaman sipahilerinin Zamantu ve Elbistan bölgesinde timar tasarruf etmeleri bu bölgenin Karaman beylerbeyi yönetiminde olduğu fikrini doğrular mahiyettedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus Dulkadır vilâyetinde yaşayan Türkmenlerin Anadolu, Rumeli, Rum ve Karaman beylerbeyiliğine dağıtılmasıdır. Osmanlı idarî sisteminde çok geniş bir coğrafi sahaya sahip olan bu bölgenin insanlarına neden durup dururken mekân olarak çok uzak sayılabilecek bölgelerdeki timarlar tevcih

⁶⁹ BOA, TT. 998, s.546; İsmail Altınöz, “Dulkadır Vilâyetinin Osmanlı İdarî Düzeninde Yerini Alması”, *1. Kahramanmaraş Sempozyumu*, (Kahramanmaraş: 6-8 Mayıs 2004) İstanbul 2005, s.433.

⁷⁰ BOA, TT. 124, s. 43.

edilmektedir? Bizce bunun amacı sürekli karışıklıkların eksik olmadığı ve stratejik önemi haiz olan bu Dulkadır bölgesi Osmanlı Devletine son katılan beylik olması hasebiyle mahalli beylerin nüfuzunun kırılması maksadıyla bu sipahilere başka bölgelerde timar verilmesi uygun görülmüştür. Çünkü, Osmanlı Devleti kendine sürekli isyan edecek kendi boy ve teşkilatlarını muhafaza eden bir Türkmen bölgesini istemeyecek ve onlar için gerekli idarî düzenlemeleri yapacaktır. Dulkadır vilâyetindeki uygulamalarda bu sonucu doğurmaktadır. Ancak buradaki nüfuz kırıldıktan sonra beylerbeyilik teşkilatı kurulacaktır.

124 numaralı timar tevcih defterinde görüldüğü üzere, Dulkadırlı sipahilerinin timarları Karaman Eyâletinde gözükmekte idi. Aynı duruma 371 numaralı Karaman Eyâletine ait olan bu defterde de rastlanılmaktadır. Çünkü, bu defterde de Dulkadıroğlu Hasan Beğ vs. gibi isimler geçmektedir. Bu da bize göstermektedir ki, Dulkadır vilâyetinin (Maraş ve Elbistan livâları olmak üzere) bir müddet Karaman eyâletine bağlandığını, daha sonra ayrılarak müstakil bir eyâlet olduğunu, ancak bu eyâletten ayrıldıktan sonra dahi, Dulkadırlıların timarlarının buralarda mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hatta 124 numaralı timar tevcih defterinin tamamının 392 numaralı Karaman defterinin içinde yer alması Dulkadır vilâyetinde yeralan Maraş ve Elbistan sancaklarının Karaman eyâletine bağlı olduğu fikrini pekiştirmektedir⁷¹.

23 Cemaziyelevvel 929/17 Nisan 1523 tarihinde Rum eyâletinden ayrılarak Karaman Eyâletine bağlanan Maraş ve Elbistan sancakları, bu eyâlete uzun bir süre bağlanmış gözükmektedir. 1523 tarihindeki sancak listesinde bu sancakların sadece isimleri sayılırken, 1526 tarihli sancak

⁷¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki 392 numaralı Karaman eyâletine aid Tapu-Tahrir defterinin içine 124 numaralı Maraş Tahrir Defteri -yazı stili farklı olmak üzere- aynen kaydedilmiştir.

listesinde sancakbeylerinin de isimleri geçmektedir⁷². Bu arada daha önceki sancak listelerinde Elbistan sancağının ismi geçerken, bu sancak listesinde Elbistan sancağının ismine rastlanılamamaktadır. Onun yerine Karaman Eyâletleri arasında Maraş sancağından sonra Bozok sancağının yer aldığı görülmektedir⁷³. Elbistan'ın başlangıçta liva olmasına rağmen daha sonraki defterlerde liva olarak rastlanılmaması, belkide burada beylerbeyinin hassının yükseltilmesi şeklinde düşünülebilir. Ancak, bu tarihlerde bir beylerbeyiliğin teşekkülünden de bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Sadece bir yer sancak yapıldığı zaman sancakbeyinin hassı yükseleceğinden bu düşünülmüş olabilir. Zaten bundan sonra hazırlanan sancak listelerinde de bir müddet Elbistan sancağının ismine rastlanılmayacaktır.

Topkapı sarayı arşivinde D.5246 numarada kayıtlı bulunan diğer bir sancak listesinin tarihi 1527 olarak tespit edilmişti. Zaten 1526 yılında hazırlandığını söylediğimiz D. 10057 numaralı defterdeki isimlerin birçoğunun aynen burada geçmesi bu listenin bu defterden sonra hazırlandığı fikrini doğrulamaktadır. 1527 yılında hazırlandığı tahmin edilen D.5246 nolu sancak listesinde Maraş sancağı daha önceki listede olduğu gibi Karaman Eyâleti sancakları arasında geçmektedir⁷⁴. Daha önceki D. 10057 nolu sancak listesinde Maraş sancakbeyi Üveys Bey'den önce mahlûl kelimesi geçtiğinden dolayı, Üveys Bey'in bu sancakbeyiliğine

⁷² TSMA, D. 10057 numaralı sancak listesi. Bu sancak listesinde Maraş sancağı şu şekilde kaydedilmiştir: "*Livâ-i Mer'aş, mahlûl, Üveys Bege verildi, hâsıl, dört kerre yüzbin, 400.000*".

⁷³ TSMA, D. 10057 numaralı sancak listesi. Bu listede Karaman Eyâleti sancakları arasında yer alan Bozok sancağı şu şekilde geçmektedir; "*Livâ-i Bozok, mahlûl, Mahmud Bege verildi, hâsıl 230.000*". Ayrıca bkz. Ek VII.

⁷⁴ TSMA, D.5246 numaralı sancak listesi. Bu sancak listesinde Karaman Eyâletine bağlı görünen Maraş sancağı şu şekilde geçmektedir: "*Livâ-i Mer'aş, Benam-ı Üveys Beg, Mirahûr, hâs, dörtkerre yüzbin. 400.000*". Ayrıca bkz. Ek VIII.

kendinden önce ölen şahsın yerine boşalan sancakbeyliğine atandığı anlaşılmaktadır. 1527 tarihli D. 5246 numaralı sancak listesinde Maraş sancakbeyi olarak Üveys Bey'in geçmesi, bu sancak listesinin D.10057 sayılı defterden hemen sonra hazırlandığını da göstermektedir. Yine 5246 numaralı sancak listesinde daha önceki listede olduğu gibi Elbistan livasının ismine rastlanılmamaktadır. Onun yerine görülen Bozok sancağı ise boş gözükmetedir. Ancak bu sancak listesinde Bozok sancağının buradan ayrılarak tekrar Rum Eyâletine bağlandığı görülmektedir⁷⁵. Burada her iki sancak listesinde de (D.10057 ve D.5246) Elbistan sancağının ismine rastlanılmaması, bu sancağın livâlıktan ayrılarak kaza konumuna düşmesini akla getirebilir. Çünkü, 932/1526 tarihli olduğu tahmin edilen 998 numaralı tahrir defterinde Elbistan, Maraş livasına bağlı bir kaza merkezi olarak gözükmetedir⁷⁶. Bu durum Elbistan'ın 1524 yılından itibaren kaza konumuna düştüğünü göstermektedir. Daha sonraki sancak listelerine baktığımızda ise Elbistan'ın tekrar liva olarak Maraş ile birlikte Karaman Eyâletine bağlandığını görmekteyiz. TSMA. D.8303 numaralı defterde Maraş ve Elbistan bir sancak ittihaz edilerek Karaman Eyâleti sancakları arasında yerini almıştır⁷⁷. Metin Kunt'un 1529-1530 yılları arasında düzenlenmiş olacağını tahmin ettiği D.8303 numaralı sancak listesinde Maraş ve Elbistan tek bir sancak adı altında kaydedilmiş iken, Bozok ayrı bir

⁷⁵ TSMA, D.5246 numaralı sancak listesi. Bu listede Rum Eyâleti sancakları arasında gözükken Bozok sancağı şu şekilde geçmektedir: "*Livâ-i Bozok, Mahmud Beg Veled-i Şükrullah Beg 470.000*".

⁷⁶ BOA, TT. 998. s.468. Bu defterde Elbistan kazası şu şekilde geçmektedir: "*Kazâ-i Elbistan tâbi-i livâ-i mezbur*".

⁷⁷ TSMA, D.8303 numaralı sancak listesi. Bu sancak listesinde Karaman Eyâletine bağlı bulunan Maraş ve Elbistan sancakları şu şekilde geçmektedir: "*Livâ-i Mer'aş ve Elbistan, der tasarruf Iskender Beg Veled-i Yularkısı Sinan Paşa, hâs, beşyüzbin-500.000*". Ayrıca bkz. Ek IX.

sancak olarak gözükmektedir⁷⁸. Bu listede Maraş ve Elbistan sancakbeyi olarak görünen İskender Bey⁷⁹, 1524 tarihinde 124 numaralı Maraş tahrir defterinde Maraş sancakbeyi olarak görünmektedir⁸⁰. Bu sancak listesinde Kırşehir sancakbeyi olarak görünen Behram Bey yine 1524 tarihli Maraş tahrir defterinde Elbistan sancakbeyi olarak kayıtlıdır⁸¹. Yani 1524 yılında Elbistan sancakbeyi olan Behram Bey 1530 tarihinde Beyşehir sancakbeyi konumundadır. Çünkü, her iki sancakta 1524'ten 1530'a kadar Karaman beylerbeyiliğine bağlı bulunmaktaydılar. Ara-sıra sancaklar yer değiştirdiği gibi bazı durumlarda sancakbeyleri de yer değiştirebiliyordu.

1530 tarihli olduğu tahmin edilen bir sancak listesine göre İskender Bey'in Maraş ve Elbistan sancaklarının Karaman beylerbeyiliğine bağlı gözükmemesine karşılık, 1531 yılında hazırlandığını tahmin ettiğimiz⁸², diğer bir sancak

⁷⁸ TSMA, D. 8303 numaralı listede yine Karaman Eyâletine bağlı bulunan Bozok sancağı şu şekilde geçmektedir. “*Livâ-i Bozok, der tasarruf Mustafa Beg veled-i İsmail, hâs, 300.000*”.

⁷⁹ Münecimbaşı'nda şöyle bir ifade geçmektedir: “*Ferhad Ağa yeniçeri Ağası nasb ve İskender ağaya Mer'aş eyâleti ihsan buyuruldu*”. Burada adı zikredilen İskender Bey yukarıdaki listede Maraş ve Elbistan sancakbeyi olabilir. (Münecimbaşı, III, 505); Ayrıca yukarıda adı geçen şahıs D.9772 nolu sancak listesinde Diyarbekir vilayeti Arabgir sancakbeyi olarak adı geçmektedir. Nejat Göyünç, bu sancak listesinin Diyarbekir beylerbeyiliğine ait olan kısmını yayımlamıştır. (Nejat Göyünç, “Diyarbekir Beylerbeyiliğinin İlk İdari Taksimatı”, *İÜEF, Tarih Dergisi*, Sayı: 23 (1969), s.26-30; D. 9772 nolu listenin 1522 yılında hazırlandığı hesaba katılacak olursa o görevden ayrıldıktan sonra buraya sancakbeyi olarak atandığı düşünülebilir.

⁸⁰ BOA, TT. 124. s.50/1. Bu defterdeki kayıt aynen şöyledir: “*Livâ-i Mer'aş, tâbi-i vilâyet-i Dulkadiyye, hâs hâ-i İskender Beg mirlivâ-i Mer'aş*”.

⁸¹ BOA, TT. 124, s.l. Bu defterdeki kayıt aynen şöyledir: “*Livâ-i Elbistan, tâbi-i vilâyet-i Dulkadiyye, Hâs hâ-i Behram Beg, mirlivâ-i Elbistan*”.

⁸² Atuf Efendi, nr.1734'de kayıtlı bulunan bu sancak listesinin içinde şöyle bir kayıt bulunmaktadır: “*Sene seb'a ve selâsin ve tis'a mie*” buradan da

listesinde ise “Vilâyet-i Zülkadriyye” adı altında, Maraş merkez olmak üzere bir eyâlet teşkilatının kurulduğu anlaşılmaktadır⁸³. Dolayısıyla Osmanlı idaresine tam olarak geçişinden yaklaşık dokuz yıl sonra Dulkadir beylerbeyiliği teşkil edilmiş oluyordu.

3-Dulkadir Beylerbeyiliğinin Kuruluşu

Osmanlı İmparatorluğunun, hâkimiyeti altına aldığı bölgelerde, mutlak bir merkezîyetçilik fikrinden tamamen uzak bir düşünce tarzı ile, fethedilen bölgelerin özelliklerine göre değişik bir idare tarzı uygulandığı bilinmektedir. Dolayısıyla Osmanlı idarî teşkilâtının en karakteristik taksimatı olan eyâletler, aynı zamanda taşra teşkilatının da temel birimlerini oluşturmaktadırlar⁸⁴.

Osmanlılarda en büyük idarî birim olan eyâletin resmen kullanılışı XVI. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Daha önceleri bunun yerine “Vilâyet” ve “Beylerbeyilik” tabiri kullanılmış iken, 1591 yılında beylerbeyilik teriminin idarî özelliğini yansıtmak maksadıyla “Eyâlet” kelimesi kullanılmaya başlanılmıştır⁸⁵. Bizim konumuzun da XVI. yüzyılın ilkyarısına tekabül etmesinden dolayı “*Eyâlet*” kelimesi yerine “*Beylerbeyilik*” deyimini kullanmayı tercih ettik.

anlaşılmaktadır ki, bu sancak listesi H.937 (M.1531) tarihinde hazırlanmıştır.

⁸³ Atıf Efendi, nr.1734, vr.205^b. Bu listede “*Vilâyet-i Zulkadriyye*” adıyla kayıtlı bulunan Dulkadir eyâletinin sancakları şu şekilde sıralanmaktadır: “*Livâ-i Mer’aş, Livâ-i Bozok, Livâ-i Sis, Livâ-i Ayıntab*”. Ayrıca bkz. Ek X.

⁸⁴ Şerafettin Turan, “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İdarî Taksimatı (H. 1041/M. 1631-32 tarihli bir idarî taksimat defteri)”, *Atatürk Üniversitesi Yıllığı*, Erzurum 1961, s. 201.

⁸⁵ Halil İnalcık, “Eyalet”, *DİA*, XI, 548.

Dulkadır Beylerbeyiliğinin kuruluşuna geçmeden önce, Osmanlı taşra teşkilatında en büyük idârî birim olan eyâlet ve aynı zamanda bu eyâletin askeri ve idârî amiri konumunda bulunan beylerbeyinin târihî gelişimine kısaca bir göz atalım:

Türk-İslam devletlerinde değişik adlarla anılan ve Osmanlı Eyâlet teşkilatının en yetkili âmiri konumunda bulunan bu şahıs kaynaklarda beylerbeyi, mîr-i mîrân, emîrû'l-ümerâ ve vâli olarak zikredilmektedir⁸⁶. Beylerbeyi tâbiri ilk sıralar “geniş askeri yetkilere sahip kumandan” anlamında kullanılırken, daha sonraları yeni fethedilen bölgelerde kurulan eyâletlerin askeri ve idârî amirine de beylerbeyi denilmeye başlanmıştır. İlk dönem Osmanlı kaynaklarında beylerbeyi tâbiri, taşradaki muayyen bölgelerde görevli bulunan timarlı sipahilerin kumandanı olarak geçmektedir⁸⁷.

I. Murad zamanında Lala Şahin Paşa'nın Rumeli'de fetihler yapılması için görevlendirildiği sırada ilk defa beylerbeyi tâbiri kullanılmış ve Rumeli beylerbeyiliği bu dönemde ortaya çıkmıştır. Daha sonraki dönemlerde yeni fetihlerle Osmanlı ülkesinin genişlemesiyle birlikte beylerbeyinin (eyâlet) sayısı da hızla artmaya başlamıştır⁸⁸. Bu şekilde sınırların gelişmesine paralel olarak Anadolu ve Rumeli'de giderek artan meseleler karşısında sorumluluk bölgeleri genişlemeye başlamış ve bunun sonucu ortaya çıkan beylerbeyilikler ise; devletin idârî yapısının bel kemiğini teşkil etmekteydi. Ancak ilk kurulan Rumeli beylerbeyiliği, diğer beylerbeyilikler arasında seçkin bir konumda bulunmaktaydı. Bunun sebebi ise, Osmanlı devletinin Rumeliyi “dârû'l-cihâd” kabul etmesinden dolayı, Rumeli'ye her konuda öncelik tanınmış, Rumeli defterdarı, kazaskeri ve

⁸⁶ Mehmet İpşirli, “Beylerbeyi”, *DİA*, VI, 69.

⁸⁷ İnalçık, “Aynı makale”, göst. yer.

⁸⁸ İpşirli, “Aynı makale”, göst. yer.

beylerbeyi teşrifatta ön sıralarda yer almıştır. Ayrıca Rumeli beylerbeyiliğinden vezirlik makamına yükselenler olduğu gibi, bu görevi vezirlik pâyesiyle birlikte yürütenler de bulunmaktaydı. II. Mehmed döneminde Mahmud Paşa, Kanunî Sultan Süleyman zamanında da Makbul İbrahim Paşa Rumeli beylerbeyiliği ile birlikte vezir-i azamlık görevini yerine getirenler arasındadırlar.

1393 yılında Yıldırım Bâyezid'in Anadolu'dan Rumeli'ye geçmesi esnasında Kara Timurtaş Paşa'yı Anadolu beylerbeyi olarak bıraktığı görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde gerçekleşen pekçok sefer ve harekât askeri kumandan sayısında bir artış gerektirdiğinden yeni beylerbeyilikler kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü, beylerbeyi kendi bölgesinde idâri bir yetkili olmakla birlikte bulundukları bölgenin askeri âmiri ve kumandanı durumunda olmalarından dolayı da seferlere iştirak etmek zorundaydılar. Ayrıca, beylerbeyine bağlı bulunan sancak beylerinin tayinlerinin direk olarak merkezden yapılması ve sancak-beylerinin seferlerde yine padişahın emriyle görevlendirilmeleri beylerbeyilerinin otoritelerini sınırlandırmaktaydı⁸⁹.

Anadolu'da kurulan beylerbeyilikler geleneksel idâri modeller çerçevesinde gelişirken buralarda kurulan vilâyetlerin yönetimi hanedana mensûb şehzadelerin idaresine verilmekteydi. Nitekim üçüncü beylerbeyilik Sivas, Tokat ve Amasya bölgelerini içine alan Rum beylerbeyiliği, Yıldırım Bâyezid döneminde beylerbeyi ve Paşa unvanlarını kendi şahsında toplayan, bölgenin idaresinden sorumlu Lalaların gözetiminde bulunan şehzadenin idareci olarak bulundukları bir uc bölgesinden doğmuştur⁹⁰. Daha sonraki dönemlerde buradaki Amasya sancağı şehzadelerin bir nevi eğitim görüp yetiştikleri yönetim merkezi olduğundan dolayı

⁸⁹ Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978, s. 27-28.

⁹⁰ İnalçık, "Aynı makale", s.549.

şehzade sancağı diye anılmıştır. Buna ilave olarak Rumeli beylerbeyiliğine bağlı bazı uc vilâyetlerin 1463 yılından itibaren bir beylerbeyilik olarak gelişmesi, özel şartlara bağlı bazı değişikliklerle genişleyen Osmanlı topraklarının intizamlı bir idarî düzene sokulmasının bir sonucuydu. Ayrıca 1468 fethinden sonra bir şehzade ile lalasının idaresi altında bulunan Karaman vilâyeti daha sonra bir beylerbeyilik halini almıştır. 1514 yılında Hüsrev Paşa Karaman beylerbeyi olarak görevlenmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran savaşı dönüşü Alâüddeve'yi ortadan kaldırmasını müteakip, Dulkadir vilâyeti kurulduğu gibi, Mısır seferi dönüşünde de -Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz'ı içine alan- Arab vilâyeti ile birlikte, Diyarbakir vilâyeti de Osmanlı idâri düzeninde yerini almıştır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk yıllarında meydana gelen bazı olayların tesiriyle Arap vilâyeti yeni bir düzenlemeye tabi tutularak, Halep, Şam ve Mısır beylerbeyiliği oluşturulurken, Dulkadir vilâyetine ise; 1522'de bir Osmanlı beylerbeyi tayin edilmesinin aksine⁹¹, bu vilâyete bir beylerbeyinin tayini bu tarihten epeyce bir zaman sonra gerçekleşmiştir. Bu konuda tarihçiler farklı görüşler ileri sürmektedirler. Halil İnalçık 1522'de bu bölgeye bir Osmanlı beylerbeyinin tayininden söz ederken,

⁹¹ Halil İnalçık, 1522 yılında Dulkadir hanedanından Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra "*Alâüddeve Vilâyetine 1522'de bir Osmanlı Beylerbeyi tayin edilmesinden*" söz eder (Halil İnalçık, "Eyalet", *DİA*, XI, 549). Ancak bu bilgiyi tarihi kayıtlar doğrulamamaktadır. Çünkü, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra burada bir beylerbeyilik teşekkül etmediğinden dolayı böyle bir şeyi söylemek de tarihi kayıtlara aykırıdır. Ancak, H. 937/M. 1531 tarihinde Dulkadir vilâyetine müstakil bir beylerbeyi atandığı görülmektedir (Bostan, *Süleymannâme*, Süleymaniye Ktb., Ayasofya 3317, vr. 127^b)

İlhan Şahin ise; 1527’de bölgede çıkan Kalender isyanının bastırılmasından hemen sonra asayişî sağlamak için idârî düzenlemeler sonucunda bir beylerbeyiliğın teşekkül etmiş olabileceğî tahminini yürütmektedir.

Hemen belirtelim ki, Anadolu’da meydana gelen isyanların önlenmesinde, Osmanlı devletinin yerel temsilcisi konumunda bulunan beylerbeyilerin önemli fonksiyonları bulunmaktaydı. Dulkadır vilâyetinin hâkim olduğı sahada - daha önce de görüldüğü üzere- isyanlar eksik olmamıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde başlayan Celâli isyanları, Kanuni döneminde de Baba-Zünnûn ve Kalender isyanlarıyla -sadece adları değışerek- devam etmişlerdir. Bu bölgede bir beylerbeyiliğın teşekkülünden önce bu isyanların çıkış sebepleri ve neticeleri ele alınmalıdır. Zira, Dulkadır beylerbeyiliğının statüsü ve kuruluşu ile birlikte buraya bağılı yerleşim birimlerinin idârî ve askeri yönlerden başka sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri de ele alınıp incelenmelidir. Böylece beylerbeyiliğın asıl durumu anlaşılabilecektir.

Şehsuvaroğlı Ali Bey’in katlinden sonra Dulkadır vilâyetinde olan timarlar devlet hazinesine alınmış olduğundan buradaki timar sahiplerinin isyanına sebebiyet vermiştir. Bu durum iki yıla yakın devam etmiş ve vezir-i azam İbrahim Paşa’nın Mısır seferi dönüşünde isyan bastırılarak, sipahilere timarları tekrar verilmesiyle sükûnet sağlanmışır (1524)⁹². Daha sonra bu bölgede dirlikleri kesilen sipahilerin timarlarını vererek asayişî sağlayan vezir-i azam İbrahim Paşa Zilkade 931/Ağustos 1525 sonlarına doğru İstanbul’a ulaşmışır⁹³.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Dulkadır vilâyetinde çıkan ilk büyük isyan, 1526 yılında Bozok bölgesinde başlamış ve isyanın ele başısından dolayı “Baba-

⁹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1983, s. 31.

⁹³ Aynı eser, s.321; İsmail Altınöz, “Dulkadır Eyâletinin Kuruluşu”, *Kurtuluş*, K.Maraş:12 Şubat 2000, s.48.

Zünnûn” adıyla anılmıştır. Osmanlı kaynaklarında bu İsyanın sebebi burada bulunan sancakbeyinin “Söklen oğlu Musa” adlı bir ihtiyarın tarlasına nisbetsiz bir vergi tarh ettirmesi ve ihtiyarın bu haksız duruma itiraz etmesi üzerine, hakaret olarak sakalının kesilmesi olarak belirtilir⁹⁴. Aslında bu sebebler daha derin iktisadî ve sosyal amillere dayanır. Bu hareket muhtemelen sadece zahirî bir bahane olmuştur. İsyan kısa sürede Artukabad (Artova) ve Kazova taraflarında başlayıp, Bozok bölgesine yayılır ve buradaki sancakbeyi 20 Ağustos’da isyancılar tarafından öldürülür. Bunun üzerine Karaman beylerbeyi Hürrem Paşa’da isyanı önlemek için çarpışmalara katılır, ancak bir hafta sonra o da öldürülür. Bu sırada Mohaç seferinden dönmüş olan padişah 8 Ekim de Varadin’de bu haberi alınca, durumdan bilgi edinmesi için Anadolu beylerbeyi Behram Paşa’yı olay yerine gönderir. Daha sonra Rum beylerbeyi Hüseyin Paşa, Diyarbekir beylerbeyi Hüsrev Paşa, Maraş sancakbeyi Mahmud Bey⁹⁵, Malatya sancakbeyi Yularkısdı İskender Bey isyanı önlemek üzere padişah tarafından görevlendirilmişlerdir⁹⁶. Bu arada

⁹⁴ Faruk Sümer, “Bozok Tarihine Dâir Araştırmalar,” *Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı*, Ankara 1974, s.321.

⁹⁵ Jean-Louis Bacque-Grammont, bir makalesinde Mahmud Paşa’nın 1522’de Şehsuvaroğlu Ali Bey’in yokedilmesinden sonra Maraş’a tayin edildiğini ve Zülkadriye beylerbeyi olduğunu söyleyerek yanlışmıştır. (Jean-Louis Bacque Grammont, “1527 Anadolu İsyanı Hakkında Yayınlanmamış Bir Rapor”, *Belleten*, LI/199 (1987), s.111^b) Buradaki Maraş sancakbeyi Mahmud Bey’in, 1523 tarihinde Maraş livasının Rum eyâletinden ayrılarak Karaman’a ilhak edilmesi sırasında Maraş sancakbeyliğine atandığı ve bu görevini 1526 tarihine kadar sürdürdüğü tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu şahıs daha sonra kızılbaşlar tarafından öldürülen Hürrem Paşa’nın halefi olarak Karaman beylerbeyiliğine tayin edilmiştir. (Celal-zâde, *Tabakât* (neşreden: P. Kappert), Wiesbaden 1981, vr.161^{a-b}); Hatta Bostan, Maraş sancakbeyi Mahmud Paşa’nın Karaman Beylerbeyiliğine tayin edilmesini şöyle verir: “Karaman beğlerbeğliği ol-mahâl Maraş begi olan Mahmud Paşa’ya ihsan buyuruldu”. (Bostan, vr.98^b)

⁹⁶ Celal-zâde, *Aynı eser*, göst.yer.

ihtiyatsızca âsilere karşı ânî bir saldırıya girişen Rum beylerbeyi Hüseyin Paşa ağır bir yenilgiye uğramış, ona yardımcı olmak amacıyla yola çıkmış bulunan Diyarbekir beylerbeyi Hüsrev Paşa'nın kuvvetleri olayları bastırmayı başaramışlardır. Ancak bu isyanın bastırılması çok güç olmuş, Osmanlı kuvvetleri muhtelif mağlubiyetlere uğramış, birçok mühim şahsiyetler maktul düştükten sonra bu isyanın ilk safhası bastırılabilmiştir.

Ancak, celalî isyanlarının bu birinci safhası sona erdiği sıralarda “Kalender” yahud “Kalender Şah” isyanı adı verilen ikinci bir isyan patlak vermiştir. 1527 yılında Hacı Bektaş'ın soyundan geldiğini iddia eden Kalender Şah'ın çağrısı üzerine Bozoklular yeniden ayaklanmışlardır. Bu isyanın sebebi ise; daha önceki dönemde Şehsuvaroğlu Ali Bey'in katlinden sonra “Vilâyet-i Türkmân” adıyla anılan Dulkadir vilâyetinde bulunan timarların, devlet hazinesine alınmış olmasıdır.

Kanuni Sultan Süleyman, olayın vehâmetini anlamış ve daha önceki isyanda olduğu gibi Anadolu beylerbeyini ve sancakbeylerini bu iş için görevlendirmiştir. Diyarbekir beylerbeyi isyancıların İran'a kaçmalarını engellemek için yollarını keserken, vezir-i azam İbrahim Paşa da kızılbaşlara karşı mücâdele etmiştir. Bozok bölgesinden yola çıkan âsiler Sivas'ı ele geçirdikten sonra Elbistan'a ulaşmışlardır. Zaten, daha önce de birçok göçebe Türkmenlerin yaylağı ve sığınağı konumunda olan Elbistan bölgesi, Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra coğrafi konumu itibarıyla büyük yollar üzerinde olmakla beraber Elbistan ovasını çevreleyen dağ silsilelerinin araları eşkiyaların yerleşip barınmalarına çok müsâit olduğundan isyanların eksik olmadığı bir yerleşim birimi idi⁹⁷. Rum vilâyetinin yeni beylerbeyi olan Fil Yakub Paşa, yol boyunca âsî kuvvetlerle çarpışarak, Erzurum'un Pasinler ovasında karargah kurmuş olan Hüsrev Paşa'nın

⁹⁷ Mükrimin Halil Yinanç, “Elbistan”, *İA*, IV, 229.

yardımına yetişmişti⁹⁸. Ancak bu isyanın bastırılması esnasında, daha önce Maraş sancakbeyi olan Karaman beylerbeyisi Mahmud Paşa ile birlikte birçok sancakbeyi telef olmuş ve bu isyanları önlemede serdar olan Anadolu beylerbeyi Behram Paşa canını zor kurtarabilmiştir⁹⁹. Osmanlı kuvvetlerinin önlemiş olduğu bu isyan “Baş-Saz” dağlarında âşilerin dağıtılması ve Kalender’in ölümüyle neticelenmiştir. Bu isyan sırasında Kalender Şah ile birlikte Dulkadir hanedanından “Veli-Dünder” isminde bir şahsın da maktul düştüğü rivayet edilmektedir¹⁰⁰.

Osmanlı devletinde bir sefer esnasında beylerbeyilerin emri altında bulunan timarlı sipahileriyle birlikte, savaşta katılmaları zorunlu olduğu gibi, herhangi bir durumda meydana gelen isyanlarda da beylerbeyilerden ve sancakbeyilerden yardım istenmekteydi. 1526-1527 yılında Dulkadirîlilerin hâkim olduğu bölgede meydana gelen Baba-Zünnûn ve Kalender isyanlarında bu bölgede bulunan beylerbeyiler ve sancak beyilerden yardım istenildiği görülmektedir. Bu isyanların bastırılmasında görevlendirilen beylerbeyiler arasında Anadolu, Rum, Karaman ve Diyarbakir beylerbeyi bulunurlarken, Dulkadriyye beylerbeyinin adı geçmemekle birlikte, sadece Maraş sancakbeyi Mahmud Bey’in diğer sancakbeyleriyle beraber adı zikredilmektedir. Bu da bize göstermektedir ki, henüz bu tarihlerde Dulkadir beylerbeyiliği teşekkül etmemiştir. Eğer böyle bir durum olsaydı, bu isyanlardan birinci derecede Dulkadir beylerbeyinin sorumlu olması gerekirdi. Çünkü, bu isyanlar Dulkadir Türkmenlerinin hâkim olduğu sahada cereyan

⁹⁸ Grammont, “Aynı makale”, s. 112.

⁹⁹ Bostan, vr.168^b.

¹⁰⁰ Bostan, *Aynı eser*, vr.168^a.

etmekteydi. Zaten bu tarihlerde, Maraş sancağı Karaman beylerbeyiliğine bağlı bulunmaktaydı¹⁰¹.

Şimdiye kadar anlatmış olduklarımızdan yola çıkarak, çalışmamızın temel noktasını teşkil eden Dulkadir beylerbeyiliğinin kuruluşunu tesbit etmeye çalışalım. Kanuni Sultan Süleyman döneminin (1520-1566) başlarında kurulduğu tahmin edilen Dulkadir beylerbeyliği, XIV. asırda teşekkül edip, Maraş ve Elbistan'da iki asra yakın hüküm sürmüş olan Dulkadir beyliğinden dolayı Dulkadir veya Dulkadriyye, bazen de Farsçanın tesiriyle Zülkadır veya Zülkadriyye şeklinde kaynaklarda adı geçmektedir¹⁰².

XVI. yüzyıla ait bazı kaynaklarda bu bölgede yaşayan konar-göçer Türkmen aşiretlerinden dolayı “Vilâyet-i Türkmân” adıyla kaydedilmiştir¹⁰³.

1515 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçen bu bölge yedi yıl bey ailesinden Şehsuvaroğlu Ali Bey'in yönetiminde kaldıktan sonra, onun öldürülmesiyle birlikte Osmanlı idâri düzeninde yerini almıştır (1522). Ancak bu tarihlerde bir beylerbeyilik teşekkülünden söz etmek mümkün değildir. Beyliğin Osmanlı ülkesine katılmasıyla dirlikleri ellerinden alınan Dulkadir Sipahileri isyan etmiş, daha sonra bunlara dirlikleri tekrar verilmek suretiyle asayiş sağlanmıştır. Daha sonraki yıllarda bu bölgede tekrar isyanlar başlamış ve bunlar güçlükle önlenebilmiştir. 1527 yılında meydana gelen Kalender isyanının bastırılmasından sonra Dulkadir beylerbeyiliğinin kurulduğuna dair görüşleri kaynakların ışığı altında kesin bir tarihleme ile teyid etmek mümkündür. Kalender isyanının bastırılmasından iki yıl sonrasına ait D. 8303 numaralı sancak listesinde, Maraş ve Elbistan tek bir

¹⁰¹ TSMA. D.5246; İsmail Altınöz, “Yeni Bir Osmanlı Beylerbeyliğinin Oluşumu: Dulkadir Beylerbeyliği Örneği”, *Yeni Türkiye*, Sayı:45, Ankara: Mayıs-Haziran 2002, s.111.

¹⁰² İlhan Şahin, “Dulkadir Eyaleti”, *DİA*, IX, 552.

¹⁰³ Celal-zâde. *Tabakat*, vr.17^a.

sancak altında Karaman eyâletine bağlı gözükmesi, bu tarihi biraz daha ileriye götürmektedir¹⁰⁴.

Nitekim dönemin çağdaş kaynakları da bize bu konuda bilgi vermektedirler. Bu dönemin çağdaş kaynaklarından - özellikle 1530'dan sonraki dönem olayları takip ettiğimizde-Kemalpaşa-zâde ve diğer müelliflerin kaleme aldıkları eserlerde Dulkadir beylerbeyiliğinden bahsedilmektedir. Bostan tarafından kaleme alınan Süleyman-nâmede Anadolu'da bulunan beylerbeyilerden ve sancakbeyilerinden sözedilmekte ve bunlardan mazûl olanların yerine yeni atanan görevlilerin künyeleri verilmektedir. Burada yer alan ifadelerle göre; H.937/M.1531 tarihinde Budin seferinden ve Şehzade Selim'in sünnet düğünündeki merasimler anlatıldıktan sonra Dulkadir beylerbeyiliği ile ilgili bilgilere yer verilmektedir¹⁰⁵.

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere Budin seferinden sonra, o sırada Trablus sancakbeyi olan Süleyman Bey 937/1531 tarihinde Dulkadir vilâyetine müstakil beylerbeyi olarak atanmıştır. Buradaki "*müstakil beylerbeyi*" tâbiri bu bölgeye, yâni Dulkadir vilâyetine daha önceden beylerbeyi atanmadığını ve ilk defa adı geçen şahsın atanarak müstakil beylerbeyiliğin kurulduğunun delili olmaktadır. Bu bilgileri 1531 tarihinde hazırlandığını tahmin ettiğimiz sancak listesi de doğrulamaktadır¹⁰⁶. Bu sancak listesinde

¹⁰⁴ TSMA, D. 8303.

¹⁰⁵ "Ol-esnada rây-i â'lem 'arây-ı pâdişâhı şöyle iktizâ eyledi ki, Zülkadriyye vilâyetine müstakil beğlerbegi nasb olunub ol-diyârın riyâz-ı ahvâli hâr-ı taarruz-ı fitneden hâli olub zıllî himâyetde olalar. Avâtuf-ı aliyye mücebince ol-vakt Trablus sancağı begi Süleyman Paşa zikrolan diyara beğlerbegi olub ve mahlûl olan sancaklar dâhi lâyıf-ı devlet olanlara ihsan ve kerâmet olundı". (Bostan, vr.1 27^a)

¹⁰⁶ Atıf Efendi, nr. 1734'de kayıtlı bulunan sancak listesinde tarihle ilgili şöyle bir kayıt geçmektedir: "*Sene seb'a ve selâsin ve tis'a mie cumâdel uhrâsının evvel gününde*". Bu tarih milâdi olarak 20 Ocak 1531 yılına lekâbül eder.

Anadolu ve Rumeli'deki sancaklar sayılırken, "Vilâyet-i Zülkadriyye" adıyla kayıtlı bulunan listede de Zülkadriyye vilâyetine bağlı sancaklar şu şekilde sıralanmaktadır¹⁰⁷; "*Livâ-i Mer'aş, Livâ-i Bozok, Livâ-i Sis, Livâ-i Ayıntab*".

Burada Dulkadir beylerbeyiliğine bağlı sancaklar sayılırken, beylerbeyinin ve sancakbeylerinin isimleri zikredilmemektedir. İlk Dulkadir beylerbeyinin ismini sadece dönemin olaylarını nakleden Bostan'ın eserinde bulabilmekteyiz¹⁰⁸. Ömer Lütfi Barkan bir çalışmasında¹⁰⁹, Zulkadriye Eyâletini Maraş livası ile Bozok ve Kırşehir kazalarından oluşan bir beylerbeylik şeklinde takdim etmekle birlikte, diğer bir makalesinde¹¹⁰, Zulkadriye beylerbeyiliğinin Maraş ve Bozok livalarından oluştuğunu söylemektedir. 1527 yılına ait bütçe örneğinde Karaman, Rum, Zulkadriye vilâyetinin toplam bütçesini verirken, diğer bir listede Zulkadriye eyâletinin bütçesini müstakil olarak vermektedir. Barkan tarafından yayımlanan 1520-1530 tarihleri arasını kapsayan bütçelerde Dulkadir eyâletini kurulmuş olarak göstermesi ve Zulkadriye eyâletinin sancaklarını sıralaması, bu sancakları bir eyâlet adı altında göstermek maksadından ileri gelmiş olmalıdır. Zaten, Barkan'ın 1527-1528 tarihli bütçe örneğinde bahsettiği Zülkadriyye eyâletinin sancakları olan Maraş ve Bozok o tarihlerde Karaman eyâleti sancakları arasında yer almaktadır¹¹¹. Maraş ve Bozok sancakları 1531 yılında Karaman eyâletinden ayrıldıktan sonra, önceleri Eyâlet-i Arab ve Şam'a bağlı bulunan Ayıntab ve Sis

¹⁰⁷ Atıf Efendi, nr.1734, vr.205^b; İsmail Altınöz, "Dulkadir Eyâletinin Kuruluşunda Antep Şehri (XVI. Yüzyıl)", *Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan:GAZİANTEP*, (Editör:Doç. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ), Gaziantep 1999, s.116.

¹⁰⁸ *Bostan*, vr.127^a

¹⁰⁹ Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *TM*, X, İstanbul 1953, s. 11.

¹¹⁰ Barkan, "H. 933-934 (M. 1527-1528) mâli yılına ait bir bütçe örneği", *İÜİFM*, XV / 1-4 (1960), s. 261.

¹¹¹ TSMA, D.5246.

Sancakları da Maraş ve Bozok ile birleştirilerek Dulkadır Eyâletinin Sancaklarını oluşturmuşlardır. Daha önce de görüldüğü üzere Dulkadır vilâyetine ilk “*müstakil beylerbeyi*” 1531 tarihinde atanmasından dolayı, Dulkadır beylerbeyiliğinin kuruluş tarihini 1531 olarak kabul etmek gereği aşîkârdır.

Bütün bu bilgileri 402 numaralı tahrir defteri doğrulamakta ve H. 938/ M. 1532 tarihli bir haşiyede Dulkadriyye, beylerbeyilik olarak gözükmektedir¹¹². Ancak defterin bu kısımları çürümüş olduğundan beylerbeyinin adı okunamamaktadır¹¹³. Her bakımdan buradaki tarih ve beylerbeyi ibaresi bizim tezimizi kuvvetlendirmektedir. Haşiyenin son kısmında vezir-i azam İbrahim Paşa, Ayaş Paşa ve Kasım Paşa’nın “mâ’rifetiyle” H.938/M.1532 tarihinde kaydolunduğu bildirilmektedir¹¹⁴. Tahrir defterlerinde ilk defa bu tarihte beylerbeyi ibaresine rastlanılması beylerbeyiliğin daha önce kurulduğunu göstermektedir. 1531 tarihli sancak listesinde Dulkadır beylerbeyiliğinin kurulduğu anlaşılmaktadır. Bundan sonraki dönemi ele alan kaynaklarda Dulkadır beylerbeyiliğinin adına rastlanmaktadır¹¹⁵. Nitekim, Koca Nişancı Celâl-zâde

¹¹² BOA, TT. 402, s. 414.

¹¹³ BOA, TT. 402 numaralı Maraş Tahrir Defterinin 414. sahifesinde Dulkadır beylerbeyi şu şekilde geçmektedir: “...oldığı cihetden Dulkadriyye Beğlerbegi ...”

¹¹⁴ BOA, TT. 402 numaralı Maraş Tahrir Defterinin 414. sahifesinin son kısmında yer yer yırtık ve eksik olan kayıdda şu ibareler yer almaktadır: “*Düstur-ı Mükerrerem ve Seraskeri Müfehham Hazreti İbrahim Paşa dâme ikbaluhu Hazret-i Ayas Paşa, Hazreti Kasım Paşa dâme ikbâluhuma marifetiyle defteri adalet remin kayd olındı fi yevmi’l-Semân min şehri ramazanü’l-Mübârek min şühur sene seman ve selasin ve tis’a mie*”. (8 Ramazan 938/7 Nisan 1532)

¹¹⁵ Donald Edgar Pitcher, Dulkadır beylerbeyiliğinin, Dulkadıroğullarının soyundan geçme son beyinin (yâni Şehsuvaroğlu Ali Bey) ölümüyle 1522’de kurulduğunu ve ilk defa beylerbeyinden 1539’da söz edildiğini söyleyerek yanılmıştır. (Donald Edgar Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire*, Leiden 1972, p. 127)

1538 yılında Boğdan seferine çıkılırken kendi bölgelerinin korunması maksadıyla Rum, Diyarbekir ve Karaman beylerbeyileri ile birlikte Dulkadir beylerbeyini de bunlar arasında sayar¹¹⁶.

Böylece beylerbeyiliğin kuruluşunu Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ölümünden hemen sonraya dayandırmak gerçeği yansıtmadığı gibi, H.937/M.1531 yılında Trablus sancakbeyi Süleyman Bey'in Dulkadir vilâyetine müstakil beylerbeyi olarak atanmasıyla Dulkadir beylerbeyiliği kurulmuştur.

1531 yılında Dulkadir beylerbeyiliği'ne müstakil beylerbeyi olarak atanan Süleyman Bey, üç yıl bu görevde kaldıktan sonra, Diyarbekir beylerbeyiliğinin boşalmasıyla buraya atanmış ve onun yerine o sıralarda Avlonya sancakbeyi olan Ahmed Paşa Dulkadir beylerbeyiliğine tâyin edilmiştir¹¹⁷. 1534 yılında Dulkadir beylerbeyiliğine atanan Ahmed Paşa bir yıl bu görevde kaldıktan sonra, Şam beylerbeyiliğine atanmış, 1535 yılında onun yerine o sıralar Haleb sancakbeyi olan Mehmed Paşa Dulkadir beylerbeyiliğine atanmıştır¹¹⁸. 1531 yılında kurulan Dulkadir beylerbeyiliği artık bu tarihten itibaren Osmanlı idarî teşkilatında yerini almış, bu dönemden sonraki kayıtlarda Dulkadir beylerbeyiliğinin adına rastlanmaya başlanmıştır.

¹¹⁶ Celâl-zâde, *Tabakât*, vr.296^b.

¹¹⁷ Bostan, *Süleymannâme*, vr.143^a.

¹¹⁸ Bostan, *Aynı eser*, vr.160^a.

İKİNCİ BÖLÜM

DULKADIR BEYLERBEYLİĞİNİN İDARİ YAPISI

1. Târihî Gelişimi

Dulkadır beylerbeyliği bugünkü Kahramanmaraş ili ve ilçelerini içine alan bölgede kurulmuştur. Bu beylerbeyliğinin teşekkülünde iki önemli unsur rol oynamakta, bunlardan biri coğrafi konumu, diğeri ise; siyâsî faktörlerdir. Bu beylerbeyliğinin merkezini teşkil eden Maraş, coğrafi konumu itibariyle, bulunduğu bölgede pek ehemmiyetli yolların düğüm noktasında bulunması hasebiyle, eski devirlerden beri büyük bir ticaret merkezi hizmetini görmüştür. Önceki bahislerde de görüldüğü üzere Maraş'ın sınır bölgesinde bulunmasından dolayı Bizanslılar ile Arablar daha sonra Selçuklular arasında sürekli el değiştirmiştir. Bu durumdan dolayı daha sonraki dönemlerde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de bir çatışma merkezi haline gelmiştir. Selçuklular zamanında sürekli el değiştiren bu bölge, Moğollar başta olmak üzere Memluk ve Selçuklu kuvvetlerinin saldırılarına mâruz kalmaktaydı. Bu bölgenin coğrafi bakımından sınır bölgesinde olması, siyâsî yönden de öneminin artmasına sebebiyet vermiştir.

XIV. asrın ilk yarısında Maraş ve Elbistan havâlisinde ortaya çıkıp, doğu'da Harput'tan batı'da Kırşehir'e, kuzey'de ise; Sivas'ın güneyindeki Gemerek ve Gürün'den başlayarak Hatay'a bağlı Hassa'ya kadar ki, çok geniş bir sahaya yerleşerek iki asra yakın hüküm süren Dulkadırlıların bu bölgeye hâkim olmasıyla coğrafi bakımdan önemi daha da arttı¹. Ayrıca Dulkadırlıların bu bölgeye hakim olmasıyla Oğuzların Bozok koluna mensub Türkmen aşiretleri bu bölgeye yerleşmiş, daha sonra ki dönemlerde Türkmen aşiretlerinin bu bölgede çoğunlukta bulunmasından dolayı da burası "*Vilâyet-i Türkmân*" diye anılacaktır.

Dulkadırlıların hâkim olduğu bu bölgede öteden beri Osmanlılarla Mısırlılar arasında bir anlaşmazlık söz konusu olmuş, her iki devlet de bu bölgenin kendilerine tâbi olmasını istemekteydiler. Fakat, sadece bu iki devletin saldırılarına mâruz kalmayan bu bölge, doğuda Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevî devletinin saldırılarına mâruz kalmakla birlikte batı'da da Karamanlıların saldırılarına uğramaktaydı. Osmanlı, Safevî ve Memlûk devletlerinin geçiş noktasında bulunan bu bölgedeki Dulkadır beyleri çoğu zaman güçlü konumda bulunan devletleri desteklemiş hatta bu yöneticiler bazı durumlarda da bu komşu devletler tarafından atanmıştır. Dulkadır beyliğinin hâkim olduğu sahada sık sık çarpışmalar sonucu yerleşim birimlerinin idâri bütünlüklerini koruyamadıkları görülmektedir. Ancak, beyliğin merkezi konumunda bulunan Maraş ve Elbistan şehirleri coğrafi zaruretler dolayısıyla ve yöneticilerinin bu merkezlerde oturmaları hasebiyle daima idarî bakımdan bir bütünlük teşkil etmişlerdir. Çünkü, bu yerleşim birimleri esâs itibariyle savunmaya elverişli yerlerdir. Bir durum olduğunda orduların, idarecilerin çekileceği, kendilerini koruyacağı savunacağı mevkiler vardır. Bazı durumlarda Dulkadır beylerinin oturdukları mekânlar değişebiliyordu. Esasen Dulkadır

¹ Refet Yinanç, "Dulkadıroğulları" *DİA*, IX, 553.

beylerinin Maraş ve Elbistan'da oturmaları Mısırlılarla ve Osmanlı devleti ile olan siyâsî münâsebetlerine bağlı idi. Mısırlılarla isyankâr bir vaziyette bulundukları zamanlar daima Elbistan'da kalmışlardır. Onlarla dost, Osmanlılarla düşman oldukları zamanlarda ise, Maraş'a inmekte bir beis görmemişlerdir. Zaten, Dulkadir beyleri kendilerine Elbistan'ı yaylak ve Maraş'ı da kışlak olarak seçmişlerdi. Bir ara uzun bir süre Dulkadir beyliğinin merkezi ve yönetim yeri olan Elbistan, 1507 yılında Şah İsmail tarafından şiddetli bir muhasaraya mâruz kalınca, bu vak'a'dan sonra ehemmiyetsiz bir şehir haline gelmiş ve Alâüddeve devlet merkezini, öteden beri Dulkadirli beylerinin kışlağı olan Maraş'a taşımıştır². Bu olaydan sonra Maraş Dulkadir Beyliğinin devlet merkezi olmuş ve bu durumunu Osmanlılar döneminde de korumuştur. Bu bölgede bulunan şehir ve kaleler binlerce yıllık bir maziye sahip yerleşim birimleridir. Osmanlı idaresi, yüzyıllardır sürüp gelen ve tarihî seyir içerisinde teşekkül etmiş olan bu statüyü pek az değişikliklerle yerinde bırakmıştır.

Dulkadir Beyliği Osmanlı hâkimiyetine girdiği zaman beylik sınırlarını muhafaza etmiş, belirlenen coğrafi saha içerisinde vilâyet oluşturulmuştur. Maraş ve Elbistan birer liva olarak bu vilâyete bağlı olmakla birlikte, vilâyetin idarî anlamda bir mânâ ifâde etmediği anlaşılmaktadır. Çünkü, buradaki yerleşim birimleri birer sancak haline getirilmiş ve diğer eyâletlere bağlanmıştır. Buradaki vilâyet tâbiri Dulkadir bölgesinin bir Osmanlı toprağı olduğunun göstergesidir. Dolayısıyla beylerbeyiliğın târihî gelişimini anlatırken, Osmanlı devletinin bu bölgeyi ele geçirmesiyle birlikte bu teşkilatın bir anda değil, peyderpey kurulduğu anlaşılmaktadır.

² Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan" *İA*, IV, 228-229.

Bu bölge Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra, Maraş sancağı belirlenen coğrafi saha içerisinde önemli bir yerleşim birimi olduğundan dolayı, Dulkadir vilâyetinin merkezi durumundaydı. Tabii burada Maraş'ın önemli bir yerleşim birimi olarak ortaya çıkışında öncelikle eski ve ortaçağlardan itibaren savunma rol oynamıştır. Gerçekten de yukarıda çizilen saha içerisinde bu bölge coğrafi konumu itibariyle dağlık bir arazi yapısına sahip olması hasebiyle de savunmaya oldukça elverişli bir mevkide kurulmuştur.

XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı hâkimiyetine giren Dulkadir Beyliği 13 Haziran 1515 tarihinde Gökşun ile Andırın arasındaki Ördekli mevkiinde vukûbular ve Alâüddeve'nin kat'i yenilgisiyle sonuçlanan bu savaştan sonra, bu bölgeye sancakbeyi statüsüyle Şehsuvaroğlu Ali Bey atanmıştır³. Ali Bey bu bölgede bir Osmanlı valisi konumundaydı ve verilen emirleri tam anlamıyla yerine getirmekteydi. Osmanlı topraklarına katılan bu bölgede timar sistemi uygulanarak, ordu için gerekli olan asker temini de sağlanmıştır. Burada Şehsuvaroğlu Ali Bey sancakbeyi statüsünde olup, himayesinde bulunan timarlı sipahileriyle savaşa iştirak etmek zorundaydı. Ancak, Ali Bey'in öldürülmesiyle birlikte bu bölgenin idâri yapısı resmî bir hüviyet kazanmış ve buraya merkezden Koçi b. Halil adlı şahıs yönetici olarak atanmıştır. Koçi Bey'in Elbistan'a sancakbeyi olarak atanması, dönemin siyâsi olaylarıyla bağlantılı olduğu gibi coğrafi bakımdan diğer beylerbeyiliklere de yakın olması buraya atanmasının tabii bir sonucu oldu.

Öte yandan Maraş'ın gelişmesinin en önemli sebeplerinden bir tanesi de, eski çağlardan beri mühim yollar üzerinde bulunan bu şehrin Antakya, Halep, Adana ve Antep'ten gelip iç Anadolu'ya geçen kavşak yollar üzerinde yer almasıdır. Aynı şekilde merkezden Suriye ve Mısır

³ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.98.

üzerine sefer yapılacağı zaman Maraş güzergâhının kullanılması, siyâsî ve askerî bakımdan da bu şehrin önemini arttırmıştır. Bir ara Rum ve Karaman beylerbeyiliğine bağlı kalan Maraş ve Elbistan livaları târihî gelişimlerini tamamlayamamışlar, önceleri önemli birer yerleşim merkezi konumunda olan bu yerler ikinci dereceden bir yerleşim birimi haline düşmüşlerdir. Hatta bu sancakların iki farklı beylerbeyiliğine bağlanması idârî bakımdan bir takım karışıklıklara sebebiyet verdiği gibi, sınır bölgelerindeki tımarların dağıtımı da beylerbeyiler arasındaki sürtüşmenin artmasına neden olmuştur⁴. Ancak, Bu durum 1531 yılında müstakil bir Dulkadır beylerbeyiliğinin kurulması ile sona ermiş ve XIX. yüzyılın sonuna kadar beylerbeyinin nezâretinde bu bölge yönetilmiştir.

2. İdârî Durumu

İdârî bakımdan 1515 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren Dulkadır vilâyeti 1522 yılına kadar yarı müstakil bir statü ile Ali Bey tarafından yönetilmiştir. 1522 yılında Ali Bey'in öldürülmesi ile birlikte, Osmanlı idârî düzeni kurularak sancaklar teşkil edilmiş, ancak bu sancaklar başta Rum ve Karaman eyâletleri olmak üzere diğer eyâletlere bağlanmıştır. 1531 yılında Dulkadır beylerbeyiliğinin kurulması ile birlikte Maraş XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Dulkadır eyâletine bağlı kalmış, yine eyâletin sancakları arasında kalan Bozok livası Rum eyâleti sancakları arasında yer alırken, Sis ve Ayıntab, Halep eyâletinin kurulması ile bu eyâlete bağlanmış, daha sonra 1571 yılında Kıbrıs'ın fethiyle Sis sancağı Kıbrıs eyâleti sancakları arasında yer almıştır.

Dulkadır vilâyetinin Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra sancaklara ayrıldığını fakat bir beylerbeyilik teşkilatının

⁴ Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, *Veliyyüddin Efendi*, nr.1970, vr. 52^b -53^a.

kurulmadığını yukarıda izah etmiştik. Bu bakımdan sancak tâbirinin ifade ettiği manalar hakkında kısaca bilgi verelim. “Sancak” askerî bir anlam ifade etmekte olup, askerleri aynı bayrak altında savaşa giden muntika demektir⁵. Sancaklar, coğrafi ve târihî şartların sonucunda oluşmuş birimler olmakla birlikte idârî ve hukuk yönünden birbirlerinden ayrılmalari mümkün değildir. Sancaklar çoğunlukla bir çırpıda aynı kumandanlar tarafından Osmanlı devletine katılan ve aynı zamanda idârî-mahallî özellikleri bulunan, fakat en önemlisi ise; ne merkezi güce rakip olabilecek kadar çok güçlü, ne de fazla önemsiz sayılacak kadar zayıf, ama belirli bir sayıda timarlı sipahiye besleyebilen bölgeler olarak ortaya çıkmıştır⁶.

İdârî bakımdan sancaklar, devlet teşkilatının küçük birer nüvesini oluşturmaktadırlar. Sancağın en büyük âmiri konumunda olan sancakbeyinin durumu vezir-i azaminkiyile benzerlik arz etmektedir. Osmanlılardan önceki Türk devletlerinde askerî komutan görevini beylerbeyi temsil ederken, sivil idareyi vezir temsil etmekteydi. XVI. yüzyılda ise; Osmanlı devleti bu iki görevi vezir-i azamın şahsında birleştirmiştir. Rumeli beylerbeyi Maktul İbrahim Paşa bu iki görevi birlikte yürütmekte idi. Osmanlı devletinde vezirlerin umumiyetle ulema sınıfına mensup olmaları sebebiyle askerî işler daha çok beylerbeyinin uhdesine bırakılmıştı. XVI. yy’dan itibaren beylerbeyiliklerin sayısı artınca beylerbeyiler askerî birer komutan sıfatıyla taşra idaresinin başına gelerek eski önemlerini yitirmişlerdir⁷.

⁵ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s.302; Tuncer Baykara, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu’nun İdârî Taksimâtı*, Ankara 1988, s. 32; Ayrıca bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, s.118 vd.

⁶ Metin Kunt, *Sancak’tan Eyalet 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978, s. 20.

⁷ M. Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989, s. 41.

Osmanlı devleti dâhilinde bulunan eyâletlerin ve onlara bağlı bulunan sancak (livâ) ların sayısı, genellikle sınırların gelişmesine paralel bir seyir takip etmiş, fakat bazı durumlarda da idârî zaruretler dolayısıyla sayıları artmış veya eksilmiştir⁸.

Osmanlı merkez idârî düzeninde vezir-i azam, nişancı, defterdar ve reisü'l-küttâb gibi idarecilerden rütbece üstün konumda bulunduğu gibi, sancakbeyi de sancağı dâhilinde bulunan askerî ve sivil erkânın en büyük âmiri konumunda bulunmaktaydı. Öte yandan sancakbeyinin askerî ve idârî olmak üzere iki görevi vardı. Askerî görevi, sancağı dâhilinde bulunan timarlı sipahilerle birlikte sefere katılmaktı. İdârî görevi ise sancak dâhilinde bulunan reayanın huzur ve refahını sağlamaktı. Aynı zamanda şehrin düzenini sağlamak ve adaletin uygulanmasını temin etmek maksadıyla da kadı ile birlikte hareket etmek durumunda idi⁹. Ayrıca sınır bölgesinde bulunan sancakbeyleri yabancı devletlerle münâsebetlerin uygun bir şekilde yürütülmesiyle de görevliyidiler¹⁰.

Sancak düzeni ve sancakbeylerinin durumunu kısaca gözden geçirdikten sonra Osmanlı idaresindeki Dulkadir vilâyetinde yer alan sancakların idârî durumuna bir göz atalım:

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran savaşı dönüşünde Dulkadir Beyliğinin Osmanlı devleti tarafından fethedilmesiyle birlikte buraların yönetimi Şehsuvaroğlu Ali Bey'e verilmişti. Alaüddevle Bey'in yönetiminde bulunan bu

⁸ Şerafettin Turan, "XVII. yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nun İdârî Taksimâtı", *Atatürk Üniversitesi Yıllığı*, Erzurum 1961, s. 201.

⁹ Ünal, *Aynı eser*, göst. yer.

¹⁰ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1991, s.74.

bölgenin sancak tarikiyle dirlik olarak Ali Bey'e verildiği anlaşılmaktadır¹¹.

Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Dulkadir vilâyetine sancakbeyi statüsüyle atanması, onun bu yetkileri şahsında topladığını göstermektedir. Ali Bey kendisine bağlı bulunan timarlı sipahilerle birlikte sefere iştirak ederek askerî görevini yerine getirirken, halkın huzurunu ve refahını sağlamakla da idârî görevini yerine getirmekteydi. Aynı zamanda timarlı sipahilerin Ali Bey zamanında timar tasarruf etmeleri, bu bölgede timar sisteminin de uygulandığının bir göstergesidir. Nitekim bu durum 124 numaralı timar tevcih defterinde Ali Bey zamanında Dulkadir Türkmenlerinin timar tasarruf ettiklerinin anlaşılmasıyla doğrulanmaktadır¹². Aynı durum 142 numaralı tahrir defterinde de görülmektedir¹³. 124 numaralı timar tevcih defterindeki kayıtlardan anlaşıldığına göre; Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra buraların yönetimi Koçi Bey'e verilerek timarların tekrar yazıldığı görülmektedir¹⁴. Ali Bey zamanında timar tasarruf edenlerin durumu tekrar gözden geçirildikten sonra, timarlar sahiplerine iade edilmiştir. Hatta bu durumdan Elbistan sancakbeyi olan Koçi Bey'in sorumlu olduğu anlaşılmaktadır¹⁵.

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere Şehsuvaroğlu Ali Bey'in yerine Koçi b. Halil'in Elbistan sancakbeyi olarak atanması Ali Bey'in de Elbistan sancakbeyi olabileceği görüşünü pekiştirmektedir. Nitekim bu durum

¹¹ "Alaüddevlenin fermân-ı emânında olan memâlik-i mahrûsası Şehsuvaroğlu Ali Bege virülüb, vâkî olan kılâ hassa kaydolunub, sancak tarikiyle sekizyüz bin ile mezkûr Ali Bege dirlik tâyin olunub, ma'âda hassa kaydolunub, gümüş madeni dahî var imiş, Hassa-i Hümâyûna kayd itdüler". (TSMa, nr. 5461)

¹² BOA, 77. 124.

¹³ BOA, 77. 142.

¹⁴ BOA, 77. 124, s.36.

¹⁵ BOA, 77. 124, s.27.

kaynaklar tarafından da teyid edilmektedir¹⁶. Alâüddevle'nin katlinden sonra Dulkadır Türkmenlerinin başına geçirilen Ali Bey, Elbistan'ı tekrar merkez yaparak imârına çalıştığı bildirilmektedir¹⁷. Nitekim Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi esnasında Elbistan'a gelerek Ali Bey'i yanına alması, Elbistan'ın Ali Bey'in tahtı olduğu fikrini doğrulamaktadır. Diğer seferlerde de Ali Bey'in Elbistan'dan hareket etmesi bu fikri doğrular mahiyettedir.

Elbistan sancakbeyi olan Koçi Bey bu görevde uzun süre kalamamış, altı aylık bir görev süresinden sonra onun yerine 1524 yılında Behram Bey atanmıştır¹⁸. O tarihlerde Maraş sancakbeyinin ise, İskender Bey olduğu ve kendisine haslar verilmesine rağmen, beratının gelmediği bildirilmektedir¹⁹. Buradaki Maraş sancakbeyi İskender Bey'in görev beratının gelmemesi o sıralar Dulkadır vilâyetinde meydana gelen idârî düzenlemelerin bir sonucu olsa gerektir. Çünkü, bu tarihlerde Rum beylerbeyiliğine bağlı bulunan Maraş ve Elbistan sancaklarının Rum beylerbeyiliğinden ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine bağlanması Behram Bey'in beratının gecikmesine sebebiyet vermiş olabilir. Nitekim, Behram Bey'in bu görevde üç ay gibi kısa bir süre kaldığı hesaba katılacak olursa, görev beratının gelmemesinin sebebi anlaşılacaktır. O sıralar Rum beylerbeyiliğinden ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine ilhak olunan Maraş ve Elbistan sancaklarının idârî düzenlemeler sonucu sancakbeylerinin hemen atanmadığı gözlenmektedir²⁰. Bir ara Dulkadır

¹⁶ Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısım, *Veliyüddin Efendi*, nr. 1969, vr.121^a.

¹⁷ M. Halil Yananç, "Elbistan", *İA*, IV, 229.

¹⁸ BOA, TT. 124, s.1.

¹⁹ BOA, 124 numaralı tahrir defterinde Maraş sancakbeyi İskender Bey ile ilgili şöyle bir hüküm geçmektedir; "*Müşârün ileyh İskender Beg bu zikr olan hasları tasarruf idüb amma dahi beratı gelmedi. Tahriren fi 13 Rebiülevvel 929*". (BOA, TT. 124, s.50/1)

²⁰ Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısım, *Veliyüddin Efendi*, nr. 1969, vr.120^b.

Beyliğine payitaht olan Elbistan şehri, Osmanlı fethinin gerçekleşmesiyle birlikte bu görevini bir süre daha devam ettirmiş, ancak bu konumunu daha sonraki dönemlerde devam ettiremiyerek ehemmiyetsiz bir şehir haline gelmiştir. 1524 yılından sonraki döneme ait kayıtlarda Elbistan sancağına rastlanılmadığı gibi, 1526 tarihli Maraş tahrir defterinde Elbistan'ın Maraş sancağına bağlı bir kaza konumuna düştüğü görülmektedir²¹. 1526 tarihli sancak listesinde²², Karaman beylerbeyliğine bağlı bulunan Maraş sancağına dört yüz binlik hasla Üveys Bey atanırken, bir yıl sonra hazırlanan sancak listesinde²³ de Maraş sancağının yine Üveys Bey'in tasarrufunda olduğu anlaşılmaktadır. Bu listelerden anlaşılabacağı üzere, Osmanlı idârî düzeninde sancakların yeri değişirken, sancakbeyleri de yer değiştirmektedir. Mesela: 1526 tarihli sancak listesinde Maraş ve Bozok Karaman beylerbeyliğine bağlı birer sancak durumunda iken, bir yıl sonra hazırlanan sancak listesinde ise; Maraş aynı beylerbeyliğe bağlı kalırken, Bozok'un Karaman beylerbeyliğinden ayrılarak Rum beylerbeyliğinin sancakları arasına katıldığı gözlenmektedir²⁴.

Yine 1527 tarihli timar tevcih defterinde Maraş sancakbeyi Mahmud Bey hasları ile birlikte bu deftere kayıtlı olmasına rağmen, Elbistan sancağına rast gelinmemiştir²⁵. 1529-1530 yılları arasında hazırlandığını tahmin ettiğimiz bir sancak listesinde²⁶ ise, Maraş ve Elbistan tekrar birer sancak ittihaz edilerek beş yüz binlik hasla -daha önce Malatya sancakbeyi olan- "*İskender Bey Veled-i Yularkısdı Sinan Paşa*"nın yönetimine verilerek Karaman eyâleti sancakları

²¹ BOA, TT. 998, s.468.

²² TSMA, D.10057.

²³ TSMA, D.5246.

²⁴ Bkz. D.10057 ve D.5246 numaralı sancak listeleri.

²⁵ BOA, TT. 142, s.l.

²⁶ TSMA, D.8303.

arasında yerlerini almışlardır²⁷. Burada Elbistan'ın 1524'ten 1529 yılına değin beşyıl kadar bir süre sancaklıktan ayrılarak kaza statüsüne geçmesi, belki de Elbistan'ın coğrafi konumu itibariyle mücadele sahası olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Elbistan'ın dağlık bir arazi yapısına sahip olmasıyla birlikte, önemli yollar üzerinde bulunmaması, bu şehri ikinci derece bir yerleşim birimi haline getiren en önemli unsurlardan biri sayılabilir. Diğer bir sebep ise, bu bölgenin çeşitli Türkmen aşiretlerinin konakladığı bir tampon bölge olmasından dolayı da isyanların eksik olmayışıdır. Bu isyanların Elbistan'ın idâri yapısının şekillenmesinde önemli bir rol üstlendiği ileri sürülebilir. Özellikle 1524 yılından 1529 yılına kadar geçen zaman içerisinde bu bölgede isyanların eksik olmayışı Elbistan için bir idâri düzenleme durumunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim 1526 yılında Bozok bölgesinde başlayıp, daha sonra diğer bölgelere de yayılan “Baba Zünnûn” isyanıyla birlikte, 1527 yılında meydana gelen “Kalender” isyanı Elbistan bölgesini de içine alan çok geniş bir sahaya yayılmıştı. Arazi tahriri dolayısıyla ellerinden mukâataalarının alınacağından korkan Dulkadir Türkmenlerine mensûb aşiretlerin silaha sarılmalarıyla başlayan isyan, geniş bir sahaya yayılarak, Osmanlı ümerâsından birçok kişi de hayatını kaybederek yenilgiye uğramışlardı. Nihayet vezir-i azam Makbul İbrahim Paşa'nın Mısır seferi dönüşü bizzat Elbistan'a gelerek isyanı önlemesiyle birlikte, isyan reislerini de taltif ettiği rivayet edilmektedir²⁸. Bu isyanların bastırılmasından sonra bu tür isyanların çıkmasına mâni olmak için gerekli tedbirler alınmış, timarları ellerinden alınan Dulkadırlı Türkmenlerinin reislerine sipahilik tevcih edildiği gibi, onların mukataâları timar ve zeamet olarak, yine kendilerine verilmiş ve Alâüddevle Bey zamanında câri olan hükümlerin büyük bir kısmı geçerli kılınmış ve bundan sonra

²⁷ TSMA, D.8303.

²⁸ Solak-zâde, *Tarih*, İstanbul 1298, s.465.

bu şartlar dâhilinde arazinin tahriri yapılmıştır²⁹. Elbistan kazasının da tekrar sancak haline getirilmesi, muhtemelen vezir-i azam İbrahim Paşa'nın bölgede çıkan Kalenderoğlu isyanını bastırmasından (1527) hemen sonra asayiş sağlamak için yapılan idârî düzenlemeler sonucu gerçekleşmiştir. Çünkü, 1524 yılından 1529 yılına kadar olan sancak listelerinde adına rastlanmayan Elbistan sancağı 1529 tarihli sancak listesinde Maraş ile birlikte bir sancak olarak gözükmektedir³⁰. Bu durum da bize göstermektedir ki, önceden asayiş bakımından sakin bir yer olan Elbistan'ın isyan yatağı haline gelmesiyle birlikte, idârî düzenleme zorunluluğunun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Nitekim, bu bölgede çıkan isyanların önlenmesinde Sivas ve Malatya sancakbeylerinin adları geçmesine rağmen, Elbistan sancakbeyinin adının zikredilmemesi bu fikri doğrular mahiyettedir. Bu bakımdan Elbistan'ın sancak haline getirilmesi siyâsî olayların bir sonucu olduğu söylenebilir. Daha sonraki dönemlerde ise, Elbistan bu statüsünü tekrar kaybedecek ve tekrar kaza konumuna düşecektir. Zira Dulkadir beylerbeyliği teşkil edildiği zaman Elbistan, bu beylerbeyliğe bağlı Maraş livasının bir kazası olarak kabul edilmiş ve Maraş'tan tayin edilen mütesellimler tarafından yönetilmiştir.

Dulkadir vilâyeti sınırları içinde yer alan sancaklar Osmanlı hâkimiyetinden önce güçlü Türkmen aşiretlerinin bulunduğu sülâleler tarafından yönetilmekteydi. Özellikle burada yönetimde hâkim unsur Dulkadir Türkmenlerinin oluşturduğu aşiret grublarıydı. Osmanlı idaresi -Şehsuvaroğlu Ali Bey örneğinde görüldüğü gibi-bölgenin fethinde yararlılık gösterenlere "itaat ve hizmetleri" karşılığında sancakları eski sahiplerine tevcih etmiştir. Aynı durum timar sisteminde de uygulanmaktaydı. Bu sancakların hâkimi durumunda

²⁹ M. Halil Yinanç, "Aynı makale", s.229.

³⁰ TSMA, D.8303.

bulunan sancakbeyleri ancak, ihanetleri sözkonusu olduğunda azledilmekte, yerine merkezden yöneticiler tayin edilmekteydi.

3. İdârî Taksimat

Osmanlı idârî taksimatını sancaklardan sonra kazalar ve nahiyeler oluşturmaktadır. Sancağın alt birimi olarak kabul edilen kaza, aynı zamanda kadılık mıntıkasını da ifade etmektedir. Kazalar, kadıların selâhiyet mıntıkası olarak benimsendiklerinden dolayı, kaza da o iskân yerinin adıyla anılmaya başlanmıştır³¹. Kazalar, kadılık diye de anılmakla birlikte, başında bir kadı ve onun emrine sancakbeyi tarafından gönderilen bir subaşı ve bir müftünün bulunduğu kasaba veya şehir ile, etrafında ona bağlı köylerin bulunduğu, adli ve idârî bir yerleşim birimleri olup, hakiki bir hükümet dairesi vazifesi görürler. Çünkü, hükümet merkezinin emirleri doğrudan doğruya kadıya gelmekte halkın hükümet ile olan işleri burada görülmekle birlikte, mahkemeleri de burada yapılmaktaydı³².

Sancaklar, idârî ve adli bakımdan kazalara ayrıldıkları gibi, kazalar da serbest dirliklerin adli işleri bakımından nahiyeleri oluşturmaktaydı. Dulkadir vilâyetini teşkil eden Maraş ve Elbistan sancaklarında da nahiye, coğrafi farklılıkların belirtildiği muayyen bir bölgeyi ifade etmekle birlikte, idârî bir terim olarak da kullanıldığından köy ve mezrealar bu gruba dâhil edilmiştir. Bazı durumlarda da nahiyelerin bir kısmının merkezi bulunmadığı gibi, bir idarecisi de mevcut değildi.

Bu idârî taksimatı en sağlam bir şekilde ortaya koyan delil ise, Osmanlı devletinin ele geçirdikleri yerlerin eski

³¹ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Târihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdârî Taksimatı*, Ankara 1988, s.32-33.

³² Mustafa Akdağ, *Büyük Celâli Karışıklıklarının Başlaması*, Ankara 1963, s.11.

hudûd ve idârî birimlerini muhafaza ettiklerini, Dulkadir vilâyetinde tatbik etmiş oldukları sistemde bulmak mümkündür. Osmanlılar, Dulkadirîlilerin eski beylik hudûdlarını muteber sayarak, burayı iki sancağa ayırarak Rum beylerbeyliğine bağlamışlar; idârî bünyeyi daha da sağlamlaştırmak amacıyla has, zeamet ve timar sistemini tatbik etmişlerdir. Bu bakımdan Dulkadir vilâyetinin Osmanlı dönemindeki idârî yapısı, aynı zamanda -ufak tefek farklarla- beylik devri idarî yapısını aksettirmektedir. Dulkadir vilâyetinin idârî yapısı hakkında en güvenilir malûmat ise, incelediğimiz bölgenin iktisadi-ictimai bünyesini de açıklığa kavuşturan ve araştırmamızın ana kaynağını teşkil eden “*Tapu-Tahrir Defterleri*”nde bulmak mümkündür.

Timar tevcih ve tapu-tahrir defterlerinde sipahilerin tasarrufunda bulunan köy ve mezraaalar kaydedilirken hangi nahiyelere bağlı oldukları da belirtilmekteydi. Ancak bazı tahrirlerde birtakım değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir.

a) 1523 Tahririne Göre İdârî Taksimat

1523 tarihli Maraş tahrir defterindeki bilgilere göre Dulkadir vilâyeti Elbistan ve Maraş livâlarından oluşmaktadır³³. Elbistan sancağı; Elbistan nahiyesi, Göksün nahiyesi, Gedik nahiyesi ve Çubuk nahiyesi olmak üzere dört nahiye’ye ayrılmıştır.

Maraş sancağı ise, Maraş nahiyesi, Keferdiz nahiyesi, Pazarcık nahiyesi, Güvercinlik nahiyesi, Benak? (Tekak) nahiyesi, Kargulık nahiyesi, Kars nahiyesi ve Andırın nahiyesi olmak üzere sekiz nahiyeden oluşmaktadır.

³³ BOA, TT. 124. Ayrıca bkz. Ek XI.

Ancak bu defterde kayıtlı bulunan nahiyelere bağlı köy ve mezraalar yazılmayarak, sadece timar tevcih kayıtları bulunmaktadır.

b) 1526 Tahririne Göre İdârî Taksimat

1526 tarihli Maraş tahrir defterindeki bilgilere göre Maraş sancağı; Maraş, Elbistan, Kars ve Zamantu kazalarını içine almaktaydı. Bu kazalardan Maraş'ın 15 nahiyesi mevcut olup, bunların adları şu şekilde sıralanmaktadır: Maraş, Kemer, Keferdiz, Karahayıt, Aladinek, Pazarcık, Güvercinlik, Göynük, Tekak, Kargulık, Haruniyye, Andırın, Zeytun, Firnuz, Bayındır. Ayrıca bkz. Ek XII.

I. Maraş Kazası*

1526 yılında Maraş sancağının en geniş kazası durumunda bulunan Maraş kazası, idârî taksimat bakımından da çok geniş bir sahaya yayılmıştır. Bu kazaya bağlı nahiye sayısı oldukça fazladır. Ancak burada Maraş kazasının yerleşme ve nüfus özellikleri dolayısıyla nahiyelere ayrılmayıp, mahalle isimleri verildiği görülmektedir³⁴. Diğer kazalar nahiyelere ayrılırken, Maraş kazasında -şehir durumu ağır basmasından olsa gerek- mahalle kayıtları mevcuttur. Bu defterde Maraş kazasına bağlı 53 mahalle bulunmaktadır. “Nefs-i Maraş” şeklinde geçen Maraş şehri, kazanın tek merkezi durumundadır. Maraş kazası hudüdları içerisinde, Maraş'tan başka, “nefs” tâbiri ile birlikte anılan “kasaba” veya “şehir”ler de bulunmaktadır. Maraş kazasına bağlı

* Maraş Sancağına bağlı kaza ve nahiyelerin yerlerinin tesbitinde Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük'ün hazırlamış oldukları Maraş Tahrir Defteri'nden istifade edilmiştir. Bu kitbain yayımlanması, yerleşim yerlerinin tesbitinde oldukça faydalı olmuştur. Burada her iki yazara teşekkürü bir borç biliriz.

³⁴ BOA, 77. 998, s.418.

nahiyeler arasında Andırın nahiyesi sayılırken, “Nefs-i Andırın” tâbiri de geçmektedir. Bu durum Andırın nahiyesinin önemli bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir.

1. Kemer Nahiyesi

Maraş ovasının güneyindeki çukur sahada Sağlık ovasını da içine alan, Karagöl ovasına kadar uzanan Kemer nahiyesi Maraş kazasının nahiyeleri arasındadır. Bu nahiyelerin düz bir arazi üzerinde kurulması dolayısıyla, hububat ekimine elverişli olması hasebiyle de, halkının büyük bir çoğunluğunun mezraalarda tarımla uğraştıkları anlaşılmaktadır. Kemer nahiyesine bağlı 13 köy ve 12 mezraa bulunduğu görülmektedir.

2. Keferdiz Nahiyesi

Kartal (Sof) dağının kuzeyinde bugünkü Sakçagözü'nün bulunduğu alan içerisinde yer alan Keferdiz nahiyesi eski bir yerleşim birimi olup, bugün bu alanda Sakçagözü adıyla anılan bir belde bulunmaktadır. Gerçi bu belde Keferdiz nahiyesinin bir kısmını teşkil etmektedir. Çünkü, Keferdiz nahiyesinin daha geniş sahaya yayıldığı târihi kayıtlardan anlaşılmaktadır³⁵. Keferdiz nahiyesine bağlı 13 köy ve 12 mezraa bulunmaktadır. Yine buradaki mezraa kayıtlarından bu nahiyenin düz bir arazi üzerine kurulmasından dolayı hububat ekimi yapılmaktadır. Nitekim eski çağlardan beri burada su kanallarının bulunması, bu bölgede sulu tarım yapıldığını ortaya koymaktadır.

3. Karahayıt Nahiyesi

Maraş kazasına bağlı bir nahiye olan Karahayıt, Maraş ovası ile Keferdiz arasında yer almaktadır. Bu nahiye de düz bir arazi üzerinde kurulmuş olup, hububat ekimi yapıldığı

³⁵ BOA, TT. 998, s.427-428.

gözlenmektedir. Karahayıt nahiyesine tâbi 23 köy ve 16 mezraa bulunduğu görülmektedir.

4. Aladinek Nahiyesi

Keferdiz nahiyesinin kuzeydoğusunda yer alan Aksu vadisi boyunca uzanan ve Pazarcık nahiyesinin doğusunda bulunan Aladinek nahiyesinin, diğer nahiyelerden farklı bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, diğer nahiyelerde sadece mezraa kayıtlarına rastlanırken, burada hem mezraa, hem de karye kayıtlarına rastlanmaktadır. Bu durum bize göstermektedir ki, Aladinek nahiyesinin arazi yapısının dağlık olmasına rağmen tarıma elverişli ovalara sahiptir. Bu nahiyeye bağlı 13 köy ile birlikte 33 mezraa kayıtlı bulunmakta idi.

5. Pazarcık Nahiyesi

Maraş kazasının güneydoğusunda yer alan ve Keferdiz nahiyesinin kuzeydoğusunda Aksu vadisi boyunca uzanan Pazarcık nahiyesi, dağlık bir arazi yapısına sahip olmakla birlikte, Aksu ırmağının takip ettiği vadi boyunca tarıma elverişli alanlar üzerinde bulunmaktadır. Engizek Dağlarından çıkıp bu bölgeden geçen Aksu ırmağı bu toprakları verimli hale getirmiştir. Pazarcık nahiyesi bugünkü Kahramanmaraş iline bağlı Pazarcık ilçesinin sınırlarına tekabül etmektedir. Pazarcık nahiyesine bağlı 26 köy ve 21 mezraa mevcuttur.

6. Güvercinlik Nahiyesi

Bugünkü Adana-Gaziantep karayolunun güneyinde, Hatay'ın Hassa ilçesine kadar olan bölge içerisinde yer alan Güvercinlik³⁶ nahiyesinin geniş bir arazi üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır. Daha sonraki dönemlerde buraya Türkmen

³⁶ Yalnız buradaki Güvercinlik Nahiyesi ile bugünkü Ceyhan nehrinin kıyılarında Tekir civarında bulunan bol su kaynaklarından dolayı Maraşlı piknikçilerin akınına uğrayan Güvercinlik ile karıştırılmamalıdır.

aşiretlerinin iskân edilmesiyle bu nahiyeye kaza konumuna gelerek, Tekak ve Kargulık nahiyelerini içine alacaktır. Nahiyeye bünyesinde 45 köy ve 46 mezraa bulunmaktadır.

7. Göynük Nahiyesi

Ahırdağı ve Engizek dağları ile Gölbaşı çukur alanı içerisinde yer alan Göynük nahiyesi, Maraş sancağının sınırını oluşturmaktaydı. Zaten daha önceki dönemlerde de bu yer sınır bölgesi olmasından dolayı bu durumunu muhafaza etmekteydi. Göynük nahiyesi 6 köyden müteşekkildi.

8. Tekak Nahiyesi

Maraş kazasının güney kısmında yer alan Tekak nahiyesine bağlı 3 köy ve 26 mezraa bulunmaktaydı. 1526 tarihli defterde mezraa kayıtlarına da rastlanmaktaysa da bunlar bu nahiyeye bağlı köylerin ekinlikleri olduğundan idârî bakımdan pek ehemmiyet arzetmemektedir.

9. Kargulık Nahiyesi

Güvercinlik ile Tekak nahiyelerinin bulunduğu bölge içerisinde yeralan Kargulık nahiyesi de diğer adı geçen nahiyelerin özelliklerini yansıtmaktadır. Kargulık nahiyesi 12 köy ve 11 mezraa'dan oluşmaktadır. Bu tarihlerde Maraş kazasına bağlı bulunan Kargulık nahiyesi daha sonra 1563 yılında ihdas edilen Güvercinlik kazasına Tekak ile birlikte bağlanacaktır.

10. Haruniyye Nahiyesi

Maraş kazasının güneybatısında, Kars kazasıyla sınır oluşturan Haruniyye nahiyesi, Maraş ile Anavarza arasındaki tepelik bir arazi üzerine kurulmuştur. Eski dönemlerde Arap-Bizans sınırı olması hasebiyle önemli bir yerleşim birimidir. Haruniyye nahiyesine sadece 3 köy ve 60 mezraa bağlı bulunmaktadır. Bu köylere bağlı çok sayıda mezraanın

bulunması, bu nahiye'nin geniş bir araziye sahip olduğunu gösterir.

11. Andırın Nahiyesi

Maraş kazasının doğusunda yer alıp, Kars kazasıyla sınır oluşturan Andırın nahiyesi merkeze olan uzaklığı, coğrafi bakımdan farklılığı sebebiyle, Maraş sancağı içerisinde ayrı bir statüye sahiptir. Arazi yapısının dağlık ve hububat ekimine pek elverişli olmayışı sebebiyle genellikle yaylaklara rastlanılmaktadır. Ayrıca “*mezraa-ı der nahiye-i Andırın*” başlığı adı altında 76 mezraa kayıtlı olup, 1 tane de köy kaydına rastlanılmıştır.

12. Zeytun ve Fırnuz Nahiyeleri

Ceyhan nehrinin batısındaki Berit dağının güneyinde bulunan saha içerisinde yer alan Zeytun ve Fırnuz nahiyeleri birlikte kaydedilmiştir. Zeytun nahiyesi Berit dağının eteğinde yer alırken, Fırnuz nahiyesi biraz daha aşağı kısımda Fırnuz çayının kenarında yer almaktadır. Zeytun ve Fırnuz nahiyelerine 8 köy ile birlikte 35 mezraa bağlı bulunmaktadır.

13. Bayındır Nahiyesi

1526 tarihli tahrir defterinde Maraş kazasının nahiyeleri arasında yer alan Bayındır nahiyesinin Zeytun ve Fırnuz nahiyelerinin kuzeyinde olması kuvvetle muhtemeldir. Bayındır nahiyesine bağlı köy bulunmayıp, 38 mezraa mevcuttur.

II. Elbistan Kazası

1526 yılında Maraş sancağının ikinci büyük kazası konumundadır. Dulkadir vilâyetinin Osmanlı hâkimiyetine geçtiği ilk yıllarda Maraş ile birlikte bir sancak olan Elbistan, daha sonra bu statüsünü kaybederek kaza konumuna düşmüştür. Elbistan kazasına bağlı 8 nahiye bulunmaktadır.

“Nefs-i Elbistan” şeklinde geçen Elbistan şehri, kazanın tek merkezi durumundadır. Elbistan kazası hudûdları içerisinde Elbistan’dan başka “nefs” tabiriyle anılan Eshâbü’l-kehf’de yer almaktadır. Elbistan kazasında köy kayıtları bulunmayıp, Maraş kazasında olduğu gibi mahalle kayıtları bulunmaktadır. 1526 tarihli defterde Elbistan kazasına bağlı sadece 9 mahalle bulunmaktadır. Elbistan kazasına bağlı bulunan nahiyeler şunlardır: Elbistan nahiyesi, Sason nahiyesi, Sarsab nahiyesi, Aynü’l-Arus nahiyesi, Ahsendere nahiyesi, Hurman nahiyesi, Nurhak nahiyesi ve Nergele nahiyesi. Ayrıca bkz. Ek XIII.

1. Sason Nahiyesi

Elbistan kazasına bağlı bulunan Sason nahiyesi züema ve erbâb-ı timar sahiplerinin tasarruf ettikleri bir yerleşim birimidir. Sason nahiyesine tâbi 47 köy ve 28 mezraa bulunduğu görülmektedir.

2. Sarsab Nahiyesi

Elbistan ovası ile Hezanlı dağı arasında yeralan Sarsab nahiyesi, 26 köyü ve 32 mezra’ı içine almaktadır.

3. Aynü’l-Arûs Nahiyesi

Sarsab nahiyesinin doğu kısmında yeralan Aynü’l-arûs nahiyesine 15 köy ile birlikte 39 mezraa bağlı bulunmaktaydı.

4. Ahsendere Nahiyesi

Berit dağı, Ceyhan nehri ve Göksün çayı ile çevrili bir alanda yer alan Ahsendere nahiyesi, ırmak vadilerinin kenarında yer aldığı için tarım yapıldığı anlaşılmaktadır. Ahsendere nahiyesi 23 köy ve 33 mezraadan oluşmaktadır.

5. Hurman Nahiyesi

Hezanlı dağı ile batıdaki Tahtalı dağları arasındaki sahada yer alan Hurman nahiyesi, 20 köy ve 68 mezraadan müteşekkildi.

6. Nurhak Nahiyesi

Nurhak dağları ile güneyindeki Engizek dağları arasında bulunan ve ismini bu dağlardan alan Nurhak nahiyesine bağlı 11 köy ve 11 mezraa bulunmaktadır.

7. Nergele Nahiyesi

1526 tarihli tahrir defterinde Elbistan kazasına bağlı bulunan Nergele nahiyesine bağlı 20 köy olduğu görülmektedir.

III. Kars Kazası

Bugünkü Osmaniye'nin Kadirli ilçesinin sınırları içerisinde kurulan Kars kazası, Maraş sancağının güneybatısında yer alan bir yerleşim birimidir. Ancak, bu kazada, diğer kazalarda olduğu gibi nahiyelere ayrılmayıp, mahalle isimlerinin kayıtlı olduğu gözlenmektedir. Yine burada “nefs” tâbirinin geçmesi Kars'ın bir şehir statüsünde olduğunu gösterir. Ayrıca, bu kazada Maraş sancakbeyinin haslarıyla birlikte, timar ve zeamet kayıtları bulunmakla beraber cemaat isimleri de yer almaktadır. Kars kazasının mahalle sayısı 18 adettir. Kars kazasına bağlı nahiyeler şunlardır: Mağara nahiyesi, Çukak nahiyesi, Mektebin nahiyesi, Kars nahiyesi, Köstere nahiyesi ve Göksun nahiyesi. Aynca bkz. Ek XIV.

1. Mağara Nahiyesi

1526 tarihli tahrir defterinde Kars kazasına bağlı bulunan Mağara nahiyesine bağlı 1 karye bulunup, çok sayıda mezraa kaydı bulunmaktadır.

2. Çukak Nahiyesi

Kars kazasına bağlı bulunan Çukak nahiyesinde de diğer nahiyelerde görüldüğü üzere, mezraa kayıtları bulunmakta olup, sadece Çukak ismiyle bir köy kaydı görülmektedir.

3. Meklebin Nahiyesi

Kars kazasının nahiyeleri arasında yer alan Meklebin nahiyesinde hiçbir köy kaydı bulunmayıp, 57 adet mezraa kaydına rastlanılmaktadır.

4. Kars Nahiyesi

Kars kazasının merkez nahiyesi olan bu nahiye, kazanın yakın çevresini de içine alan bir nahiye-dir. Kars nahiyesine bağlı 13 köy ile birlikte 149 mezraa bulunmaktadır.

5. Köstere Nahiyesi

Kars kazasına bağlı bulunan Köstere nahiyesi Kars'ın yukarı kısımlarındaki Andırın taraflarında olması gerekir. Çünkü, bu defterde “Karye-i Andırın” Kars nahiyesine bağlı gözük-mektedir³⁷. Bu nahiyede 6 köy ile 86 mezraa olduğu görülmektedir.

6. Göksun Nahiyesi

Bugünkü Kahramanmaraş'ın Göksün ilçesinin sınırları içerisinde yer alan Göksün nahiyesine Kanlıkavak karyesi bağlı olup, o da Şehsuvaroğlu Ali Bey zaviyesine vakfedilmiştir.

IV. Zamantu Kazası

Dulkadir Beyliği döneminde Karaman sınırını oluşturan Zamantu kazası Maraş'ın önemli kazalarından biri durumundadır. Zamantu kalesinin etrafında yer alan bu kaza aynı zamanda Kayseri-Maraş sınırını oluşturmaktadır. Maraş sancağının en yüksek kazası olan Zamantu, Zamantu suyu ile Aygörmez dağı arasında yer alan merkez nahiye ile birlikte

³⁷ BOA, 77. 998, s.537.

altı nahiyeye sahiptir. Zamantu kazasının nahiyeleri şu şekilde sıralanmaktadır: Hınzîrî ve G         nahiyeleri, Pınarbaşı nahiyesi,          nahiyesi, Zamantu nahiyesi ve          nahiyesi. Ayrıca bkz. Ek XV.

1. Hınz  r   ve G         Nahiyeleri

Hınz  r dağı   vresinde yer alan Hınz  r   nahiyesi, Zamantu kazasına bağlı bir nahiye olup, nahiye'ye bağlı 12 karye ile birlikte 7 mezraa bulunmaktadır. Aynı zamanda bu nahiye G         nahiyesiyle birlikte kaydedilmiş olup, G        'e bağlı G         karyesinin Kayseri kazasına bağlı olduğu ve burada Medine-i Münevver'e ait vakıf kayıtları bulunmaktadır.

2. Pınarba   Nahiyesi

Tahtalı dağları ile Zamantu suyu arasındaki bölgede yeralan Pınarba   nahiyesi önemli yollar üzerinde bulunan bir yerleşim birimidir. Pınarba   nahiyesi 8 köy ve 44 mezraadan müteşekkildir.

3.          Nahiyesi

Zamantu kazasının nahiyeleri arasında yeralan          nahiyesi 13 k  y   içine almaktadır.

4. Zamantu Nahiyesi

Zamantu kazasının merkez nahiyesi olan, bu nahiye 1526 tarihli tahrir defterinde "Nahiye-i Kal'a-i Zamantu" şeklinde kaydolunmuştur. Burada Zamantu kalesinin nahiye ile birlikte adının geçmesi nahiye'nin kale etrafında yeraldığını göstermektedir. Zamantu nahiyesine bağlı 20 köy ve 37 mezraa olduğu görülmektedir.

5.          Nahiyesi

Zamantu suyu, Aygörmez dağı ile Korumaz dağı arasında bulunan          nahiyesine bir köy bağlı bulunmaktadır.

c) 1527 Tahririne Göre İdârî Taksimat

1527 tarihli Maraş tahrir defterindeki bilgilere göre Dulkadir vilâyeti Maraş, sancağından oluşmakta ve bu sancağa bağlı nahiyeler bulunmaktadır. Bu dönemde Elbistan sancaklık vasfını kaybedip kaza konumuna düşmüş olup, Maraş'ta sancak olarak Karaman beylerbeyiliğine bağlı görülmektedir³⁸.

Bu defterde³⁹, Maraş sancağına bağlı nahiyelerin adları yer alırken, bu nahiyelere bağlı köy ve mezraalar yazılmayarak -daha önceki defterde (TT. 124) olduğu gibi- has, zeamet ve timar kayıtları bulunmaktadır. Daha önceki defterlerde adı geçen nahiyeler buraya aynen yazılırken, bunlara ilave olarak Hısn-ı Mansur nahiyesi göze çarpmaktadır.

³⁸ TSMA, D.5246.

³⁹ BOA, TT. 142.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEYLERBEYLİKTE İSKAN VE YERLEŞME

1. Beylerbeylikte Osmanlı Dönemindeki Yerleşme Özellikleri

1071 Malazgirt zaferiyle Türklere Anadolu kapıları açılmış, böylece Türkler Anadolu'nun iç kısımlarına kadar ilerleme imkânı bulmuşlardır. Maraş bölgesi de ilk defa 1085 yılında Emir Buldacı tarafından fethedilerek Türklerin hâkimiyetine girmiştir. Bu bölge Türkler tarafından fethedildiği zaman, Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, burada az bir Türk nüfusu bulunmaktaydı. Bu sebeplerden dolayı bu bölge daha XII. yüzyılda Türkleşmiş bulunuyordu. Türklerin bu bölgeye gelişiyle birlikte yerli gayr-ı müslim unsurlar bazı şehir merkezlerinde ve köylerinde toplanmaya başlamışlar; Türkler ise onların terkettikleri birçok köye yerleştikleri gibi, nüfus bulunmayan arazilere de yerleşerek yeni köyler kurmuşlardır. Türklerin bu bölgeye yerleşmesiyle birlikte eski yerleşim yerlerinin bazılarının adları değişirken, bazıları da aynen kalmıştır. Türklerin bu bölgeleri fethiyle birlikte Selçuklu hâkimiyetine giren Maraş ve havalisi uzun bir süre Selçuklular tarafından yönetildikten sonra, bu

devletin yıkılmasıyla birlikte, bu bölge Oğuzların Bozok koluna mensub Dulkadir Türkmenlerinin eline geçmiştir.

XIV. yüzyılın ilk yarısında Dulkadir Türkmenlerinin bu bölgeye tamamen yerleşmesiyle, kesif bir Türk nüfusu oluşmuş ve yerleşim yerlerinin büyük çoğunluğu Türkçe adlarla anılmaya başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde hızla artan Türk nüfusu XVI. yüzyılda yer adlarında iyice belirginleşmiştir. Osmanlı döneminde Maraşa Mısır'dan getirilmiş aileler vardır. Yine aynı dönemde Doğu Bayazıd'dan bir gurup aile getirilmiş daha önceki hizmetlerinden mütevellid burada idârecilik verilmiştir. Bu aile getirildiği bölgenin adına binâen zamanla Bayazıdlı adını almıştır. Güçlenmiş, gücü giderek büyümüş, bölgede Osmanlının temsilcisi olmuştur. İki aile XIX. Asrın ortalarına kadar hep kavgalı olmuştur. Aralarındaki sınır hattı da Kanlıdere'dir. Kavgalar Maraş'ta huzur nâmına bir şey bırakmamıştır. Yer yer tahribine de sebebiyet vermiştir. Özellikle Maraş'ın doğu tarafında Dulkadirlılar, batı tarafında ise Bayezidlilerin hâkim olduğu ve bunların sürekli mücadele halinde bulunduklarını ve bu mücadelenin II. Mahmud devrine kadar devam ettiği bildirilmektedir¹.

Dulkadir Beyliği döneminde olduğu gibi, Osmanlı hâkimiyetinin tesis edildiği sıralarda da, bu bölgede büyük bir Türkmen aşiretinin varlığına şahit olmaktadır². Bunun neticesi olarak buradaki iskân merkezlerinin adları hep Türkmen aşiretlerinin isimlerini taşımaktadır. Mesela: Beşenlü, Karamanlu, Nacarlı, Dadaşlu, Orçanlı, Ceritlü, Avşarlu, Karacalu vs. gibi. Bunun yanısıra şahıs adlarını taşıyan yerleşim birimlerinin bu bölgede bulunması eski Türk geleneğinin buralara yansımadır. Burada şahıs adlarıyla anılan köylerin, bu bölgeye gelen Türkmen aşiretlerinin

¹ Besim Darkot, "Maraş" /A, VII. 312.

² BOA, TT. 402, s.177.

reisleri tarafından kurulduğu ve bunun sonucu olarakta onların adıyla anıldığı sanılmaktadır.

Dikkati çeken diğer bir husus ise; Türk fethinden önce gayr-ı müslim unsurlarla meskûn yerlerin, muhtemelen buranın halkının dağılmasıyla, zamanla müslümanlar tarafından iskân edilmiş olmasıdır. Bu tür yerleşim birimlerinin adları Türk fonetiğine uydurulduğu veya yerine yeni Türkçe adlar verildiği gibi, eski adlarını muhafaza ederek günümüze kadar gelenler de vardır. Mesela: Eski bir Ermeni yerleşim birimi olan Fırnuz'un günümüze kadar gelmesi gibi.

Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan bu bölgede yaşayanların büyük çoğunluğunu, Dulkadır Beyliğinin bakiyyesi durumunda olan konar-göçer Dulkadırlı Türkmenlerinin oluşturduğu görülmektedir. Nitekim 69.481 hâne (yaklaşık 350.000 kişi)'yi bulan Dulkadır vilâyetinin toplam nüfusunun 48.665 hanesini (yaklaşık 245.000 kişi) konar-göçer Dulkadır Türkmenleri oluştururken, 18.158 hânesi yerleşik müslüman ve 2631 hanesini de hıristiyanlar oluşturmaktaydı. Ayrıca, vilâyet sınırları içerisinde 523 köy, 3412 mezraa, 62 çiftlik, 64 kışlak ve 35 yaylak bulunmaktaydı³.

Bu bölgenin 1522 senesinde Osmanlı hâkimiyetine girmesinden bir müddet sonra tahririne başlandığı, binlerce köy ve mezra'nın nüfus ve arazisinin sayılıp, hâsılat ve vergilerinin tesbitinin yapıldığı, ayrıca timar sisteminin de tesis edilerek idârî teşkilâtın kurulduğu anlaşılmaktadır. İlk tahrir 1523 yılında gerçekleşmiş olup, sadece Elbistan ve Maraş livâlarındaki timar tevcihlerini içine almaktadır. 1527 yılına ait tahrir ise, Maraş sancağı ile birlikte Elbistan kazasındaki timarları hâvi olup, Maraş kazasına bağlı nahiyeler yer almaktadır. Bu iki defterde Osmanlı dönemindeki yerleşme özellikleriyle ilgili çok az bilgi

³ BOA, 77. 998, s.408. Ayrıca bkz. Ek III.

bulunmaktadır. Esas bilgiyi 1526 tarihli olduğu tahmin edilen⁴, 998 numaralı icmal defteri ve büyük çoğunluğu çürümüş olan 402 numaralı mufassal tahrir defterinde bulabilmekteyiz. Ayrıca, H. 947/M.1540 tarihini taşıyan Elbistan kazasının tahririni içeren 419 numaralı bir defter vardır ki, muhtemelen bunun müsvedde defteri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, bu defterde birçok karalamalar ve iptaller bulunmaktadır.

Osmanlı taşra teşkilâtının temel birimlerini oluşturan eyâletler sancaklara, sancaklar herbirinin başında birer “kadı”nın bulunduğu “kaza” adı verilen yönetim birimlerine ayrılmış, olup, kazalar da idârî ve coğrafi sınırlarla çevrili bölgelere ayrılmış bulunan köylerin oluşturduğu nahiyelerden teşekkül etmekteydi. Ancak, nahiye tâbiri, yukarıda izah edildiği gibi sadece kazanın bir parçası olmayıp, bazı durumlarda bir livâ’yı veyahut da bir livânın parçasını da ifade etmekteydi⁵. Dulkadir beylerbeyliğindeki nahiyelerin ise, kazanın idârî bir birimi olduğu tahrir defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Dulkadir beylerbeyliğinin hâkim olduğu saha çok geniş bir coğrafi mekana yayılmış olduğundan, buraya bağlı bulunan sancakların ve kazaların tamamı tek bir deftere kaydedilmeyip, sadece ilk taksimatta yer alan Maraş ve Elbistan tahrir defterlerinde kayıtlı bulunmaktadır. Dulkadir beylerbeyliğine ait ilk tahrir defteri olduğunu tahmin ettiğimiz 402 numaralı tahrir defterinde Maraş sancağı ile birlikte Elbistan kazasına bağlı bulunan nahiyelerin adları yer almaktadır. Ancak defterin büyük bir kısmı çürümüş olduğundan buradaki yerleşim birimlerinin adlarının tamamını tesbit edemedik. Ancak bu defterden önce hazırlanan 998

⁴ Nejat Göyünç 998 numaralı tahrir defterinin tarihini s.50’deki bir kayıttan 932/1526 olarak tesbit etmiştir.

⁵ Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989. s.110.

numaralı icmal defterindeki bilgilerden yola çıkarak yerleşme özellikleriyle ilgili bilgiler edinmeye çalışacağız.

Dulkadir beylerbeyliğinin paşa sancağı olan Maraş livâsı, Ahırdağının güney eteğinde, Antakya, Halep, Adana ve Antep'ten gelip iç Anadolu'ya geçen yolların kavşak noktasında bulunan önemli bir yerleşim birimidir. Maraş sancağına kayıtlı bulunan 4 kaza ve bunlara bağlı 34 nahiye bulunmaktadır. Bunlardan Maraş kazasının 14, Elbistan kazasının 8, Kars ve Zamantu kazalarının ise, 6 nahiyesi bulunmaktadır. Daha sonraki dönemlerde bu idârî ünitelerde ufak tefek değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Maraş sancağının merkez kazası, 1526'da 14, 1532'de ise, eski nahiyelere Hısn-ı Mansûr nahiyesinin de ilâvesiyle bu sayı 15'e çıkmıştır.

Selçuklular zamanında Türkleşmeye başlayan bu bölgenin, daha sonraki dönemlerde de bu durumunun devam ettiği XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Maraş ve diğer bölgelere gelerek yerleşen Türkmen grubları, eski iskân mahallerine yerleştikleri gibi, yeni yeni iskân mahalleri de tesis etmişler ve buralara Türkçe ad koymuşlardır.

Bunun dışında, tabiat şartlarını hatıra getiren isimleri taşıyan nahiye ve köyler de bulunmaktadır. Özellikle bunların yerleşim biriminin coğrafi hususiyetlerini göstermesi bakımından önemli olduğu gibi, hem de bu yerleşim birimlerinin hangi coğrafi mekan üzerinde kurulduğunun bilinmesine yardımcı olurlar ve bu adlarla anılırlar. Mesela: Hurman çayının kenarında kurulan Hurman nahiyesi ismini bu çaydan aldığı gibi, aynı şekilde Nurhak dağının eteklerine kurulan Nurhak nahiyesi de ismini bu dağdan almaktadır. Yine, Çukurhisar, Körsulu, Çatalgöz, Pınarbaşı, İncesu ve Çobanpazarı tabiat isimlerini aksettiren yerleşim birimleridir.

Maraş sancağı ve Elbistan kazası dâhilinde yörük yerleşmeleri neticesi meydana gelen yerleşme merkezlerinin

dışında, isimlerini dinî vasıfları haiz şahıslardan alan yerleşim birimlerinin de, çok miktarda olduğu gözlenmektedir. Mesela: Yusuf Hacılu, Ahmed Hacılu, Haydar Hacılu, Karaca İshak v.s. gibi. Bazı şahısların isimlerini taşıyan köylerin mevcut olduğu görülmektedir. Aynı durum Maraş sancağı ve Elbistan kazasında mahalle yerleşmelerinde de mevcuttur. Mesela: Maraş'ın mahalleleri, Alâüddevle Bey, İskender Bey, İsa Divanlu⁶ gibi şahıs isimleriyle birlikte, Türkmen aşiretlerinin adını alan mahalleler de bulunmaktadır. Mesela: Pehlivânlu, Beşenlü, Akçakoyunlu⁷ gibi. Aynı şekilde dinî vasıfları haiz şahısların oluşturduğu mahallelere de rastlanmaktadır. Mesela: Mahalle-i Mehmed Baba, Ümmet Baba, Hacı Hasanlu, Hacı Kaplanlu⁸ v.s. gibi. Bilindiği üzere Türk-İslam şehirlerinin temel unsurunu mahalle oluşturmakta, umumiyetle bu mahalleler bir mescidin etrafında oluşan birkaç evden meydana gelmekteydi⁹. Bu şekilde hemen her mahallede bir mescid bulunmakta ve o mahalle mescidin ismini taşımaktaydı. Mesela, Mahalle-i Mescid-i Mustafa, Mahalle-i Camî-i Eslemiz¹⁰. Elbistan'da Alâüddevle tarafından yaptırılan camî, "Mahalle-i Camî-i Şerif Alâüddevle Bey" diye anılmaktadır.

Diğer taraftan, mahallenin kurulup gelişmesinde önemli rolleri olduğu bilinen zaviyelerin bazı mahallelerin teşekkülünde de etken olduğu anlaşılmaktadır. Mesela: Mahalle-i Zâviye-i Baba Ümmet vs. gibi.

Maraş ve Elbistan'daki mahallelerde dikkati çeken diğer bir hususta bazı mahallelerin esnaf teşekkülleri tarafından oluşturulması ve onların adıyla anılmasıdır. Mesela Boyacı, Ekmekçi, Çerçici, Urguncu, Tabakhâne gibi meslek

⁶ BOA, TT. 402, s.751, 760.

⁷ BOA, TT. 402, s.762-763; BOA, TT. 419, s.321.

⁸ BOA, TT. 419, s.344.

⁹ Emecen, *Aynı eser*, s.47.

¹⁰ BOA, TT. 419, s.346.

gruplarının oluşturduğu mahallelere de rastlanmaktadır. Her esnaf grubunun bir mahallesi bulunmakta ve o mahalle onların adıyla anılmakta idi. Bunlara ilâve olarak Dulkadir Beylerbeyiliği sınırları içerisinde doğrudan doğruya yörük cemaatlarının adını taşıyan köy ve mezraalara da rastlanılmaktadır. Mesela: Karamanlu köyü, aynı adı taşıyan Yörük cemaatinin ismini aldığı gibi, bu cemaata mensûb yörüklerde, bu köyde oturmakta olup, yaylakları Binboğa dağındadır.

Osmanlı devrinde, konar-göçer bir hayat tarzı içerisinde bulunan yörüklerin bir müddet için (kışlak veya yaylak) gelip oturdukları “geçici iskân mahalleri” bulunmaktaydı. Bunlara konar-göçer denilmesinin sebebi onların göçebelerden farklı olarak kışlaklarında az miktarda da olsa ziraatle uğraşmaları dolayısıyla bu ad verilmiştir¹¹. Bu yörük teşekküllerinin sürekli yer değiştirerek köylerde kışlayıp, yaz mevsiminde ise yaylaklara çekildiği bilinmektedir. Ancak bazı durumlarda bunlar, aynı köyde kışlayıp ziraat ettikleri gibi, yine ziraat ettikleri yerde yayladıkları da görülmektedir¹². Bu bölgede bulunan Türkmen aşiretlerinin kışlakları ve yaylakları ziraat edip etmedikleri bölgelere göre değişmekte idi. Bazen ziraat yaptıkları yerlerde yayladıkları gibi, bazı durumlarda da kışlaklarında ziraat etmekteydiler¹³. Aynı şekilde kışlaklarında ziraat edip, aynı yerde yaylayan yörüklerle de rastlanmaktadır¹⁴. Burada dikkati çeken diğer bir husus, yörüklerin sadece hayvancılıkla uğraşmayıp, ziraatle de

¹¹ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s.14.

¹² BOA, TT. 402, s.171.

¹³ “Cemaât-ı Dişıkarcıcalu tâife-i Anamuslu yörüklerinden olub Anamus kenarında kışlarlar ziraat iderler yine ziraat itdükleri yerde yaylarlar”. (BOA, TT. 402, s.171)

¹⁴ “Cemaât-ı Kuratlı tâbi-i tâife-i Orçanlı tâife-i Agaslu Güğercinlikde kışlayub yine kışlakların üzerinde yaylarlar”. (BOA, TT. 402, s. 178)

meşgul olmalarıdır¹⁵. Ayrıca bu bölgeye diğer vilâyetlerden çok sayıda yörük cemaatlerinin iskân edildiği XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır¹⁶.

Dulkadır beylerbeyliğinde Osmanlı devletindeki yerleşim özelliklerinden bir tanesi de Türk nüfusunun yanı sıra, gayr-ı müslim unsurların da bulunmasıdır. Ancak bunların Türklerin meskûn olduğu yerlerde bulunmayıp, ayrı yerleşim birimlerinde yaşadıkları gözlenmektedir. Daha önce Zeytun ve Fıruz nahiyelerinde bulunan Ermeni nüfus aynen yerlerinde kalırken, daha sonra Maraş sancağına ilâve olunan Hısn-ı Mansûr nahiyesinde Ermeni nüfusu göze çarpmaktadır. Hatta, Hısn-ı Mansûr nahiyesinde “Mahelle-i Ermeniyân” adıyla kayıtlı bir mahalle bulunmakta olup, 79 kişilik bir nüfusa sahip olduğu tahrir defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır¹⁷.

Aynı şekilde Hurman nahiyesine bağlı Çoğulhan köyünde 300 kişilik bir Ermeni cemeatine rastlanılmaktadır¹⁸.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Maraş ve Elbistan bölgesine Türkmen aşiretlerinin iskân edilmesiyle birlikte kesif bir Türk nüfusu oluşmuş, bunun neticesi olarak yerleşim birimleri Türk şehircilik anlayışına uygun bir şekilde gelişerek, dinî, meslekî, coğrafi bir şekilde adlandırılmış ve bu durum XIX. yy’a gelinceye kadar devam etmiştir.

¹⁵ “Cemaât-ı Ekberlüce tâbi-i tâife-i mezbûre Maraş nahiyesinde Ekberlüce nâm-ı yerde kışlayub ve ziraat idüb Ahurdağında yaylarlar”. (BOA, TT. 402, s.568)

¹⁶ “Cemaât-ı mezbûre tâife-i mezbûr Diyarbekir vilâyetinden gelmişlerdir”. (BOA, TT. 402, s.346)

¹⁷ BOA, TT. 419, s. 355.

¹⁸ BOA, TT. 419, s. 241-242.

2. Şehir ve Kasabalar

“Şehir” veya “kasaba” tâbiri değişik şekillerde kullanılmakla birlikte ziraî kriterin yanında, başka istihâl faaliyetlerinin yapıldığı hukukî bakımdan ise, belirli bir statüye sahip toplanma merkezlerini ifade etmektedirler¹⁹. Ekseriyetle bir kadiyla birlikte, mülkî-askerî idarecilerin yönetiminde bulunan Osmanlı şehri, tahrir defterlerinde “nefs”, “şehir” ve “kasaba” şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte bu ıstılahlar, bölgelere göre değişiklik gösterip, hangi yerleşim birimlerinin şehir veya kasaba sayılabileceği hususu tam olarak açıklanamamaktadır. Bu konuda nüfusun da önemli bir etken olmadığı söylenmektedir²⁰. Aynı şekilde defterlerde geçen “şehir” kelimesinin tam manasıyla şehri yansıtmadığı gibi, “kasaba”nın da bir idârî merkezini tarif etmediğinden dolayı bu mesele açıklığa kavuşturulamamaktadır. Bundan dolayı bu ıstılahların birbirinden tamamen ayrı merkezleri ifade etmediği belirtilerek, tahrir defterlerindeki “nefs” tâbirinin ise; o yerleşim biriminin nüfus durumunun fazla olup olmaması veya iktisadî ve ticarî durumu ile de alakalı olmadığı vurgulanmaktadır.

Gerçek anlamda ise “nefs” tâbiri, Osmanlı tahrir defterlerinde hem nüfus, hem de iktisadî bakımdan büyük şehirler için kullanılırken, aynı zamanda nüfusu az ve ziraatle meşgul olan küçük yerleşim birimlerini de ifade etmektedir. Yâni, “nefs” tâbirinin kullanılışı ne şehrin nüfusunun az veya çok olmasına bağlı olup, ne de şehrin iktisadî durumu ile alakalı gözükmemektedir²¹. Aynı şekilde, bir yerde kadının da bulunması oranın “nefs” olarak

¹⁹ Emecen, *Aynı eser*, s. 46.

²⁰ Emecen, *Aynı eser*, göst. yer.

²¹ Emecen, *Aynı eser*, göst. yer. Meselâ: XVI. asrın ilk yarısında Dulkadir beylerbeyliğinin paşa sancağı konumunda bulunan Maraş “nefs” olarak gösterilirken, ondan nüfus ve iktisadî bakımından daha küçük olan Andırın nahiyesi de “nefs” olarak kaydedilmiştir. (BOA, TT.998, s. 438)

zikredilmesini gerekli kılmamaktadır²². Bu bakımdan tahrir defterlerinde görülen bu belirsizlik, “nefs” ile ifade edilmeye çalışılan kasaba veya şehrin arasında bir fark olmadığına ve bu iki tâbirin aynı şeyi ifade ettiği şeklinde yorumlanabilmektedir²³.

XVI. asırda, kalesi, hanları, hamamları, bedesteni, dükkanları, çarşısı, değirmenleri, idare binaları, ibadethaneleri ve medreseleriyle başta beylerbeyi ve diğer askerî-mülkî amirleriyle tam bir şehir hüviyetinde bulunan Maraş, muhtelif mahallelerden oluşmaktaydı. Türk-İslam şehircilik anlayışına göre mahalleler, bir mescidin etrafındaki birkaç evden meydana gelmekteydi²⁴. Bundan dolayı mescidin merkez olarak kabul edilmesi mahallede görevli bulunan imamın fonksiyonunu ortaya koymakta, böylece mahalle kethüdalarının ve yiğitbaşılarının imamın yanında yer aldığı belirtilmektedir²⁵. Aynı zamanda mahalleler vergi kontrolü açısından da büyük önem arz etmekte olup, şehir halkının vermekle yükümlü olduğu avarız vergileri de buralarda toplanmaktadır.

XVI. yy. idâri teşkilâtında mahalleler, şehirlerin idaresinde en küçük ve temel üniteyi meydana getirmekteydiler. Mahallenin idâri merkezi, dinî ibadetlerin yapıldığı aynı zamanda mahalle mensuplarının her türlü meselelerinin konuşulduğu ve imamların hazır bulunduğu camidir. İmamın vazifesi dinî-beledî ve asayiş işlerine bakmak olduğu gibi aynı zamanda devlet ile mahalle halkının irtibatını

²² Emecen, *Aynı eser*, s.47. Kazai bir statüye sahip olupta, belli bir “nefs”i bulunmayan idâri bölgelerin olduğu bilinmektedir. Mesela: Maraş sancağına bağlı merkez kaza ile birlikte Elbistan ve Kars kazalarının belli bir “nefs”i bulunurken, Zamantı kazasının “nefs”i bulunmamaktadır (BOA, TT. 998, s. 546).

²³ Emecen, *Aynı eser*, göst. yer.

²⁴ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütleniminin Fiziki Yapıya Etkileri”, *Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, s. 104.

²⁵ Emecen, *Aynı eser*, s. 47.

sağlayarak, cemaatına devletin emirlerini tebliğ etmekten ibaretti. Dolayısıyla camiler veya mescidler o mahalle halkının hem dinî ve hem de dünyevî işlerinin görüldüğü mekanlardı²⁶. Yâni burada caminin ibadet dışında sosyal fonksiyonu da bulunmaktaydı. Bir mahallenin camiinde veya mescidinde imamlık yapacak kimsenin, ancak o mahalle halkının tasvibini almasıyla bu görevi yapabileceği eğer o camiin veya mescidin vakfı yoksa imamın maaşının mahalle sakinleri tarafından ödendiği bilinmektedir²⁷.

Yukarıda görüldüğü üzere şehrin en önemli ictimâî ve fiziki unsurunu teşkil eden mahalleler genellikle birbirini tanıyan ve aynı inanca sahip insanların oluşturduğu bir yerdir. Nitekim Dulkadir beylerbeyiliğinin merkezini oluşturan Maraş şehri 53 mahalleden oluşmaktadır²⁸. Elbistan kazasında ise; 9 mahalle bulunmaktadır²⁹. 1532 yılında ise, Maraş ve Elbistan'ın mahalle sayısında bir değişme olmadığı gözlenirken, ancak 419 numaralı tahrir defterinde Elbistan'ın mahalle sayısının bir artarak 10 mahalleye ulaştığı görülmektedir.

Bilindiği gibi şehirlerin en önemli muhitlerini kaleler oluşturmaktadır. Dört tarafı surlarla çevrili bulunan kaleler, şehirlerin vazgeçilmez unsurları olmakla birlikte şehrin büyüyüp gelişmesinden önemli rol oynamaktadırlar. Maraş şehrinin de buna benzer bir gelişme göstererek yerleşmenin kale çevresinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum herhangi bir saldırıya karşı mahalle halkının hemen kaleye sığınarak korunma düşüncesinden ileri gelmektedir. Maraş kalesi de Hititler tarafından şehrin korunması amacıyla inşa edilmiştir. Gerçekten Maraş şehri Ahırdağının eteklerinde ve kalenin

²⁶ Hüseyin Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livası*, I, İstanbul 1988, s.120.

²⁷ Osman Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul 1936, s. 3 vd.

²⁸ BOA, TT. 998, s. 418-419. Ayrıca bkz. Ek IV.

²⁹ BOA, TT.998, s. 468. Ayrıca bkz. Ek V.

etrafında kurulmuştur. Zamanla yeni mahalleler kurulup Maraş şehri meydana getirilirken birkaç mahalle ismi hariç, hemen hemen bütün mahalleler isimlerini bir cami veya mescidden almışlardır. Şehrin Türkler tarafından ilk iskânından sonra yine Türkmen aşiretlerinin bu bölgeye gelerek yeni mahalleler inşâ ettikleri görülmektedir. Bu mekânlarda zâviye ve mescid adıyla anılan yerlerin bulunması bu hususu kuvvetlendirmektedir. Ayrıca, mahallelerin oluşumunda meslek gruplarının etkisi olduğu gözlenmektedir.

Maraş'ın şimdiki mevkii geç dönemdir. Böyle iken bile en merkezî yerde büyük bir câmi vardır. Adı Ulu Cami'dir. Şehrin gelişimi Pınarbaşı suyunun götürülebildiği yerler itibâriyledir. Bunun dışındaki yerleşim yerleri mevziî sular etrafındadır.

Maraş Osmanlıya katılmakla berâber Osmanlı memâlikinin neredeyse orta yerinde kalmıştır. O bakımdan düşmana karşı surlarla savunma ihtiyacı kalmamıştır. Kale de zamanla yerleşim alanı hâline gelmiştir. Ancak gerek ilk yerindeyken ve gerekse Karamaraştayken etrafında koruyucu surlar vardır. Müslümanlar elindeyken de merkezî sistemlidir.

Maraş'taki mahallelerin adlarının doğmasında kabileler, yerleşim yerinin asıl adı, mahalledeki meslek temerküzleri, komutan adları etkilidir. Sarayaltı, Tekke, Kayabaşı, Şazibey vs. gibi.

Yukarıdan beri hususiyetlerini saymaya çalıştığımız Maraş şehrinin mahallelerinin tamamını tesbit edemedik. Şehir tarihi ile ilgili bilgilerin bulunmasında tahrir defterlerinin önemli bir boşluğu doldurduğu bilinmektedir. Bu defterler diğer eserlere ihtiyaç hissettirmeyecek derecede XVI. asırdaki şehrin mahallelerini demografik durumlarını ve şehir içerisinde bulunan tarihî eserlerle birlikte abidelerin hangi mahallelerde bulunduğunu göstermektedir. Bunun

neticesi olarak şehrin fiziki durumu ile beraber diğer hususiyetlerini de ortaya koymaktadır³⁰. 1526 yılına ait tahrirde Maraş'ın 53, Elbistan'ın 9 mahallesi olduğunu söylemiştik. Ancak daha sonraki döneme ait tahrir kayıtlarının çürümüş olması hasebiyle mahallelerin ismi tamamen tesbit edilememekle birlikte bir kısmının adları okunabilmektedir. Yine bu mahalleler daha önceki kayıtlarda olduğu gibi camii, mescid ve cemaat adları ile anılmaktadır.

Maraş sancağında kayıtlı bulunan dört kaza ve 34 nahiye mevcut olup, bütün bu saha içerisinde 523 köy ve 3412 mezra bulunmaktadır³¹. Yerleşmeleri kent ve kır yerleşimleri diye ikiye ayırırsak sancak içerisinde beş şehir özelliğine sahip yerleşim biriminin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar sancak merkezi olan Maraş, Andırın, Elbistan, Kars ve Göksun'dur. Bu şehir yerleşim birimlerini kır yerleşim birimlerinden ayıran özellikler, ekonomik faaliyetlerdeki çeşitlilik ve toprağa bağlı olmayışlarıdır. Maraş, Elbistan ve Kars şehirlerinde mahalle kayıtları bulunmakta olup bunların daha küçük yerleşim birimleri olan Andırın ve Göksün şehirlerinde yörük cemeatlerinin kayıtları ile birlikte kıst-ı bazar ve bac-ı bazar vergi kayıtları bulunmaktadır. Burada geçen kıst-ı bazar ve bac-ı bazar vergisi, yalnız pazarlarda satılan eşyadan miktarına göre muayyen nispetlerde alınan bir muamele vergisidir³². Bu vergilerin bu yerleşim birimlerinden alınması bu şehirlerin bir "nefs" olduğunun göstergesidir. Çünkü, bir yerleşim biriminin "nefs" olmasında nüfus sadece ana etken olmayıp, ekonomik faktörler de önem arz etmektedir. Maraş, Elbistan ve Kars kazalarının nefis olarak kabul edilmesinin dışında, Andırın ve Göksün nahiyelerinin nefis olarak kaydedilmesinde bu unsurların etkisi olduğu söylenebilir. Nitekim adı geçen bu iki nahiyede kıst-ı

³⁰ Emecen, *Aynı eser*, s. 43.

³¹ BOA, TT. 998, s. 408.

³² Halil İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Sureti Defter-i Arvanid*, Ankara 1954, Giriş, s. XXVII.

bazar vergisinin alınması, bu yerleşim yerlerinde pazar kurulduğunun bir delilidir. Böylece nahiyelerde ekonomik yönden canlanmayı sağlayan panayırların kurulması bu yerleşim birimlerinin “nefs” olarak anılmalarını sağlamaktadır. Bu yüzden Andırın ve Göksun nahiyeleri “nefs” olma hüviyetini kazanmışlardır. Bunların dışında yerleşim birimlerinde çarşı, dükkan, bedesten, han-hamam, kervansaray, boyahane, tabakhane, gibi tarım dışı ekonomik faaliyetlerin bulunması, bu merkezlerin şehir olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca, Göksun nahiyesinde gümüş madeninin çıkartılması, ekonomik bakımdan bu yerleşim biriminin önemini artırırken, şehir olma özelliğini yansıtmaması bakımından önemlidir. Dulkadir beylerbeyliği sınırları içerisinde bulunan şehir ve kasabalarda büyük camii ve medreselerin yanı sıra müstakil zaviyelerde bulunmaktadır. Bilindiği üzere, XVI. asırda zaviye tâbiri, şehir, kasaba ve köylerdeki küçük tekkeleri ifade etmekle birlikte, ticaret ve seyahat yolları üzerinde kurulan misafirhane anlamlarına da gelmektedir³³. Zira Maraş ve Elbistan’da bulunan zaviyeler dinî fonksiyonlarını icra ederken, yol güzergahları üzerinde bulunması hasebiyle de misafir ağırlama görevini görmüşlerdir. Burada bulunan zaviyelerin büyük çoğunluğu Dulkadir Beyliği döneminde kurulmuş olup, Osmanlı döneminde de bu zaviyeler varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bunların arasında en önemlileri bugünkü Afşin ilçesinin 10 km kuzeydoğusunda yeralan “Ashab-ı Kehf” zâviyesidir ve bu bölgede kurulan ilk zaviyelerden biri olma hususiyetine sahip bulunmaktadır. Zamanla, bu zaviyelerin etrafında yeni iskân mahallerinin oluşması, zaviyelerin şehir inkişafındaki ehemmiyetlerini bir kez daha arttırmaktadır. “Ashab-ı Kehf” zaviyesi de böyle bir gelişme gösterip, kendisine bağlı 5 köy ile 9 mezra bulunup, bunlar bu zaviyenin vakıfları arasında yer almaktadırlar³⁴. Aynı şekilde Ashâb-ı Kehf’de 1 camii, 1

³³ Ahmet Yaşar Ocak, “Zâviyeler”, *İD*, XII (Ankara 1978), 258.

³⁴ BOA. 77.998, s.480-481.

medrese ve 1 kervansaray bulunduğu tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ashab-ı Kehf'in "nefs" olarak kabul edilmesinin esâs sebebi ise, burada uygulanan kıst-ı bazar ve bac-ı bazar vergilerinin uygulanmasıdır ki, bu durum adı geçen yerleşim biriminin şehir olarak addedilmesi için yeterli bir kanıt sayılabilir. Tahrir defterlerindeki kayıtlarda bu şehir - kutsal bir mekan olma özelliğinden olsa gerek- ayrı bir statüye tâbi tutulmuştur. Elbistan kazasına bağlı bulunan Efsus karyesi (bugünkü Afşin İlçesi) Ashab-ı Kehf vakıfları arasında yer almaktadır. Yine bu bölgede Ümmet Baba zaviyesi bulunmakta, bu zaviyenin etrafında bir mahalle teşekkül etmiştir³⁵. Sultan Melik Gazi'nin Zamantu kalesinin kurbunda zaviyesi bulunmakta olup, buradaki Yarukaş, köyünün tamamı bu zâviye'ye vakfedilmiştir³⁶. Aynı şekilde Elbistan'ın kurbunda bulunan Pınarbaşı nahiyesinde Ali Bey zaviyesine ait vakıflar bulunmaktadır.

Dulkadır beylerbeyiliği sınırları içerisinde Dulkadır Beylerine aid camii, medrese ve bunlara ait vakıflara rastlanmaktadır. Ancak bunların tamamını tesbit etmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü, bazı defterlerin çürümüş olması, bazılarının erken döneme aid olmaması bu durumu zorlaştırmaktadır. Fakat elde mevcut bulunan defterlerdeki kayıtlara göre Elbistan ve Maraş'ta bu şahısların eserlerine rastlanılmaktadır. Mesela: Alâüddeve medresesine aid vakıf kayıtlarında Maraş ile birlikte Elbistan'ın birçok köylerinde rastgelinmiştir. Buralarda bulunan köylerin mahsûlünün bir kısmı bazı zaviyelerin vakıfları arasında yer almakta³⁷, aynı şekilde dinî müesseselere ayrılan vakıflar aynen devam etmekte olup, "*Medine-i Münevvere*"ye ait vakıf kayıtları da

³⁵ BOA, TT.419, s.8.

³⁶ BOA, TT.998, s.575.

³⁷ "Zikrolan karyenin mahsulünün nısfı İbrahim Han zaviyesine vakf tayin olunmuştur". (BOA, TT.998, s.556)

bu defterde görülmektedir³⁸. Ayrıca Hısn-ı Mansûr nahiyesindeki köylerin bir kısmı da Şeyh Abdülmecid Erzincânî hazretlerinin zaviyesine vakfedilmiştir³⁹.

Bu bahsettiğimiz cami ve medreseler genellikle bulundukları mahallenin veya bânilerinin isimlerini taşımakta idiler. Ancak bu bölgede yerleşim birimleri adlarını bir camiden aldıklarından dolayı veyahutta o camiye yaptıran bânisinin ismini taşıdıklarından, umumiyetle bu şahıs isimleriyle anılmaktadırlar.

3. Kır Yerleşmeleri (Köyler ve Mezraalar)

Kır iskân merkezleri olarak adlandırılan yerleşme birimleri, köy ve mezraalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Şehir iskânından farklı bir yapıya sahip olan bu yerleşim birimleri, toprak mahsulleri yetiştiren, yâni geçimlerini ziraatle elde eden ve bununla uğraşan şahıslara, üzerinde yaşadıkları toprak parçasıyla organik bir bağları bulunan kır iskân merkezlerine “köy” denilmektedir⁴⁰. Bunlar, umumiyetle sipahilerin oturduğu iskân merkezleridir. Fakat, bütün faaliyetleri ziraat ve hayvancılığa dayalı olan bu yerleşim birimleri kendilerini çevreleyen ziraat sahasıyla birlikte nazarı itibara alınmalıdır. Çünkü, bu sebeplerden dolayı dirlik sahipleri arasında münakaşalar olmakta ve bu sınırların tayinine büyük ehemmiyet verilmektedir⁴¹. Genellikle ahâlisi dağılmış bulunan eski iskân yerlerinin sadece ekinlik olarak kullanılan ziraî topraklara “mezraa” adı verilmektedir. Ancak, bu tarifler köy ve meraaların anlamlarını tam manasıyla yansıtmamakta, bu

³⁸ BOA. TT. 998, s.574; Alâüddeve Câmii ve Vakfiyesinde konusunda bkz. İsmail Altınöz, “Gaziantep Alâüddeve Câmii ve Vakfiyesi”, *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu*, Bildiriler, (Gaziantep:22 Ekim 1999), Gaziantep 2000, s.317-324.

³⁹ BOA. TT. 419, s.453.

⁴⁰ Emecen, *Aynı eser*, s.116.

⁴¹ İnalçık, *Aynı eser*, Giriş kısmı, s.XXVIII.

yerleşim birimleri zamanın şartlarına ve bölgenin hususiyetlerine göre değişiklik göstermektedir⁴². Bir yerin müstakil bir mezraa olup-olmadığını anlamak için, harabesi, suyu ve mezarlığının bulunup-bulunmadığına bakmak gerekmektedir⁴³. Bir mezraa timar veren gelir olarak yazılabilmekte ve tahrir defterinde buraya yakın köyün ekinliği yâni ziraat edilip işlenen yer olarak belirlendiği gibi, haymana, yörük veya hariç raiyyet'in (yâni üzerlerine timar yazılmayan çiftçilerin) gelip işledikleri topraklar olarak da kaydedilmektedir. Nitekim, XVI. asırda Elbistan kazasında görüldüğü üzere, buradaki mezraaların yakın köylüler tarafından ekildiği gibi⁴⁴, haricden gelerek ziraat edilen yerlere de rastlanılmaktadır⁴⁵. Haricden gelerek ziraat edenlerin büyük çoğunluğunu yörük cematleri oluşturduğu ve bunun karşılığında "*bedel-i resm-i çift*" adı altında bir vergi verdikleri anlaşılmaktadır⁴⁶. Bu durumun Alâüddeve Bey zamanından beri devam ettiği belirtilerek "*resm-i çift*"in miktarının dönemde seksen akçe olduğu vurgulanarak, daha sonraki dönemlerde bu miktarın yarısının alınmaya başlandığı belirtilmektedir⁴⁷. Daha sonraki dönemlerde bu durumun aynen uygulandığını tahrir kayıtları doğrulamaktadır⁴⁸. Ayrıca burada dikkati çeken bir hususta bu mezraları hariçten gelerek ziraat eden grupların yörük cemaat teşekkülleri tarafından oluşturulmasıdır. Dolayısıyla bu bölgedeki yörük

⁴² Emecen, *Aynı eser*, s.116-117.

⁴³ İnalcık, *Aynı eser*, Giriş kısmı, s. XXIX.

⁴⁴ BOA, TT. 419, s.33.

⁴⁵ BOA, TT. 419, s.62.

⁴⁶ BOA, TT. 419, s.170.

⁴⁷ "Nahiye-i Ahsendere der kaza-i Elbistan kaza-i mezbûrede Alâüddeve Bey zamanında "*resm-i çift*" seksener akçe, resmi bennak ve resmi mücerred alınagelmış bu devre gelinceye kadar bunun üzere alınır imiş. Mukaddema resm-i çift alınmayub her reayanın nısf-ı hâsılı alınır imiş". (BOA, TT. 419, s.61)

⁴⁸ "... ve hariçten gelüb ziraat iden yörük taifesinin her çift başına yirmişer pare ki kırkar akçe olur. Kırk akçe verirlermiş". (BOA, TT. 419, göst. yer.)

teşekküllerinin konar-göçer bir statüde olmalarına rağmen boş bulunan mezralarda ziraatle meşgul oldukları görülmektedir. Aynı zamanda bu yörük teşekküllerinin yaylakları ve kışlakları bulunup, kış mevsiminde kışlaklarında ikamet ederken, yaz mevsiminde de hayvanlarını otlatmak amacıyla yaylaklara çıkmaktaydılar. Yaylaklar genellikle sarp dağların bulunduğu yüksek yerlerde olmakla birlikte tarım da yapılmakta idi⁴⁹. Bunun dışında su kenarlarında kurulan köylerde bahçeler bulunmakta ve buralarda çeşitli sebze ve meyve yetiştirilmektedir. Bu bahçelerin bir kısmı o bölgede bulunan yöneticilerin mülkü olup, onların tasarrufunda bulunmakta idi⁵⁰. Bunlara ilâve olarak bazı köylerde sulu tarım yapıldığı görülmekle birlikte buralara belirli zaman dilimleri arasında su verildiği anlaşılmaktadır⁵¹. Bazı yörük teliflerinin balcılıkla uğraştıkları ve bunların balı nereye verdikleri tarihi kayıtlarda mevcuttur⁵². Pınarbaşı köyünde Ali Bey zaviyesine ait vakıf kayıtlarıyla birlikte beylerbeyinin hassına rastlanılmaktadır. Buradaki bazı köyler tamamen Alâüddeve ve Ali Bey zaviyesine vakfedilmiştir⁵³. Mezralar genellikle boş bulunmakla ve yakın köylerdeki şahıslar tarafından ekilmektedir. Köylerde yerleşik bir nüfus bulunmakta olup, mezraalarda nüfus bulunmamaktadır. Ancak, Yörük teşekküllerinin yaylakları Hurman, Binboğa ve Nurhak dağlarıdır. Yaz mevsiminde bu dağlara gelerek hayvanlarını

⁴⁹ “Yaylak, koruy-ı çilingir tabi-i Elbistan bazı yerlerde ziraat olunur”. (BOA, TT. 419, s.53)

⁵⁰ “Bağçe-i Şehsuvar Beg Dulkadir der karye-i Pınarbaşı içinde bazı meyve ağaçları olup ve bazı yerleri ziraat olunur”. (BOA, TT. 419, s. 50)

⁵¹ “Karye-i Kayapınarı Yapalak-ı Kebir karye-i mezbure halkı ziraat ider, evvel karye-i mezburenin tarlaları sulandıktan sonra ayda dört kez Ağaç mezrai ve ayda üç kez Yapalak-ı Sağır sulanır”. (BOA, TT. 419, s.213)

⁵² “Taife-i Dönükli-i Yörükân Liva-i Mer’aş, zikrolan balcı kayd olan esâmiler Nefs-i Mer’aş’ta vâki olan Alâüddeve Beğ imaretinin balcılarıdır”. (BOA, TT. 419, s. 432-437)

⁵³ BOA, TT. 419, s.367.

otlatan yörük cemaatleri kışın ise daha sıcak olan güneye doğru inerek, Maraş ve Güvercinlik nahiyesinin köylerinde ikâmet etmekte idiler. Maraş'ta bulunan yörük taifesi ise Maraş ve Güvercinlik nahiyesinde kışlayıp, Ahır dağında yaylağa çıkmaktaydılar. Yörük taifesinden olan Bertizlü cemaatı ise, Bertiz nahiyesinin Yaylankoz denilen yerde kışlayıp, burada ziraat ettikleri gibi Engizek dağını da yaylak olarak seçmişlerdi⁵⁴.

Dulkadir Beylerbeyiliğinin hâkim olduğu saha içerisinde çok geniş alanlara yayılmış Türkmen aşiretlerine ve yörüklere rastlanılmaktadır. Hatta bu gruplar -daha önce görüldüğü üzere- bu yerleşim birimlerine kendi adlarını vererek bu bölgenin Türkmen aşiretleri ile meskûn yerleşim birimleri olduğunu ispatlamışlardı. Maraş ve Elbistan'a bağlı köylerde kesif bir Türk nüfusu olduğu gözlenmekte olup, bunların büyük çoğunluğu Türk adı taşımaktadırlar. Andırın nahiyesine bağlı köy sayısının az olması buranın bir nefis olarak kabul edilmesinin bir sonucu olsa gerektir. Bu nahiyeye bağlı bir adet köy kayıtlı bulunup, diğerleri mezra olup bu mezralar yörük cemaatleri tarafından ekilmektedir. Aynı şekilde Bayındır nahiyesine bağlı hiçbir köy kaydı bulunmayıp çok miktarda mezra kayıtları bulunmakta ve bu mezralar, yörükler tarafından işlenmektedir.

⁵⁴ BOA, TT. 402, s. 317.

SONUÇ

XIV. Asırda Maraş ve civarına gelerek buraya yerleşen Oğuzların Bozok koluna mensub Dulkadır hanedanı, 1337 yılında burada bir beylik kurarak bu bölgede iki asra yakın hüküm sürmüşlerdir. Bir hayli mücâdeleli geçen bir dönemden sonra 1515 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren bu bölge, kesin olarak 1522 yılında Kanuni'nin hükümdarlığının ilk yıllarında kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır. Dulkadır Beyliğinin sınırlarını muhafaza eden bu bölgede Maraş ve Elbistan birer sancak ittihaz edilerek Rûm eyâletine bağlanmıştır. Kısa bir süre buraya bağlı kalan bu sancaklar daha sonra 1523 yılında buradan ayrılarak Karaman eyâletine bağlanmışlardır. 1530 yılına kadar Karaman eyâletine bağlı bulunan sancaklardan Elbistan sancağının bir ara kaza konumuna düştüğü, fakat daha sonra (1529) sancak statüsüne kavuştuğu görülmektedir. Ancak 1531 yılında Dulkadır beylerbeyiliğinin kurulmasıyla birlikte Elbistan sancağının tekrar kaza olarak Maraş sancağına bağlandığını görmekteyiz.

Dulkadır Beyliği döneminde büyük imâr faaliyetlerine rastlanırken, aynı durum Osmanlı döneminde devam edememiştir. Beylerbeyiliğin kuruluş aşamasında Osmanlı devleti tarafından buraya atanan yöneticilerin bu görevde

uzun süre kalmadıkları ve sürekli idâri değişiklerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu değişiklerin sebebi ise, bu bölgede çıkan isyanlar dolayısıyla olması kuvvetle muhtemeldir. Osmanlı devleti büyük isyanları önlemek amacıyla sürekli değişiklikler yapma yolunu tercih etmiş görünmektedir. Ayrıca, Dulkadır Beyliği ortadan kaldırıldıktan sonra Maraş ve Elbistan bir sancak ittihaz edilerek Rûm eyâletine bağlanması, Dulkadır nüfûzunu kırmaya yönelik bir teşebbüs şeklinde düşünülebilir.

Dulkadır vilâyetinin idâri taksimatında târihlere göre değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Bu vilâyette kaza statüsünde dört yerleşim birimi bulunmakta olup, bunlar şu şeklide sıralanmaktadır: Maraş, Elbistan, Kars ve Zamantu. Bu kazalara bağlı bulunan nahiyelerde ziraatle birlikte hayvancılığın da yapılması ve buna bağlı olarak tarım ve hayvancılıkla ilgili ürünlerin elde edildiği gözlenmektedir. Ayrıca, bu bölgede çok miktarda yörük cemaatlerine rastlanılmaktadır.

Bu bölgede yerleşme bakımından kesif bir Türk nüfusuna rastlanırken, bazı yerleşim birimlerinde de gayr-ı müslim unsurlara rastgelinmiştir. Maraş sancağında kayıtlı 4 kaza, 34 nahiye mevcut olup, bütün bu saha içerisinde 523 köy ve 3412 mezraa bulunmaktadır. Yerleşme birimleri kent ve kır yerleşmeleri diye ikiye ayrıldığından sancak içerisinde şehir özelliğine sahip beş yerleşim biriminin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar, sancak merkezi olan Maraş ile Andırın, Elbistan, Kars ve Göksun'dur. Bu yerleşim birimlerinde bulunan nahiyelere bağlı köy ve mezraaların sayılarında sürekli değişiklikler olmaktadır. Ancak, Maraş ve Elbistan şehirlerine bağlı bulunan mahalle sayısında 1526 ve 1532 tarihlerinde bir değişiklik olmadığı gözlenirken, 1540 tarihli tahrirde Elbistan kazasının mahalle sayısı 1 mahalle artarak 10'a çıkmıştır. Buradaki mahalleler ve diğer yerleşim birimlerinin adlarını bir mescid veya camiden aldığı görülmektedir. Bölgedeki köylerin büyük bir kısmı buraya

gelen Türkmen aşiretleri tarafından kurulmuş ve onların adıyla anılagelmıştır.

Dulkadır Beylerbeyiliği sınırları içerisinde bulunan yerleşme merkezleri köyler, mezraalar ve çiftliklerden oluşmakta olup, buradaki mezraalar yakın köylerin ekinliği olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda bazı mezraalarda yörük cemaatinin tarımla uğraştığı tahrir defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu bölgedeki ekili toprakların bir kısmının hâricden gelen raiyyet tarafından ekildiği, defterdeki kayıtlarda zikredilmektedir. Bunun dışında su kenarında bulunan köylerde bahçeler bulunmakta ve buralarda çeşidli sebze ve meyve yetiştirilmektedir. Bu bahçelerin bir kısmı bölgede bulunan yöneticilerin mülkü olup, onların tasarrufunda bulunmakta idi. Bazı yörük taifelerinin balcılıkla uğraşmaları ve bunları nereye verdikleri de anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Dulkadır Beyliğinin sınırlarını muhafaza eden Dulkadır beylerbeyiliği, 1531 yılında Süleyman Paşa'nın atanmasıyla Osmanlı idâri düzeninde Beylerbeyilik olarak yerini alarak merkezden atanan idareciler tarafından yönetilmeye başlanılmıştır. Aynı şekilde bu bölgede timar sistemi uygulanarak bir sefer vukuunda buradaki timarlı sipahiler sefere iştirak etmekteydi. Bunun dışında yerleşim birimlerinin büyük çoğunluğunu yörük teşekküllerinin oluşturduğu görülmektedir. Yine bu bölgede Dulkadır Beyliği döneminde yapılan mimari yapılara rastlanmakta olup, bunların vakıflarının aynen devam ettiği gözlenmektedir. Bu bölgede tarım ve hayvancılıkla birlikte ekonomik hayatın da oldukça canlı sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

EKLER

EK I

Harita:1

1526 Tarihli Deftere Göre (TT 998), Maraş Sancağının Kazaları

1523 Tarihli Tapu-Tahrir Defterine Göre Dulkadir
Vilâyetine Bağlı Bulunan Maraş ve Elbistan Sancakları

السلامة والعدل والعدل

نامی ہوا میں جو لوہا لکھا

سواء واجب أو ليسه واجب أو ليسه واجب

79. 77. 76.

وہو عیسا

1950

24, s. 50/1

[illegible]

۱
 ۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

56 9. 3. 5. 1. 2. 3.

وہ ۲ جلدوں کے ۱ قسطی ہے۔

001199

$\frac{1}{0011}$ $\frac{1}{1110}$ $\frac{1}{110111}$

EK III

1526 Tarihli Deftere Göre (TT. 998) Dulkadir Vilâyetinde Bulunan Diğer Teşekküller

80A. TT. 998, s. 408-409
409

قائم مقام

مستوفی
مستوفی

ایام
ایام

مستوفی

ایام

5. 408-509

408

قائم مقام
مستوفی
مستوفی

مستوفی
مستوفی
مستوفی

مستوفی
مستوفی
مستوفی

مستوفی
مستوفی
مستوفی

مستوفی
مستوفی
مستوفی

مستوفی

مستوفی
مستوفی
مستوفی

مستوفی
مستوفی
مستوفی

مستوفی
مستوفی
مستوفی

مستوفی
مستوفی
مستوفی

EK IV

1526 Tarihli Deftere Göre (TT.998) Maraş Şehrinin Mahalleleri

Boa. TT. 998
s. 418-419

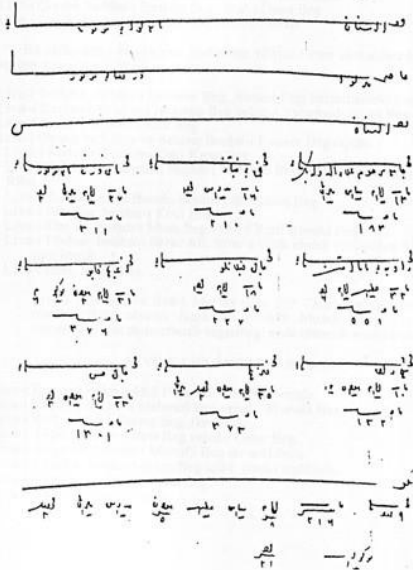

EK V

1526 Tarihli Deftere Göre (TT. 998) Elbistan Şehrinin Mahalleleri

Bon. TT. 998, s. 468

468

EK VI

1523 Tarihli Sancak Listesine Göre Maraş ve Elbistan
Livâları

ELVİYE-İ VİLÂYET-İ RUM

- 1- Livâ-i Sivas, benâm-ı Sinan Paşa, mir-i miran
- 2- Livâ-i Amasya, benâm-ı Sinan Beg, birâder-i mir
âlem Yakub Ağa
- 3- Livâ-i Karahisar-ı Şarkî, benâm-ı Üveys Beg, Emir
âhur
- 4- Livâ-i Çorum, benâm-ı İbrahim Beg veled-i Ömer
Beg
- 5- Livâ-i Canik, benâm-ı Mustafa Beg veled-i Cerrah

Bu zirkolunan beş sancak kadimden vilâyet-i rum
sancaklarıdır. Bunlardan aşağısı sonradan ilhak olunmuştur.

6- Livâ-i Trabzon, benâm-ı İskender Beg, Ahmed Paşa
hazretlerinin ammisidir.

7- Livâ-i Bayburd, benâm-ı İskender Beg veled-i
Yularkısdı Sinan Beg

8- Livâ-i Kemah, benâm-ı Faik Beg

9- Livâ-i Gerger ve Kahta ve Behisni benâm-ı Rüstem
Beg dizdâr.

10- Livâ-i Malatya, benâm-ı Gazi Kıran Beg.

11- Livâ-i Divriği ve Darende, benâm-ı Mehmed Beg
veled-i Sinan Paşa mir-i mirân-ı Rûm.

12- Livâ-i Kırşehir ma'â Bozok, benâm-ı Süleyman

Beg.

13- Livâ-i Elbistan, benâm-ı Koçi Beg.

14- Livâ-i Mer‘aş, benâm-ı Musa Beg veled-i Kızıl Ahmed Beğ.

15- Livâ-i Ulubor, benâm-ı Saraç Ali, Rûm’a ilhak olundu mukaddema hâs idi. Emin zabt iderdi.

16- Livâ-i İspir, zeâmetdir.

Liva-i Elbistan ve livâ-i Mer‘aş sene 929 Cemâziyelâhirisinin 23. günü rûmdan ifraz olunub Karaman’a ilhak olundu. Bugünde Karaman’a Kayseriyye taht tâyin olunub beglerbegi anda oturmak emrolundu.

ELVİYE-İ VİLÂYET-İ KARAMAN*

1-Livâ-i Konya, benâm-ı Sadi Paşa, mir-i miran mezbûr.

2-Livâ-i Kayseri, benâm-ı Mehmed Beg veled-i Mustafa Beg.

3-Livâ-i İç-il, benâm-ı İhtiyar Beg, (kethüda)

4-Livâ-i Niğde, benâm-ı İdris Beg veled-i Ömer Beg.

5-Livâ-i Begşehir, benâm-ı Mustafa Beg ser sekbânân.

6-Livâ-i Aksaray, benâm-ı Sinan Beg ağâ-i ebnâ-i sipâhiyân.

7-Livâ-i Akşehir, benâm-ı Ni‘met Beg.

8-Livâ-i Mer‘aş, liva-i Elbistan.

* Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısım, *Veliyüddin Efendi*, nr. 1969, vr.120^b -121^a.

EK VII

1526 Tarihli Sancak Listesine Göre Maraş ve Elbistan
Livâlarının İdârî Durumu.

(TSMA, D. 10057 Sayılı Deflere Göre)

ELVİYE-İ VİLÂYET-İ KARAMAN*

1- Livâ-i Konya, mir-i miran, Mahmud Beg, hâsıl, yedi
kerre yüzbin - 700.000.

2- Livâ-i Kayseriyye, mahlûl, hâsıl, 270.000.

3- Livâ-i İç-il, mahlûl, Kûçûk Emir âhûra verildi, hâsıl,
üç kerre yüzbin - 300.000.

4- Livâ-i Niğde, benâm-ı Bâli Beg el-mahzar, hâsıl,
230.000.

5- Livâ-i Beğşehir, benâm-ı Hasan Beg el-çavuş, hâsıl,
150.000.

6- Livâ-i Aksaray, benâm-ı Hüseyin Beg, ser
silâhdarân, hâsıl, 206.000.

7- Livâ-i Mer'âş, mahlûl, Üveys Bege verildi, hâsıl,
dört kerre yüzbin - 400.000.

8- Livâ-i Bozok, mahlûl, Mahmud Bege verildi, hâsıl,
230.000.

* Elbistan, 1524 yılından itibaren kaza konumuna düştüğü için buradaki listede sancaklar arasında yer almamıştır.

EK VIII

1527 Tarihli Sancak Listesine Göre Maraş ve Elbistan
Livâlarının İdârî Durumu

(TSMA, D.5246 Sayılı Deftere Göre)

ELVÎYE-İ VİLÂYET-İ KARAMAN

1- Livâ-i Konya, mir-i miran, Mahmud Beg, hâs, yedi
kerre yüzbin - 700.000.

2- Livâ-i Kayseri (boş)

3- Livâ-i İç-il, benâm-ı Sinan Beg, mirâhûr-ı küçük,
hâs, 300.000.

4- Livâ-i Niğde, benâm-ı Bâli Beg, hâs, 230.000.

5- Livâ-i Begşehir, benâm-ı Hasan Beg el-çavuş, hâs,
150.000.

6- Livâ-i Aksaray, benâm-ı Hızır Beg, ser silahdârân,
hâs, 200.000.

7- Livâ-i Mer'aş, benâm-ı Üveys Beg, mirâhûr, hâs,
dört kerre yüzbin - 400.000.

8- Livâ-i (boş)

EK IX

1529-1530 Tarihli Sancak Listesine Göre Maraş ve
Elbistan Livâlarının İdâri Durumu

(TSMA, D. 8303 Sayılı Deftere Göre)

ELVİYE-İ VİLÂYET-İ KARAMAN

1- Livâ-i Konya, der tasarruf Mehmed Beg
veled-i Orhan, hâs, ikiyüzyirmibin - 220.000.

2- Livâ-i Niğde, der tasarruf Mazhar Bâli Beg, hâs,
ikiyüzotuzbin - 230.000.

3- Livâ-i Aksaray, der tasarruf Hüseyin Beg, hâs,
ikiyüzbin - 200.000.

4- Livâ-i Bozok, der tasarruf Mustafa Beg veled-i
İsmail, hâs, üçyüzbin - 300.000.

5- Livâ-i İç-il, der tasarruf Sinan Beg, hâs, üçyüzbin -
300.000.

6- Livâ-i Begşehir, der tasarruf Behram Beg, hâs,
yüzaltmışbin - 160.000.

7- Livâ-i Mer'aş ve Elbistan, der tasarruf İskender Beg
veled-i Yularkısdı Sinan Paşa, hâs, beşyüzbin - 500.000.

EK X

1531 Tarihli Sancak Listesine Göre Dulkadir
Eyâletinin İdâri Durumu

(Âtîf Efendi, nr. 1734, vr. 205^b)

VİLÂYET-İ ZÜLKADRİYYE

- 1- Livâ-i Mer'aş
- 2- Livâ-i Bozok
- 3- Livâ-i Sis
- 4- Livâ-i Ayıntab

EK XI

1523 Tahririne Göre İdârî Taksimat

Elbistan Livâsı

Elbistan Kazası

Elbistan Nahiyesi

Göksun Nahiyesi

Gedik Nahiyesi

Çubuk Nahiyesi

Maraş Livâsı

Maraş Kazası

Maraş Nahiyesi

Keferdiz Nahiyesi

Pazarcık Nahiyesi

Güvercinlik Nahiyesi

Yenak Nahiyesi

Kargulık Nahiyesi

Kars Nahiyesi

Andırın Nahiyesi

EK XII

1526 Tahririne Göre İdârî Taksimat

Maraş Livâsı	Kazalara Bağlı Nahiye Sayısı
Maraş Kazası	15
Elbistan Kazası	8
Kars Kazası	6
Zamantu Kazası	6

1526 Tahririne Göre Maraş Kazasına Bağlı Bulunan Nahiyeler

Nahiyeler	Köy Adedi	Mezra Adedi
Maraş	65	82
Kemer	13	12
Keferdiz	13	12
Karahayıt	23	16
Aladinek	13	33
Pazarcık	26	21
Güvercinlik	45	46
Göynük	6	11
Tekak	3	26
Kargulık	12	11
Haruniyye	3	60
Andırın	1	76
Zeytun ve Fırnuz	8	35
Bayındır	-	38

EK XIII

1526 Tahririne Göre Elbistan Kazasına Bağlı Bulunan Nahiyeler

Nahiyeler	Köy Adedi	Mezra Adedi
Elbistan	4	4
Sason	47	28
Sarsab	26	32
Aynu'l-Arûs	15	39
Ahsendere	23	33
Hurman	20	68
Nurhak	11	11
Nergele	19	19

EK XIV

1526 Tahririne Göre Kars Kazasına Bağlı Bulunan Nahiyeler

Nahiyeler	Köy Adedi	Mezra Adedi
Mağara	-	118
Çukak	1	90
Meklebin	-	57
Kars	13	149
Köstere	6	86
Göksun	-	-

EK XV

1526 Tahririne Göre Zamantu Kazasına Bağlı Bulunan Nahiyeler

Nahiyeler	Köy Adedi	Mezra Adedi
Hınzırî ve Gömülgen	12	7
Pınarbaşı	8	44
Çörşeközü	13	19
Zamantu	20	37
Çörmüşek	1	1

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV VESİKALARI

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu-Tahrir Defterleri: Nr. 38, 124, 142, 392, 402, 419, 998.
2. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Nr. D. 10057, D.5246, D.8303, D.9772 E.5461, E.7097.

II.YAYINLANMIŞ VESİKALAR

- AYN ALÎ : *Kavânîn-i Ali Osman der hülâsâ-i mezâmin-i defter-i divan* [Önsöz:Tayyib Gökbilgin], İstanbul 1979.
- BACQUE-GRAMMONT, Jean-Louis: "Trois Lettres de Ferhad Paşa sur La Fin de Şehsuvaroğlu Ali Bey, Beylerbey de la Zu'l-kadriyye (1522)", *Varia Turcica*, XIX, Paris 1991, 241-256.
- : "1527 Anadolu İsyanı Hakkında Yayınlanmamış Bir Rapor", *Belleten*, LI/199 (1987), 107-117.
- BARKAN, Ömer Lütfi: "H. 933-934 (M.1527-1528) Mâlî Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", *İFM*, XV/1-4 (1960), 251-329.
- İNALCIK, Halil: *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Arvanid*, Ankara 1954.

ÖZDEĞER, Hüseyin : *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livası*, I, İstanbul 1988.

YİNANÇ, Refet-Mesut Elibüyük: *Maraş Tahrir Defteri* II, Ankara 1988.

TURAN, Şerafettin: “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İdârî Taksimatı (H. 1041/M. 1631-32 tarihli bir idârî taksimat defteri)”, *Atatürk Üniversitesi Yıllığı*, Erzurum 1961, 201-232.

III. KAYNAK ESERLER

BOSTAN: *Süleymannâme*, Süleymaniye Ktb., Ayasofya 3317; TTK ktb., nr.Y/18.

CELAL-ZADE: Koca Nişancı, *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik* (Neşreden: P. Kappert), Wiesbaden 1981.

ÇERKESLER KÂTİBİ [Azmi-zâde]: *Selimmâme*, TSMA, Hazine nr.422; Süleymaniye ktb., Es'ad Ef. nr.2146.

FERİDUN BEY: *Münşeâtü's-selâtin I*, İstanbul 1274.

HAMMER, Joseph Von: *Devlet-i Osmaniyye Tarihi* III-IV, İstanbul 1330.

HAYDAR ÇELEBİ: *Ruznâme, Münşeâtü's-selâtin I*, İstanbul 1274.

Kanunnâme Mecmuası, Süleymaniye ktb., Atıf Efendi, nr.1734.

Kanunnâme Mecmuası, Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyyüddin Efendi, nr. 1969.

Kanunnâme Mecmuası, Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyyüddin Efendi, nr. 1970.

KEMALPAŞA-ZÂDE: *Târih-i Sultan Süleyman*, Süleymaniye ktb., Fatih nr. 4221

-----: *Tevârih-i Âl-i Osman*, X. Defter, [Haz. Sefâeddin Severcan], Basılmamış doktora tezi, Kayseri 1991.

KEMÂNKEŞ-İ ÜSKÜDÂRÎ: *Selimnâme*, Selim Ağa ktb., Kemankeş, nr.384.

MEHMED b. MEHMED: *Nuhbetü't-tevârih*, İstanbul 1276.

SÂDÎ b. ABDÜ'L-MÜTE'ÂLÎN: *Selimnâme*, TSMK, Revan kısmı, nr. 1277.

SOLAK-ZÂDE: *Tarih*, İstanbul 1298.

ŞİKÂRÎ: *Karaman Tarihi*, Mesud Koman Neşri, Konya 1946.

ŞUKRÎ: *Selimnâme-i Şükrî* (Cevrî), manzum, Fatih Millet ktb., Ali Emirî nr.1310; TSMK, Hazine kısmı, nr.1597-1598.

IV. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

AKDAĞ, Mustafa: *Büyük Celâli Karışıklıklarının Başlaması*, Ankara 1963.

AKGÜNDÜZ, Ahmed : *Osmanlı Kanunnâmeleri VI*, İstanbul 1993.

ALTINÖZ, İsmail: *Dulkadır Beylerbeyiliğinin Teşekkülü ve Gelişmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Feridun M. Emecen) İstanbul 1995.

-----: "Dulkadır Eyâletinin Kuruluşunda Antep Şehri (XVI. Yüzyıl)", *Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan: GAZİANTEP*, (Editör:Doç. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ), Gaziantep 1999, s.89-146.

-----: "Dulkadır Eyâletinin Kuruluşu", *Kurtuluş*, K.Maraş:12 Şubat 2000, s.47-50.

- : “Yeni Bir Osmanlı Beylerbeyliğinin Oluşumu: Dulkadir Beylerbeyliği Örneği”, *Yeni Türkiye*, Sayı:45, Ankara: Mayıs-Haziran 2002, s.102-113.
- : “Gaziantep Alâüddevle Câmîi ve Vakfiyesi”, *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu*, Bildiriler, (Gaziantep:22 Ekim 1999), Gaziantep 2000, s.317-324.
- : “Dulkadir Vilâyetinin Osmanlı İdarî Düzeninde Yerini Alması”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, (Kahramanmaraş: 6-8 Mayıs 2004) İstanbul 2005, s.427-435.
- ARİFÎ PAŞA: “Maraş ve Elbistan’da Zülkadır (Dulkadir) Oğulları Hükümeti”, *TOEM*, 30. Cüz, İstanbul 1330, 358-377.
- ATALAY, Besim: *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1973.
- BACQUE-GRAMMONT, Jean-Louis: “Neuf Lettres de Ferhad Paşa (1515-1521)”, *Osmanlı Araştırmaları - The Journal of Ottoman Studies* - X, (İstanbul 1990), 69-77.
- BARKAN, Ömer Lütfi: “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *TM*, X, İstanbul 1953, 1-26.
- BAYKARA, Tuncer: *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu’nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988.
- CANBOLAT, Salman : *Maraş’ta Etiler*, Maraş ts.
- DANIŞMEND, İsmail Hami: *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi II*, İstanbul 1971.
- DARKOT, Besim: “Maraş” *İA*, VII, 310-315.
- EMECEN, Feridun M.: *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989.
- : “Canbirdi Gazali”, *DİA*, VII, 141-143.
- ERGENÇ, Özer: “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütleniminin Fiziki Yapıya Etkileri”, *Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Ankara 1980, 103-109.

- ERGİN, Osman: *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul 1936.
- GÖKBİLGİN, Tayyib: “XVI. Asırda Karaman Eyâleti ve Lârende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri”, *VD*, Sayı: VII (1968), 29-38.
- : “XV. ve XVI. Asırlarda Eyâlet-i Rum”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: VI (1965), 51-61.
- : “XVI. Asır Başlarında Kayseri Şehri Livası”, *Zeki Velidi Togan’a Armağan*, İstanbul 1950-55, 1-16.
- GÖYÜNÇ, Nejat: “Diyarbakir Beylerbeyiliğinin İlk İdarî Taksimâtı”, *İÜEF. Tarih Dergisi*, Sayı: 23 (1969), 23-34.
- GÜNDOĞDU, Hamza: *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986.
- HALAÇOĞLU, Yusuf: *XIV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1991.
- : *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İşkân Siyâseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988.
- İNALCIK, Halil: “Eyalet”, *DİA*, XI, 548-550.
- : *The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600*, London 1973.
- İPŞİRLİ, Mehmet: “Beylerbeyi”, *DİA*, 69-74.
- : *Kahramanmaraş İl Yıllığı*, K.Maraş 1973.
- KUNT, Metin : *Sancak’tan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978.
- MORDTMANN, J. H. -[V. L. Menage]: “Dhu’l-kadr”, *EF*² (İng.), II, pp.239-240.
- OCAK, Ahmet Yaşar : “Zaviyeler”, *VD*, XII (Ankara 1978), 247-270.
- PITCHER, Donald Edgar: *An Historical Geography of the Ottoman Empire*, Leiden 1972.
- SERTOĞLU, Midhat: *Osmanlı Tarih Lügatı*, İstanbul 1986.

- STRANGE, Guy Le: "Anadolunun Târihi Coğrafyası", *Türk Yurdu*, IV/20, İstanbul 1926, 148-166.
- SÜMER, Faruk: "Ağaç-Eriler", *Belleten*, Sayı: 103, Ankara 1969, 521-528.
- : "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1970, 1-145.
- : "Bozok Tarihine Dâir Araştırmalar", *Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı*, Ankara 1974, 309-381.
- ŞAHİN, İlhan: "Dulkadir Eyaleti" *DİA*, IX, 552-553.
- TANSEL, Selahattin: *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyâsi ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1953.
- : *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969.
- TEKİNDAĞ, M. Şahabeddin: "Yeni Kaynak ve Vesikâların Işığında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *TD*, Sayı: 16, İstanbul 1972, 49-78.
- : "II.Bâyezid Devrinde Çukurova'da Nüfuz Mücadelesi", *Belleten*, XXXI/123, Ankara 1967, 345-373.
- TURAN, Osman: *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi II*, Ankara 1983.
- : *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.
- ÜNAL, M. Ali: *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989.
- YARDIMEDİCİ, Şakir: *Maraş'ı Tanyalım*, Özel Yayın, 25 Kasım 1968.
- YİNANÇ, M. Halil: "Elbistan", *İA*, IV, 223-230.
- : "Danişmendliler", *İA*, III, 468-479.
- : "Maraş Emirleri", *TTEM*, nr.5, (82.Cüz), 283-299.

YİNANÇ, Refet: “Dulkadırogulları”, *DİA*, IX, 553-557.

-----: *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989.

YURDAYDIN, Hüseyin Gazi: *Kanuni'nin Cülusu ve İlk Seferleri*, Ankara 1961.

Kahramanmaraş
Belediyesi

ISBN 978-9944-5764-3-7

